

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Epitome Tribvnalis Sacramentalis Reverendissimi Patris Petri Marchantii

Zurmöllen, Heinrich

Neuhusii, 1677

Tractatvs III. De statu Politico & Civili.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9734

TRACTATUS III.
De Statu Politico & Civili.

TITVLVS PRIMVS.
*De Regum et Principum Po-
testate.*

ARTICVLVS PRIMVS,
De Natura Status Politici.

I.

STatus Politicus civilis sic recte de-
finitur, quod sit congregatio sive
cetus multitudinis personarum,
certo ordine & regimine, ad invi-
cem se habentium, juris consensu, & utili-
tatis communiione sociata. Nam politia
subjective, in congregatione multitudinis
solum reperitur: & status Politicus pro
substrato materiali, habet regendam mul-
titudinem, unde & Aristot. lib. 3. politico:
Politiam ordinem quendam incolentium
Civitatem, in dominatione & subiectione
consistentem, definit. Dicitur (*certo Or-*

N 6

dine)

dine) in hoc enim consistit formalitas politicae, ex eo enim quod personae ad invicem sibi aut dominantur, aut subjiciantur, politicum cœtum constituere dicuntur. Dicitur (*juris consensu & utilitatis communi-
one*) hæc enim duo Politiam firmant. Legum quidem concordia stabilitatem donans: Communio autem utilitatis ad eundem finem multitudinem determinans: ut totius multitudinis sit velut cor unum & anima una, ac in bonum commune omnes conspirent.

2. Ex varia vero Principantium seu regentium ratione, triplex status Politicus assignari solet, nimirum: Monarchicus, Aristocraticus & Democraticus. Monarchicus dicitur: qui ab uno regitur, ut à Rege vel Imperatore. Aristocraticus: qui à paucis optimatibus indivisibiliter se habentibus, ut à Senatu vel Consulibus regitur. Democraticus: qui à plurimis, id est ab universo populo sive multitudine, nomine universorum administratur. Et hi omnes status in hoc quidem conveniunt quod bonum commune populi, per leges
ordina-

ordinatas, & præfectos bonos respiciant, sed in hoc differunt, quod primus ab uno, secundus à pluribus, tertius à multitudinc administretur. Optima autem politia est: quæ ad Monarcham & unum reducitur, cujus sit consilia discernere, decreta dare, justitiam administrare, populi bonum prosequi, ita quidem, ut quamvis Aristocratia quædam & Democratia immisceatur, ad unum tamen principium velut Monadem reducantur, cujus judicio, sollicitudine, sapiëntia, justitia, quod optimum est eligatur.

3. Omnis vera, Honestæ, & justa politia, juxta essentialia sua, à Deo & Dei ordinatione originem ducit, ad essentiam enim Politia tria potissimum requiruntur: Potestas directiva: Societas multitudinis: & ordo parium dispariumque ad invicem convenientium, per modum superioris & inferioris, digni vel minus digni: atqui hæc tria à Deo singulariter procedunt: ergo & politia quæ ex ipsis coalescit. Minorem probat Apostol. ad Rom. 13. v. 1. *Omnia anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi à Deo, quæ au-*

tem sunt à Deo ordinata sunt, itaq; qui resistit potestati, Dei Ordinationi resistit. Dicitur (*vera, honesta, & justa,*) ad excludendas Antipolíticas, quæ sunt tantum Synagogæ impiorum & Ecclesia Malignantium, in quibus fucus & mendacium pro veritate, vitium pro virtute, iniquitas pro justitia venditantur, de quibus S. Gregor. lib. 10. cap. 16. in Cap. 12. Job. à qua Antipolitica politici hujus sæculi nominati sunt, qui potius Athei, Deum, divinam providentiam, justitiam, judiciumq; abnegantes, in omnem effrænis genij temeritatem & libidinem efferuntur, à secta machiavellistæ dicti.

4. Tribus vero personarum generibus, tanquam partibus integrantibus, Politia consurgit, nimirum: Rectoribus, plebe, milite, ita docet S. Thom: opusc. 20. de Regim. Princip. lib. 4. cap. 25. Ex Hypodomo & Romulo. Porro sub Rectoribus, omnes qui ad Regimen concurrunt, ut: Senatus, Consiliarij, Sapientes, juris periti, qui velut assessores Regum & Rectorum sunt. Sub Plebe: Omnes Agricollæ, Opifices, Artifices,

fices, & quicunque ad commune bonum laborant, sub Milite, omnes qui defensioni populi & Patriæ, ex officio & stipendio vacent, comprehenduntur.

5. Quadruplices insuper reperiuntur Politicæ Civilis moderatores sive Rectores, nimirum: Reges, Imperatores, Principes, Magistratus. Reges dicuntur: qui una, universali, suprema, & independente potestate, populum sive populos, continent & gubernant, in commune multitudinis bonum. Imperatores in Natura regiminis, similes sunt regibus, in hoc tantum à regibus distincti, quod universalius Dominium, ad plura se extendens contineant. Unde S. Thom. *opusc. 20. lib. 3. de Regim. Princip. cap. 12.* docet nomen Imperatoris fastuose traxisse originem, quasi omnium Dominus, non quod regibus proprie dominetur, sed quod aliquas prærogativas habeat.

6. Principes dicuntur: qui sub Imperatoribus & Regibus imperant, & hi in duplici differentia sunt: alij enim sunt principes supremi & independentes respectu
subdi-

subditorum, in hoc tamen à Regibus distincti, quod Regum voluntate sint constituti, unde interdum Regum Feudatarij sunt, vel alia regalia Regibus & Imperatoribus pendent. Alij sunt Principes, Regibus ac Imperatoribus subiecti, & ab illis dependentes: ut sunt Comites, Duces, Barones, quorum Regimen mere Civile est.

7. Magistratus sunt: qui Electione vel nominatione ad tempus præficiuntur populis: unde eorum Dominium à Regali differt: 1. Quod sit temporale, & à populo certo modo dependens. 2. Quod mere politicum sit, & politicis populi legibus definitum. 3. Quod sit mercede conductivum, accipiunt enim salarium à populo.

Articulus Secundus.

De Regum ac Principum Potestate.

1. **P**otestas eorum qui populis præsunt dupliciter consideranda est. Nimirum: Originative: prout in se ipsa considerata, ab aliquo principium seu originem ducit. Deinde Derivative: prout in personas singulares, certo quodam modo derivata est, & velut in illis residet. 2.

2. Potestas vero Legitima Regum & eorum qui populis præfident, originative à solo Deo est, à quo omnis potestas in cælo & in terra nominatur. Patet *Proverb. 8.* *Meum est consilium & æquitas mea est prudentia & fortitudo, per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt, per me Principes imperant & potentes discernunt justitiam.* Idem declarat Hugo de S. Victore in *Lib. 1. sui Comment. in D. Dionysij celestem Hierarchiam cap. 2.* Ipse (ait) rerum omnium conditor Deus, cujus ineffabilis Majestas potens erat sola gubernare quod sola creaverat: voluit in rerum à se creaturarum gubernatione cooperatores habere, non ut illorum ipse Ministerio juvaretur: sed ut ipsi potestatis ipsius consortio sublimes efficerentur, Dominus ergo solus & Princeps omnium, Dominationes & Principatus sub se, & secundum se, esse instituit, in ministerio perficiendo, quod universitatis ordo deposcebat, ut opera ejus complerentur, per ordines & dispositiones.

3. Omnis itaque potestas regia, sive cujusvis præfecturæ, à Divina providentia

tia provenit, sive quia illam indigno obvenire permittit, sive etiam quia positive in peccati pœnam, vel populi vindictam, potestatem illam indigno subiecto dimittit. Patet Job. 34. *Qui regnare facit hominem Hypocritam propter peccata populi.* Et Eccles. 20. *Regnum à gente in gentem transferetur propter injustitias & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

4. Quatuor etiam modis legitima potestas, tam Regia quam Magistratus & prefectorum, personis ordinarie advenire solet: Nimirum: Divina ordinatione: Superioris potestatis designatione; paterna successione: electione multitudinis, patet quod ex divina Ordinatione 1. Reg. 16. Moyses & Aaron ille ut princeps populi, hic ut Sacerdos, à Deo sunt constituti. De designatione per potestatem superiorem legitur Exod. 18. ubi Moyses ex consilio Jethro soceri sui constituit Principes populi, Tribunos, Centuriones, quinquagenarios, & Decanos qui judicabant populum omni tempore. De paterna autem successione constat, in Salamone & Regibus

bus Juda, pro ut promiserat Deus David Psal. 131. *Juravit Dominus David veritatem & non frustrabitur eum: de fructu ventus tui ponam super sedem tuam.* De electione etiam multitudinis locus apertus est *1. Macch. 9.* ubi electus est Jonathas à multitudine in principem & ducem populi.

5. Potestas regum quatuor potissimum terminis clauditur. Nimirum: Religione: Honestate: Justitia, fidelitate: Religione quidem: ut observent & provideant, de ijs quæ spectant ad Deum, & ejus cultum & honorem: Honestate ut virtutem colant: Justitia: ut tam respectu sui, quam aliorum legibus divinis maxime & naturalibus se coaptent: fidelitate: ut populum servent & conservent.

6. Leges etiam humanæ quatenus legibus divinis tam positivis quam naturalibus subserviunt, obligant ad culpam in foro Dei & conscientia, quia hoc titulo semper aliquid de lege divina participant, virtute cujus homo in foro conscientia, reatu culpæ mulctatur. Alias proprium est humanæ legi, quatenus humana est, obligare
ad

ad pœnas temporales etiam usque ad mortem corporalem.

Articulus Tertius.

De Obligatione Regum ac cujuslibet Potestatis Civilis circa Religionem veram.

1. **A**Ntiquitus frequenter potestas regia cum Sacerdotali in eadem persona unita, idemq; homo Rex & Sacerdos fuit. Sic enim de Melchisedech. Constat ad Hebr. 7. v. 1. quod & rex Salem & Sacerdos Dei summi fuerit. Job de se dicit cap. 29 v. 25. *Cumq; Sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen merentium consolator.* Quod fuerit etiam Sacerdos ex Cap. 1. constat, ubi describitur offerens sacrificia pro filijs suis eosque sanctificans, ex quo inferendum potestatem Regiam & Sacerdotalem, etsi sine partiali distinguantur, in compatibles tamen non esse, imo eidem Reipublicæ semper necessarias fuisse, sive in unam personam, sive in diversas conveniant. Hinc.

2. Moderno tempore regia vel quævis
sacu-

nor. sæcularis potestas ita Religionis veræ ter-
minis conscribitur, ut nil illi liceat contra
fidem, Religionem & Ecclesiasticam liber-
tatem, attentare. Hæc clare indicantur
Po- Deut. 17. ubi loquens de rege futuro: *Post-*
quam (inquit) *sederit in solio Regni sui, de-*
scribet sibi Deuteronomium legis hujus in
volumine, accipiens exemplar à Sacerdoti-
bus Leviticæ tribus, & habebit secum legetq;
illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat ti-
mere Dominum Deum suum, & custodire
verba & Cæremonias ejus, quæ in lege præce-
pta sunt. Ex quibus constat Reges non
tantum obligari ad mandata Dei, sed etiam
ad omnia quæ sunt Religionis. Unde &
David. 3. Reg. 2. monet Salomonem filium
suum: *Ego* (inquit) *ingredior viam univer-*
sæ terræ: Confortare & esto vir, & observa
custodias Domini Dei tui, ut ambules in vijs
ejus, ut custodias Cæremonias ejus, & præce-
pta ejus, & judicia & testimonia.

3. Regiæ insuper & sæculari potestati,
ratione sibi commissæ potestatis circa Re-
ligionem incumbit, Religionem cum vera
fide conservare, in se & ditionibus suis, &
quan-

quantum in se est, illa promovere: Ecclesiam cum omnibus bonis, juribus & privilegijs defendere, Ecclesiæ proceres & Ministros protegere. Hoc tum ex Scriptura tum ex Patribus ac Concilij historijsque clarum est: & patet ex S. August. *lib. 5. de Civitate Dei, cap. 24.* Neq̄ enim nos Christiani quosdam Imperatores ideo felices dicimus, quia vel diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hostes Reipublicæ domuerunt: sed felices eos dicimus, si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, majestati ejus famulam faciant. Si Deum timeant, diligant, colant.

Articulus Quartus.

De obligatione Potestatis Civilis ad protegendas immunitates Ecclesiasticas.

I. **Q**UAMVIS Principatus Ecclesiasticus & politicus in Regimine disparato, nimirum Spirituali & Politico, respectivam æqualitatem habere videantur, tanquam duo ejusdem corporis capita, quorum alterum influit esse & operari Spirituales:

tuale: alterum esse & operari morale: intra terminos naturæ rationalis, nihilominus caput politicum, subjacet capiti Ecclesiastico, quia caput Politicum, ut Imperator, Rex, aut Princeps Catholicus, eo ipso quo baptizatus est, vi Baptismi Catholicæ fidei adhærere debet, juramento enim se illi adstrinxit, præter quod Imperatores & Reges singularem protectionem susceperunt, & juramento se ad defendendâ Ecclesiam, & Ecclesiæ bona, Ministros ac Immunitates, obligarunt. Variæ autem sunt Ecclesiæ exemptiones, privilegia, & immunitates, quibus à Potestate Civili, sive jure divino, sive humano, Ecclesia & Ecclesiastici sunt exempti, & quidem immunitas sive exemptio alia versatur, circa res & bona Ecclesiæ, alia circa loca, & templa, alia circa personas, quibus defendendis potestas Regia sive sæcularis obligatur.

2. Tenetur itaque potestas sæcularis, sive Regia, sive alia quæcunq; non tantum servare sed etiam defendere: omnes immunitates, privilegia, exemptiones, non tantum circa res & bona temporalia, Ecclesiæ

Ecclesiæ

clesiæ sive Ecclesiasticorum, sed etiam quæ loca & personas contingunt. Quia tum jure divino tum etiam Civili, hæc exemptio confirmata est. Unde in lege naturæ, Joseph accipiens in Ægypto quintam partem frugum pro Rege, exceptam solam declaravit terram Sacerdotalem, quasi lege divina naturali liberam ab isto onere, & in lege Moyfi liberi servabantur Levitæ omnes, ab officijs & oneribus populi, quia divino cultui dedicati, ex bonis Deo dicatis vivebant. Et jure moderno Ecclesiastico, in Bulla Cænæ Domini fulminatur Excommunicatio in imponentes vectigalia, pedagia, Gabellas Ecclesiasticorum bonis.

3. Bona vero Ecclesiastica tripliciter distinguuntur: alia enim sunt, quæ donationibus & oblationibus, foundationibus Pij Regum ac Principum, sive quorumcunque Christi fidelium, Ecclesiæ jam incorporata sunt, & à Civili jure (*ut loquuntur*) amortizata, & hæc proprie dicuntur bona Ecclesiæ. Alia sunt quæ ad Ecclesiasticos quidem pertinent, sed Ecclesiæ incorporata-

corporata non sunt, nec à Civilitatis jure & oneribus liberata. Alia denique sunt: quæ usu in familia Ecclesiasticorum, quotidie pro alimentis & aliis consumuntur, & hæc non subjacent oneribus Civilibus. Bona autem Patrimonialia, & quæ Civilibus contractibus ab Ecclesiasticis acquiruntur, non sunt libera ex natura sua ab oneribus Civilibus. Quia etsi ab Ecclesiasticis possideantur, Ecclesiæ tamen vere incorporata non sunt, nec naturam Civilium bonorum exuerunt, unde cum onere Civili ad Ecclesiasticos transire censentur.

4. Possunt etiam in casu necessitatis vel magnæ utilitatis, vel calamitatis singularis, totam Regionem vel provinciam concernentis, imponi Talliæ, angariæ, vectigalia, bonis Ecclesiasticis, de facultate summi Pontificis, dummodo non fiat in fraudem, & exactiones & onera non sint ex iis, quæ in jure etiam Civili fordida habentur. Quia ipsi sunt pars reipublicæ, & in communi necessitate gravi, eorum bona & personæ æquali periculo exponi censentur, unde cum in gravi necessitate sua & proximi, li-

O

ceat

ceat sacra vasa frangere & vendere, multo magis licebit bona Ecclesiastica, in tali necessitate gravare & onerare ad solutionem justæ & rationabilis contributionis.

5. Notandum tamen, si de facultate summi pontificis & consensu Episcoporum ac Cleri impositæ sint gabellæ Ecclesiasticis bonis, illarum exactio debet fieri per personas Ecclesiasticas, ab Episcopo sive Clero deputatas, & non per sæculares. Quia sicut Ecclesiastici sunt exempti à foro civili & illius ministris in cæteris, sic & magis in exactione gabellarum.

Articulus Quintus.

De potestate seculari in Extractione Reorum confugientium ad loca Sacra.

I. **N**ullus reus potestate sæculari ab Ecclesia extrahi potest, nisi qui de sequentibus criminibus sunt convicti.
 1. Latrocinium publicum & viarum obfessio: Latrones enim publici, juxta decretum Gregorij ab immunitate excluduntur. 2. Depopulatores agrorum sub quibus incendiarij. 3. Qui homicidia & mutilatio-

tilationes membrorum, in ipsis Ecclesijs vel Cœmiterijs committere non verentur. 4. Qui hominem proditorie occidit. 5. Assassini: id est qui accepta vel promissa pecunia, ex pacto hominem occidunt. 6. Qui ratione Hæreseos, qua quis damnatus est, ad Ecclesiam sive asylum Ecclesiasticum refugit. 7. Qui crimen læsæ majestatis in personam ipsius principis commisit. Et si vere constet de crimine à Reo ab immunitatis beneficio excepto perpetrato: non licet potestati sæculari reum è loco sacro extrahere immediate, sed id debet fieri per Ministrum Ecclesiasticum. Hoc autem sic practicandum. Quando reus ob specificata delicta ab immunitatis Beneficio exclusus, ad Ecclesias vel loca sacra vel monasteria fugit, moneatur Episcopus, vel aliquis Ecclesiasticus loco Episcopi potestatem habens, qui requisitus (si de delicto manifeste constet) per se vel alium Ecclesiasticum cum superpelliceo reum educat extra Ecclesiam, & curiæ sæculari exponat. Si vero noluerit egredi, tunc Ministri Curiæ sæcularis reverentiæ

Ecclesiæ debitæ memores, minori quo id fieri poterit tumultu, eum extrahi curent. In casu autem quo delictum est dubium, reus tradatur carceri Ecclesiastico, donec de crimine plene constet, & tunc demum à iudice Ecclesiastico tradatur curiæ sæculari, ut de eo disponat.

2. Ex quibus colligitur: Immunitatem & asylum concessum esse locis, non personis qui locis præsident, vel loca inhabitant: unde etsi Ecclesiæ vel monasterium, aut locus quilibet sacer non habitaretur de facto, nihilominus reus ad illa loca confugiens liber est, nec ab eis ullatenus in delictis non reservatis extrahi potest, nec in prædictis delictis rector Ecclesiæ, aut quisvis alius superior, licentiam dare potest ut extrahatur reus. Unde pessime faciunt Civitatum gubernatores & alij præfecti, qui refugientibus reis ad Ecclesias & monasteria, potissime Regularium, in ipsos regulares insurgunt, illos convitiis impetunt, monasteria pervadunt, & insolentias nonnullas impudenter exercent, quasi Rectores Ecclesiarum aut monasteriorum præfecti,

fecti, in illa re aliquid conferre possent, cum, etsi suorum locorum defensio sit ipsis concedita, nullatenus tamen immunitas ad illorum personas pertineat, sed locum sequatur.

Articulus Sextus.

De Obligationibus Potestatis Civilis ad rationem honesti.

1. **H**onestum in hac materia nihil aliud est, quam quod rationi rectæ Consentaneum & conforme est, & ab hoc honesto sic dicto, derivatur honestas quam describit Gerson, *Tract. 12. super Magnificat. collat. 1. honoris statum, terminum boni, finem honoris*, eo, enim ipso quo actio humana rationi rectæ conformis est, aliquem gradum moralis bonitatis participat; sicq; vocatur terminus boni, & quia gradus bonitatis æstimatione dignus est, & virtuti alicui affinis, honor illi debetur; tandem quia persona ob illam actionem honore digna est, honestas finis honoris nuncupatur.

2. Legibus itaque honesti, & honestati
potestas

potestas Civilis ſive Regia, ſive inferior quacunque ita continetur, ut ſi quid contra præſumat, pro qualitate exceſſus graviffimis peccatis, ſe & ſubditos, leges obſervantes liget. Quia omnis potestas legitima à Deo ordinata eſt, repugnat autem divinæ Ordinationi, quidquid Directrici rationis rectæ adverſarium eſt, ratio enim recta, participatio quædam eſt, divinæ & æternæ rationis, quæ eſt meſura omnis rectitudinis ac honeſtatis, à qua proinde in legibus voluntarie deviare, ſicut ſummæ amentię eſt, ſic & ſummæ prævaricationis: & ad hanc limam probandæ ſunt primum leges potestatis Civilis, ſi enim quid contineant inhoneſti, hoc ipſo prohibitæ ſunt, nec licet illis obedire.

Articulus Septimus.

De Obligatione Potestatis Civilis ad Juſtitia ac Juris leges.

1. **N**ihil Regibus licet agere contra juſ naturale vel divinum poſitivum, adeoque legibus divinis, naturalibus & poſitivis, Reges & conſequenter omnis potestas

stas humana subicitur. Quia Rex quantumvis super omnes eminens, creatura & homo est, & ut creatura subicitur legibus Creatoris, ut homo naturæ rationalis dictamini, & lumini vultus Dei signati super nos.

2. Reges etiam & quælibet potestas Civilis, subicitur legibus juris gentium, in quatum à jure naturali Divino, derivatum est. Quia jus gentium immediate ex jure naturali procedit; estque determinativum juris naturalis, in ordine ad hominem, pro ut animal sociale est, & multiplicata jam humana natura in populos & nationes excrevit: Sequitur autem principia primaria legis naturæ, quæ sunt: honeste vivere, neminem lædere: unicuique quod suum est tribuere. Quæ Bases sunt & fundamenta omnis legis. Et hoc jus gentium multo tempore, cum leges speciales non essent index boni & recti fuit, & ab omnibus servabatur.

4. Reges insuper & omnis potestas Civilis catholica, obligatur legibus Ecclesiæ, quia hoc ipso, quo per fidem & Baptis-

mum Ecclesiæ Christi incorporati sunt, obedientiam Ecclesiæ debent, nisi audire velint sententiam à Christo promulgatam Matth. 18. *Si Ecclesiam non audiris, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.*

4. Demum Reges & Principes supremi, tenentur legibus fundamentalibus & juratis Regni sive Reipublicæ obedire & illas observare. Quod enim spectat ad fundamentales leges Regni, cum ex illis & per illas Regnum constitutum sit, qui accipit vel in quem devolvitur Regnum & Regimen Reipublicæ, censetur sub illis oneribus ac conditionibus accipere, aut in illum devolvi, quibus Regnum à principio constitutum est, nisi communi consensu populi aliquid fuerit immutatum. Jure etiam divino, unusquisque tenetur ad id, ad quod se intra limites recti & honesti obligavit juramento solemni, sed hoc respectu legum fundamentalium Regni, fecerunt Reges & omnes de potestate sæculari, ergo, unde bene Plinius *in Paneg: ad Trajan: Impera: in Rostris similibus* (inquit) *ipse te legibus subjecisti ô Caesar, quas nemo Principi*

cipi

cipi scripsit & c. (infra) ego nunc audio, nunc primum disco: non est Princeps supra leges, sed leges supra Principem, nimirum ratione juramenti, quo se legibus subjecit.

2. Hoc vero non obstante Reges varijs rationibus supra leges esse dicuntur,
1. Quia tota potestas legum ijs à Deo concredita est, tanquam Dei in regimine populi, vices tenentibus, nam, ut quidam ait, Rex est similitudo sive Imago quædam divinitatis in terris, dum id ipsum agit in limitato Regno, quod Deus in universo.
2. Quia Regum est leges populo edicere, in dubijs interpretari, illas temporibus ac locis applicare, appositis pænis roborare.

Articulus Octavus.

De Obligationibus mutuis inter Reges veros & populum.

1. **T**Res potissimum sunt obligationes Regis ad populum. 1. Conservatio populi per necessariorum providã subministrationem. 2. Directio illius per leges, judicia, & incorruptæ justitiæ tam distributiivæ quam commutativæ, sive etiam

O s

præ-

præmiativæ & vindicativæ, administrationem. 3. Defensio contra omnem adversæ potestatis injuriam & infestationem, hi sunt termini boni Civiles communis, quibus finitur obligatio Regia.

2. Tres pariter sunt correlativæ obligationes populi ad Regem. 1. Regi conferre omne subsidium, ad se & commune bonum conservandum. 2. Omnem præstare obedientiam, in ijs quæ ad Regni pacem & bonum ab eo discernuntur, & quæ divinis & Ecclesiasticis, ac regni legibus non adversantur. 3. Omnem honorem & obsequium Regiæ Majestati, jure gentium & regionis constitutum. Has utrimque obligationes firmat communis fides, sive fidelitas, quam jurat quidem Rex sive Princeps, ubi regnum suscipit, & ad quam subditi se obligant, dum per primores suos ipsi Homagium præstant.

3. Rex sive Princeps deficientibus Thesauris Regijs, ad subveniendum necessitatibus familiæ, Regni, Militiæ, stipendijs justis Ministrorum, jus habet subsidia necessaria, ex bonis civium ac subditorum exigendi,

gendi, & subditos ad illa cogendi, inter terminos justitiæ. Testante S. Paulo ad Rom. 13. v. 5. *Ideo necessite at subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ideo enim & tributa præstatis, Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servi- entes.* Dicitur (*intra terminos justitiæ*) quidquid enim extra terminos justitiæ à subditis exigitur, inique exigitur, ac præter peccata mortalia quæ committuntur, resti- tutionis onus remanet, vel Principi, vel Ministris, qui dissimulante Principe, exi- gunt, aut scienter recipiunt, sive Princeps sciat sive non.

4. Porro: Quinquè requiruntur ut Rex Vectigalia, Gabellas, tributa nova impo- nere possit populo suo. 1. Causa justa, im- minens, præsens, vel perseverans. 2. Insuf- ficientia opum seu reddituum Principis. 3. Qualitas & proportio vectigalis. 4. Ex- actio congrua & non crudelis. 5. Distribu- tio seu applicatio debita.

5. In ijs etiam necessitatibus, quæ ad particulares Civitates & provincias perti- nent, possunt Magistratus Civitatum, vel

status Provinciae imponere Gabellas & Tallias de licentia regis, suppositis quinque supra dictis conditionibus.

Articulus Nonus.

An subditi in Conscientia teneantur Vectigalia ac Gabellas solvere.

1. **A**ntiqua tributa, Gabellas, Vectigalia, assisias regibus & principibus assignatas, tenentur subditi in conscientia ex iustitia solvere, & illa defraudantes in materia gravi, peccant mortaliter. Quia illa censentur Regibus & Principibus, in eorum possessionem, pro regni administratione & status sui stabilimento collata, unde in Hæreditariam possessionem eorum transferunt. Et hoc modo intelligenda est Christi responsio Matth. 22. *reddite qua sunt Cesaris Cesari.*

2. Tenentur etiam subditi in conscientia nova Vectigalia sive Gabellas solvere, si nimirum sint iustæ, servatis conditionibus de quibus articulo præcedenti: Videlicet ut à potente imponere, pro vera necessitate, vel gravi utilitate publica sint impostæ.

positæ, qualitate & proportione debita servata, videlicet tam in impositionum ratione, quam in distributione eorum, quia illa revera sunt de jure subsidij, & ex justitia debentur, tum Regi, tum Regno, five Reipublicæ, ad ejus conservationem & administrationem. Aliud vero est, si sit justum dubium de justitia vel injustitia Gabellæ (de quo tamen in rebus publicis exercitati, & non privati judicare debent) tunc nullus in foro conscientiæ tenetur solvere, ita expresse Angelus *supra V. pedagium N. 6.* advertit (ait) quod *pedagia nostri temporis sint communiter illicita: unde nisi probent legitime imposita, debemus presumere injusta.*

3. Advertit tamen leges Gabellarum non obligare in conscientia, ratione inobedientiæ aut transgressionis formaliter, sed tantum ratione damni quod infertur Regi, ob non solutam aut defraudatam Gabellam: unde si quis alia via præstaret in subsidium Regis, quantum gabella ab ipso solvenda requirit, & ista intentione faceret, non teneretur in Conscientia ad Gabellæ solutionem.

4. Reges & Principes nec non Magistratus, urgente publica necessitate, vel magna utilitate regni, Provinciæ vel Civitatis, iisdem conditionibus, quibus jus subsidij in Gabellis & Pecunijs postulandis habent, etiam jus subsidij in personas obtinent, ut ipsis necessaria, sive ad statum suum, sive ad publicum bonum conservandum, & ab injurijs defendendum, suppeditentur. Sæpe enim subsidium personarum, æque aut magis necessarium est Regi vel regno, quam subsidium pecuniarum: tenentur enim societates humanæ Regnorum & Civitatum, se & capita sua conservare, jure naturæ omnibus medijs, quæ ad sui conservationem opportuna videbuntur: Sæpe autem personæ publico bono necessariae sunt, ad defendendas civitates, itinera secura conservanda, in inundationibus, aquarum & similibus; in quibus casibus, ubi Rex vel Civitas indiget, jure subsidij, personæ peti possunt, & tenetur populus subministrare, maxime cum Rex vel Magistratus non possit illis ex publico ærario providere, & hoc juri naturæ conforme est.

5. Non

5. Non licet tamen Regibus & Principibus pro suo libitu personas subditorum, in suum servitium vel operas assumere, sed servandæ sunt leges publicæ necessitatis suæ, vel Regni, quibus Rex tenetur se accommodare. Quia subditi Regum non sunt servi, nec servituti eorum subjecti, sed tantum publicæ necessitati vel utilitati, ex condicito libere obsequentes, ex communi Homagio quo promittunt Regi, in salute Reipublice, una cum ipso procuranda, se totos in ejus potestate futuros, & imperata facturos. Unde ista servitutis non sunt, sed publicæ salutis & utilitatis.

6. Non possunt Reges sua libera voluntate, seu privato suo aut alterius commodo de bonis subditorum contra voluntatem eorum disponere: & si faciant, furtum & rapinam committunt, tenenturq; ad restitutionem. Communi vero & publica necessitate urgente, licet Regibus, occupare, commutare, distrahere, destruere bona subditorum, ad populum & civitates conservandas. Id salvatur communi juris axioma. Quod in necessitate bonum publicum,

cum,

cum, sit præferendum privato, & membrum secundum ne cancer in totum corpus sæviat. Licet etiam Regibus delicta subditorum plectere, confiscatione & spoliatione bonorum, illaq; bene meritis tradere, aut de ijs disponere, intra terminos justitiæ naturalis & Civilis.

Articulus Decimus.

De Peccatis Regum, Principum ac Potestatis secularis contra has obligationes.

1. **P**Eccant Reges & Principes Catholici mortaliter, qui libertatem conscientiæ (*ut vocant*) in suis Regnis & rebus publicis permittunt, templa vel domos pro suæ Hæreseos exercitiis, hæreticis aut tradunt aut relinquunt, conventicula eorum dissimulant, quando armis & potentia sua impedire possunt.
2. Peccant mortaliter qui impune (si debitæ super hoc moniti fuerint) permittunt in suis ditionibus, libros Hæreticorum imprimi, distrahi, legi, etsi enim id curæ Episcoporum sit, quia tamen legibus Ecclesiasticorum coerceri nequeunt, à Civili & armata

armata potestate puniri debent, ut Ecclesia & fideles à periculo liberentur.

3. Peccant mortaliter qui quidpiam contra Dei cultum, Religionis promotionem quovis modo aut inducunt aut induci permittunt.

4. Gravissimis peccatis se exponunt, qui confœderati Hæreticis, eos in debellandis Catholicis armis adjuvant.

5. Qui contra libertatem rebus & bonis Ecclesiæ competentem, bona, decimas, & res Ecclesiæ, Monasteriorum, Hospitium, surripiunt, dolo se occupant, defraudant, vel distrahunt, aut ne recuperent pro posse impediunt peccant gravissime.

6. Peccant graviter qui pias donationes & legata Ecclesiis & Monasteriis legitime facta, nituntur revocare vel eorum effectum impedire.

7. Delinquunt mortaliter effractores Ecclesiarum & qui ex Ecclesiis bona refugarum auferunt vel vim aliquam inferunt.

8. Qui Gabellis Vectigaliis talliis extra casum necessitatis & absq; eorum consensu bona vel personas Ecclesiasticorum onerant,

9. Qui

9. Qui instrumenta chartas bona & libertates Ecclesiæ concernentes, detinent, abscondunt, lacerant, unde damna Ecclesiæ oriuntur.

10. Qui contra locorum sacrorum immunitatem, Reos extra Casus reservados; ex eis extrahunt aut eis vim inferunt, vel quovis modo juri asyli violentiam faciunt.

11. Qui in Ecclesijs & locis Deo dicatis, judicia Civilia, concursus nundinas comedias profanas agunt.

12. Peccant gravissime qui Clericos percutiunt, item qui Clericos conveniunt coram judice sæculari.

13. Peccant graviter qui Lupanaria publica inditionibus suis impune permittunt.

14. Peccant admittentes Histrones, Ariolos & Magos ut sua præstigia exercent, & animas incautorum decipiant.

15. Peccant mortaliter & tenentur ad restitutionem qui absque causa, novas Gabellas imponunt & ijs populum opprimunt.

16. Peccant & ad restitutionem obligantur qui Gabellas & alias assisias ob necessitates boni publici juste institutas, absque
justa

justa causa in multos annos producunt ces-
santibus necessitatibus, & velut perpetuas
perennare volunt.

17. Peccant mortaliter & ad restitutionem
obligantur, qui Gabellas vel Vectigalia
pro causa necessitatis publicæ exacta, vel
in privatos usus, vel in largitiones prodi-
gas, aut in causas bono communi actu non
necessarias expendunt.

18. Peccant abutentes jure subsidij in per-
sonis, qui extra casum necessitatis Regiæ,
personis Angarias, & Parangarias impo-
nunt, Rusticos his fatigant, ad operas non
necessarias cogunt: & tenentur ijs ad resti-
tutionem damni injuste illati, vel ad labo-
ris impensi mercedem.

19. Peccant mortaliter Ministri Regii, qui
sine gravi publica necessitate agros civium
occupant, illos devastant, domus destruunt,
& non minus peccant qui eas se destructu-
ros minantur, ut cives illas redimant.

20. Peccant gravissime qui sub prætextu
Regiæ necessitatis, cogunt pauperes do-
mos agros & exiguam suam hæreditatem
vendere.

TITVLVS SECVNDVS.

De Consiliariis.

Articulus Primus,

De qualitatibus Consiliariorum.

1. **T**Res potissimum qualitates sunt in consiliariis requisitæ. Prima est Prudentia cum doctrina sufficienti & experientia conjuncta: quia hæc tria ad integritatem veri consilii necessaria sunt. Etsi enim quis speculative doctissimus, si usum & praxin rei de qua iudicandum est non habeat, toto cælo aberret necesse est. Similiter etsi doctrinam simul & experientiam habeat, si tamen rei, loci, temporis, personarum circumstantias, prudenter attendere nesciat, nec doctrina nec experientia illi prodesse possunt.

2. Fidelitas amore firmata: quæ quidem in Consiliariis Regum & Principum tria objecta habet: bonum Dei, bonum Regis, & bonum Regni. *Bonum Dei*: non enim potest quis esse fidelis Regi qui infidelis est Deo. *Bonum Regis in hoc consistit:*

ut ejus personæ, statui, & felicitati in omnibus bene & fideliter consulant. *Bonum Regni*: ut rationem populi habeant, quatenus quiete sub Rege conservetur. Dicitur (*fidelitas amore firmata*) vix enim sine amore ejus cui consulitur, fidelitas stare potest. Ut bene S. Gregor. *Lib. 1. Epist. 33.* *Nullus tibi fidelior esse potest ad Consilium quam qui non tua sed te diligit.*

3. Est animi libertas & constantia in consulendo, si enim desit animi libertas, ut si timore aliquo displicentiæ aut perdendi favoris, non audeat veritatem eloqui, à consilio removendus est: nec minus ille qui in omnem ventum (ut non displiceat) sua consilia vertit & invertit, nulla Soliditate veritatis innixus. Unde bene dicit Senec. *Lib. 6. de benef. cap. 30.* *Monstrabo tibi (inquit) cujus rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit; ille qui verum dicat, nemo enim ex animi sententia suadet dissuadet quæ, sed adulandi certamen est, & unum amicorum omnium officium, una contentio quis blandissime fallat.*

Arti-

Articulus Secundus.

De Obligationibus Consiliariorum.

1. **O**bligantur eam sibi scientiam & experientiam, studio & usu acquirere, quæ sufficiens sit ad bene consulendum; unde non tantum scire tenentur jurisprudentiam & Civilem codicem, Justinianiq; institutiones & juris Pandectas, sed & Theologorum consuetudine uti debent, cum omnium Legum justitia, justitiæ divinæ tanquam Basi innitatur. Debent etiam in Historijs tam profanis quam sacris exercitati esse; in illis enim varii eventus & eventuum causæ describuntur, & quod alij longa ætate experti sunt, ibi quasi usu & experientia probata ediscunt. Unde Eccles. 8. *Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, & in proverbys eorum conversare, ab ipsis enim disces sapientiam & doctrinam intellectus, & servire Magnatis sine querela.*

2. Obligantur: ut in consilijs bene attendant ad finem, sive rem ob quam fiunt Consilia: nam licet Consilium non sit tam
de

de fine sive re, quæ consultatur (quippe quæ supponitur tanquam objectum) quam de electione mediorum ad finem: debent tamen Consilarii primo attendere ad finem, ut nimirum sit honestus finis, & proinde sit bonum honestum & justum, quod in Regis & Regni sive reipublicæ utilitatem cedat, aut remotio alicujus mali, quod Regi regno aut reipublicæ alias imminet: non enim licet consilium dare ad finem malum. Attendant etiam ad media: neque enim iniquis mediis uti licet, etiam contra inimicos; illud enim Poetæ: *Dolus an virtus quis in hoste requiret*; intelligendum est de dolo, qui respectu inferentis justus est, etsi is cui inferitur decipiatur. Juste enim hostis in bello justo decipitur, dum medio, ipsi non præmeditato invaditur, quia aggressio per se justa est.

3. Obligantur ut ab omni passione vel proprii commodi, vel alieni favoris aut odii, vel cujuscunque concupiscibilis aut irascibilis impressionis sint liberi, ut consilia eorum procedant in judicio, justitia, & veritate. Quia obligatio quam habent
publico

publico consilio Regem aut Rempublicam
 juvandi, principium habet à juramento
 quod hos comites requirit. In iudicio au-
 tem consulere dicuntur: qui non perfun-
 ctorie, præcipitanter aut impudenter con-
 sulunt. In iustitia vero qui suis consiliis
 nemini nocent aut nocere intendunt. De-
 nique in veritate: qui ita ut in corde sen-
 tiunt, & rem se habere vel media ad finem
 concludere credunt, sua Consilia e-
 nuntiant.

Articulus Tertius.

De Peccatis Consiliariorum.

1. **I**N statu peccati mortalis vivunt qui
 de sua insufficientia conscii, permit-
 tunt se ad officium consilarii assumi, gra-
 vius qui ambiunt & viis indirectis se pro-
 moveri curant: gravissime autem qui offi-
 cia illa sibi emunt, nisi forte essent officia
 mere titularia, quia periculis multorum
 peccatorum se exponunt & in illis pericu-
 lis vivunt.

2. In statu peccati mortalis vivunt, qui post
 acquisitum officium, de sua incapacitate
 conscii,

conscii, non curant studio, exercitationibus, cum viris doctis consuetudine se capaces reddere, ut aliquo saltem modo legitime officio satisfacere possint.

3. Peccant, & ad restitutionem tenentur damnorum sequentium, qui ob debitæ scientiæ defectum mala consilia præstant, unde peccata vel gravia damna oriuntur.

4. Peccant qui scienter odio, pravo affectu, vel proprii aut alieni commodi gratia, prava consilia dant, imo in suam sententiam quam sciunt falsam, alios condescendere quovis modo procurant, & si tertio damnum aliquod inde sequatur tenentur ad restitutionem.

5. Peccant mortaliter qui proditorie vel quovis modo Consiliorum secreta aliis pandunt, & de damno tenentur.

6. Eadem ratione peccant qui sub prætextu boni vel libertatis Regiæ, bonum publicum populi, vel Reipublicæ evertunt, sub ipsis frequenter Thesaurizantes. Quia qui populi & Reipublicæ bonum evertit, Regis bono advertarium se ostendit, & si-

P

ve igno-

ve ignorantia five malitia id faciat, totius damni causa existit.

7. Peccant mortaliter qui in re gravis momenti vel tacent, vel respectu aliquo humano fluctuant, vel adulatione & placendi pruritu dicunt bonum malum & malum bonum: aut ita adulterant sermones suos ut æquivoce potius sua consilia proponant quam resolutorie, ne displiceant, qui similiter de damno tenentur.

8. Peccant qui in re gravis momenti perfunctorie & præcipitanter sua consilia præstant, non attendentes aut rei importantiam, aut mediorum infirmitatem, unde potius rem eventui futuro, immo & periculo exponunt, quam vere suis consiliis juvent.

TITVLVS TERTIVS.

De Nobilibus.

Articulus Primus.

De vera Nobilitate.

1. **N**obilitas à Doctoribus in quatuor species dividitur, 1. Nobilitas superna-

pernaturalis : quæ consistit in supernaturalibus Dei donis, & maxime gratia gratum faciente qua juxta S. Petrum 2. *Petr. 1. Efficimur divina consortes natura, & quæ filij Dei renascimur.*

2. Nobilitas naturalis : quæ consistit in donis quibusdam naturalibus & virtutibus acquisitis, ex quibus homo redditur cæteris excellentior, & proinde aptus ut aliis præficiatur, sive ut multitudini imperet.

3. Nobilitas mixta : quæ partim ex studio virtutis, ac naturalibus donis, partim ex dignitate aliqua politica sive gradu provenit. Nimirum quia persona donis naturalibus & virtute præstans, nobili gradu in republica donatur, ut cum ad magistratum, vel gradus aliquos quibus nobilitas assignata est, assumitur.

4. Nobilitas politica : quæ trahitur à majoribus virtute Claris, quibus ob præstantiam virtutum, dignitas aliqua præeminentis designata fuit, sive populi concessione, sive Principum judicio, sive rerum magnarum bene gestarum Excellentia prævalente,

valente, his enim tribus fere modis nobilitas in Politicis & Civilibus primum acquisita est: & quia communiter filii Parentum indolis & virtutum Hæredes habentur, nobilitate generis filii à majoribus nobilibus nati nobiles habentur, & nobilitatem cum sanguine acquirunt. In hac vero nobilitate si virtute destituta sit, non multum gloriandum, quamvis prodolor in mundo commune sit. Dicit enim S. Gregor. *Orat. in laudem Hieron. Philos. in principio. Neq̄ nostrum est* (ait) *ac ne Philosophi quidem eam generis claritatem admirari, quæ à fabulis & sepulchris, supercilioq̄ jam pridem corrupto ac putrefacto manat: nec eam quæ sanguine ac diplomatis comparatur, quippe quam noctes afferant, ac Regum ignobilium quoq̄ fortasse manus, Nobilitatem, velut quiddam aliud imperantium atq̄ decernentium: sed eam demum nobilitatem intelligo, quam pietas vitæq̄ sanctimonia, assensusq̄ ad primarium illud bonum, ex quo originem traximus, insculpsit. Item S. Gregor. *Orat. in vect: in Maximum: circa medium: est triplex* (inquit)*

quit) generis consideratio: aliud enim super-
ne Originem traxit: quo omnes per aequae No-
biles sumus, quippe ad imaginem Dei Crea-
ti: aliud à carne proficiscitur: quo quidem
handscio an quisquam nobilis dici possit, cum
id totum corruptione conficiatur: aliud à
virtute vel vitio agnoscitur: de quarto vero
genere quatenus nuda politicum est, subjun-
git; quartum illud nobilitatis genus quod in
Principum diplomatibus edictisq; consistit,
tum illo loco ac pretio habeo, cum pictam for-
mæ Elegantiā laudandam dixerō. Simiam-
que ob id revereri capero, quod Leo esse
iussa sit.

Articulus Secundus.

De Obligatione Nobilium.

i. **D**uo quæ ad Regimen populi spe-
ctant in Nobilibus Vasallis distin-
guenda sunt: unum est propria jurisdic-
tio & Dominium in Provincias, sive do-
minia hæreditaria, sive quæ possident, &
eorum subditos sive dominiorum Incolas.
Alterum est dependentia quædam à Rege
sive supremo Principe, quibus tanquam

eorum Vasalli aliquod Homagium vel iura rependere tenentur.

2. Primo itaque ex Jurisdictione propria & Hereditaria in Provincias vel terras suas & colonos obligantur, ad subditorum, juxta leges Civiles Regimen, illorum conservationem, & ab injuriis defensionem. Hæc sunt communia omni dominio despotico: Sicut enim Coloni & subditi tenentur illis ad Reverentiam, fidelitatem, & obsequium juxta Dominiorum leges: ita ipsi correlative subditis ad supradicta tenentur. Unde gravissime peccant Principes & Nobiles, qui suos subditos alias liberos, sicut Mancipia regere, ad placitum & arbitrium præsumunt, qui eos opprimunt, & quantum possunt ab injuriis defendere non satagunt. Peccant & subditi, qui eis honorem non deferunt, qui infideliter illis obsequuntur, & qui quovis modo suis dominis infideles sunt.

3. Secundo Nobiles ex gradu & dignitate Nobilitatis obligantur Regibus ac Principibus supremis ad Homagia, recognitiones, fidelitatem & onera quæ eis

com-

competunt. Unde vocati ad bella convenire & Principibus assistere debent, interdū cum certo comitatu: Extra Provincias vero & Regna, absq; Regum & Principum voluntate, quandoque non possunt alienæ militiæ deservire. Denique fidelitatem servare tenentur in omnibus, quæ vel Regum & Principum Personas, vel etiam Regnum & Provincias concernunt, & hæc omnia non tantum in foro fori, sed etiam in foro conscientiæ & poli.

TITVLVS QVARTVS.

De Magistratib9 ac Officiariis.

Articulus Primus.

De Qualitatibus Præfectorum ac Magistratuum.

I. **Q**ualitates præfectorum & eorum qui ad Magistratus assumuntur, paucis comprehendit Consilium Jethro Soceri Moyse: *Exod. 18. Provide autem (ait) de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam, & constitue ex eis. Tribu-*

nos: In quibus verbis quatuor qualitates indicantur. 1. Requiritur virilis potentia, debent enim qui ad præfecturas assumuntur, viri esse firmi & prudentis iudicii, in quibus nil puerile, nil muliebre, nihil factuum, sed ab omni passione & phantastica imaginatione, liber intellectus sit. Debet etiam inesse virilis fortitudo, sive ad iudicia & decreta ferenda, sive ad eorum executionem. Insuper debet pollere scientia sufficienti & accommoda Regno, Provinciæ, Civitati cui præficitur.

2. Requiritur in illis timor Dei, ut sciant quicumque populis præficiuntur se agerem Dei, ideoque Deum præ oculis in Regimine habere debere, illiusque primaria intentio sit, quæ placita sunt Deo perficere: & ut Dei iudicia considerans, si non amore, timore saltem Dei, à malo avertatur.

3. Requiritur in præfectis, veritas: ut sciant discernere, & de facto discernant, verum à falso, id est ut fictionibus & mendaciis non illudantur, minus suis illudant, in ipsis enim qui præfunt, debet residere veritas

ritas in verbo, ut quidquid ex ore eorum procedit respectu subditorum, veritati legum innitatur. Deinde necessaria est veritas vitæ: ut nimirum sciant discernere bonum à malo: illorum enim est malitiam dissipare, & bonum opere & exemplo stabilire. Veritas denique justitiæ, individua Comes debet esse, omnium qui populo præficiuntur: ut nimirum discernant justum ab injusto, & sic unicuique quod suum est reddatur.

4. Requiritur in illis odium Avaritiæ: ut non tantum non sint avari, sed etiam avaritiam oderint: avaritia enim est principium omnis injustitiæ, iniquitatis, dissimulationis, licentiæ in Regimine, quia omnia pecuniæ obediunt. Et ubi aliquis præfectorum avaritiæ deditus est, seposito Dei timore & veritate atque justitia, in omnem ruit Licentiam, aut Pauperum oppressiorem. Senserant hanc pestem antiqui, qui à præfectura removendos judicabant inopes & avaros. Nec ab hoc Consilio aberrat Tyberius Cæsar: qui vix induci poterat ut præsides mutaret, pro ratione affe-

P s

rens,

rens, se hoc modo parcere velle plebeculae, indicans quod praefides ad Provinciam ad modicum tempus missi, emungerent acrius populum, etiam usque ad sanguinem, & tanto acrius dominarentur, quanto se breviori tempore dominaturos agnoscerent, solebatque adferre paradigma alicujus vulnerati, qui in via jacens muscas vulnus depascentes non abigebat: quod cum aliquis transiens vidisset, officium vulnerato praestitisse ratus est si muscas abegisset, sicut & abegit: ad quem vulneratus, male (inquit) fecisti quia muscae quas amovisti, jam sanguine pleni erant, & me parcius molestabant, quae autem supervenient acerbius pungent, pari modo de mutatione praefectorum philosophandum est.

Articulus Secundus.

De peccatis Praefectorum seu Magistratum.

I. **I**N peccata mortalia se praecipitant, qui Magistratus & praefecturas ambiunt, emunt, vel se ad illos promoveri curant, conscii de sua idoneitate: fit enim
ut ob

ut ob negligentiam & ignorantiam sæpius contra bonum patrię & Principum impingant, ab Adulatoribus & iis qui propria quærunt decipiantur, injustitias committant, vitia regnare permittant, & corrigere omittant, & populum hostium & inimicorum crudelitati dimittant.

2. Peccant qui pusillanimes existentes, vel hominibus placere cupientes, favoribus amicorum, donis ac muneribus, adulatorum suasionibus, in omnem ventum vertuntur: vel timore indignationis aliquorum, à justo & recto tramite deviant. Quæ peccata existimari debent, juxta damna quæ vel Rex vel Patria vel personæ privatæ inde patiuntur.

3. Qui timorem Dei abjicientes, pro sua libidine effrænes, faciunt & permittunt omnia quæ lubent, nullo respectu ad leges naturales divinas vel positivas.

4. Peccant gravissime qui faciem mundanam ita induerunt, ut nec in verbo nec in opere veritatem servent, sed ut secundum *S. Grego. Ipsorum velut professio sit, cor Machinationibus tegere, & sensum verbis ve-*

lare, & tantis aulæcismis in suo gubernio utuntur, ut de hoc sæculo dici possit quod Osee 4. Dicitur: *Non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra, maledictum & Mendacium, &c. inundaverunt.*

5. Qui non contenti stipendiis & emolumentis, officio, Magistratui, sive præfecturæ constitutis, exigunt & extorquent multam pecuniam, angarias, operas, contributiones in omnibus rebus à subditis, quæ omnia præter furtum & Rapinam rei alienæ, continent graves injustitias & oppressiones plebis.

De Prætoribus, Hoffmannis, Satrapis hic aliquid specificandum fuisset, sed cum sit eadem accommoda ratio de illis quæ de præfectis, & non minora peccata committant, cum ipsi ut plurimum magis ignari, exactioibus ac injustis mulctis se intricare soleant, ipsis doctrina superior applicari poterit.

TITV-

TITVLVS QVINTVS.

De Iudicibus.

Articulus Primus.

De Qualitatibus Iudicium.

Iudex proprie dicitur cui ex officio competit, quæ sunt juris & justitiæ auctoritative declarare, causis & litibus legum declaratione finem imponere: omnem injuriam contra fas & justitiam, tam à Republica quam à civibus & subditis, potestate ac justitiæ mediis propulsare: cujus dignitas in hoc elucet: quod non tantum Regis sed & locum Dei teneat, & velut Deus, hominibus justitiam administret. In quo quatuor potissimum requiruntur qualitates.

1. Scientia sapientiæq; experientiæ conjuncta, ut norit jus divinum naturale & civile proportionaliter ad causas, quæ in suo tribunali proponi solent, quomodo enim discernet de rei veritate vel juris equitate qui jus ignorat.

2. Requiritur rectitudo animi in alteram partem inflexibilis, quæ qualitas colligitur

ex illo *Deut. 16. Iudices & Magistros constitues in omnibus portis tuis, &c. ut judicent populum justo iudicio, nec in alteram partem declinent.*

3. Requiritur in Iudice fortitudo & Iustitiæ zelus ut patet *Eccles. 7. Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumperere iniquitates, ne forte extimescas vultum potentis & ponas scandalum in equitate tua.*

4. Requiritur pietas & charitas ad proximum: ut nimirum causas habentes suscipiant & audiant, omnibus æquanimis sint, eorum lites promoveri oportune provideant, erga Viduas, Orphanos, pupillos & miseris personas se patres ostendant.

Articulus Secundus.

De Obligationibus Iudicum.

1. **O**bligantur ad causarum ac litium diligentem investigationem. 2. Ut in causis dijudicandis, nec amore nec odio, nec timore aut cupiditate moveantur, sed ab omni passione liberi solam iustitiæ veræ rectitudinem in Deo respiciant. 3. Ut sine ullo respectu humano tam in disquisitione quam

quam in iudicio, & ejus executione procedant. 4. Si Judex se insufficientem sentiat, quod adhibeat justos & doctos assessores, supplere enim tenetur quod sibi in hac re deesse sentit. 5. Quod Judex non teneatur ad formalitates, modos vel apices juris, & ad accessoria quævis civili jure introducta, in casibus in quibus animadverteret ex eorum observantia justitiam & veritatem periclitari. V. G. videt à procuratoribus, advocatis, vel partibus quæri inutiles citationes, dilationes, exceptiones, & alias formalitates sive cæremonias, ad dolos, fraudes & Machinationes injustas causæ inferendas, potest & debet illa negare, & sola substantia juris servata causam decidere. 6. Obligantur ne in Criminalibus, quem certo novit innocentem, per allegata falsa probatum noxium condemnet, ut patet Exod. 23. in fontem & justum non occides. 7. Non licet Judici in Civilibus ferre sententiam contra aliquem, à cujus parte certo & indubitate novit stare justitiam, etsi allegata & probata à parte contraria, contrarium evincant, quia iudicium injustum

ex

ex natura sua, nulla lege justificari potest.
 8. Ubi post ventilatam debite secundum
 jura causam, certa justitia deprehenditur,
 non licet Judicibus declinare, ad opinio-
 nes probabiles initio causæ propositas,
 quia succedente certitudine rei, absorbetur
 & tollitur sola probabilitas.

Articulus Tertius.

De Peccatis Iudicum.

1. **P**eccat Judex mortaliter & tenetur ad
 restitutionem totius damni parti læsæ,
 si falsam & injustam sententiam pronun-
 ciet aut pronunciari permittat.

2. Peccat mortaliter & tenetur ad restitu-
 tionem damni, si ex ignorantia crassa pro-
 ferat sententiam injustam, quia cum sciat
 aut scire debuerit se ignorantem, non de-
 buit nec potuit licite se judiciis intro-
 mittere.

3. Peccat mortaliter & tenetur ad restitu-
 tionem cum injustam sententiam protulit,
 ex eo quod discussionem aut examen debi-
 tum causæ neglexit, sive fuerit negligentia
 studii, sive inquisitionis & informationis
 debitæ

debitæ adhibendæ, sive dilationis nimix, ob quam testibus mortuis probationes vel defensiones, veræ justitiæ partibus defuerunt, sive nimix præcipationis ob quam causæ plena discussio facta non est, sive ex aliis similibus causis.

4. Si permittat se Judex corrumpi prece, vel pretio, Muneribus, obsequiis, aut aliis quibuscunque; ex quibus sequitur injusta sententia, in hoc casu & peccati mortalis reus est, & ad restitutionem illorum quæ accepit & ad damni compensationem obligatur.

5. Peccant mortaliter cum nimirum etsi possit & debeat, sententiam tamen dare non vult, aut non nisi interlocutoriam, aut injuste ad aliud Tribunal transfert, & quando in re clarissime justa ad compositionem cogit, sub prætextu alicujus dubii eventus, qui revera non subest sed tantum imaginarius est.

6. Peccat, si in Criminalibus aut Civilibus examinet ea, de quibus quis directe vel indirecte non est accusatus, vel alias juridice suspectus.

7. PEC-

7. Peccat si testes scienter suspectos adhibeat, vel eorum quos adhibet qualitates non satis attendat.

8. Peccat si præter exigentiam causæ torturas & tormenta adhibeat.

9. Peccat si ultra modum sententiæ rigorem augeat, & demum omnis defectus iudicis, Reipublicæ vel Reo aliquod notabile damnum, sive formaliter, sive in causa vel consequentia afferens, est peccatum mortale & pro ratione damni tenetur Iudex ad restitutionem.

TITVLVS SEXTVS.

De Denuntiatoribus.

Articulus Primus.

Quid & quotuplex sit Denuntiatio.

Denuntiator dicitur qui alterius crimen defert apud superiorem vel iudicem sive ut Reus emendetur, sive ut ad exemplum aliorum puniatur vel remedium malo adhibeatur. Unde quadruplex assignatur denuntiatio.

I. Di-

1. Dicitur Evangelica, quæ ad meram denuntiati emendationem dirigitur.

2. Appellatur Canonica, ad quam aliquis tenetur virtute Canonis alicujus, & qui Canonice aliquod delictum denunciavit non tenetur ad probationem, nec potest cogi ut compareat in judicio, quamvis possit in judicio examinari ut testis.

3. Est denuntiatio Judicialis privata, quæ fit judici non ad punitionem delinquentis, sed tantum ut cogatur restituere damnum, quod denuntianti à Reo illatum est, ut si servus conquærat apud Judicem de stipendio sibi non soluto.

4. Est denuntiatio Judicialis publica, quæ non tantum ad emendam Rei, sed etiam punitionem delicti coram Judice fit, absq; tamen obligatione ad probandum delictum aut inscriptione denuntiantis, sed tantum ut Judici via aperiatur ad inquirendum de delicto.

Denuntiator vero in denuntiatione judiciali publica, tempus, locum, crimen, personas, testes, si norit adnotare & nominare debet, sine quibus denuntiatio non
urget

urget nec Judex tenetur illam acceptare, à simili vero denuntiatione repelluntur criminosi, infames, & fere omnes qui repelluntur ab accusatione.

Articulus Secundus.

De Peccatis Denuntiatorum.

1. **P**eccant si ex odio inimicitia, invidia nullo publici boni amore denuntiet.
2. Peccant si secreta peccata vel occulta, & quæ jam sunt emendata, nec publico bono nocere possunt, deferunt.
3. Peccant si falsitatem aliquam suæ denuntiationi immisceant, aut delictum ultra modum exaggerent.
4. Si in vera & legitima denuntiatione innocentes intricent, aut sint tertio innocenti causa damni.
5. Denuntiator falsus etsi ad pœnam talionis non obligetur, quia tamen falsum denuntiavit, pœna extraordinaria debet & potest castigari.

TITV-

TITVLVS SEPTIMVS.

De Accusatoribus.

Articulus Primus.

De Accusatoris Obligatione.

Accusator proprie dicitur, qui dato Libello Judicem interpellat aduersus Reum in causa delicti vel criminis in ordine ad vindictam, ob publicum bonum obligans se ad delicti probationem: & in casu defectus probationis ad pœnam talionis. Obligatur vero

1. Ut delictum sive crimen & personam in singulari exponat, non enim sufficit in generali accusare.
2. Ut juridica sit accusatio debet vindictam delicti, sive Reum ad vindictam, ob delictum expetere.
3. Debet publicum bonum intendere, & non privato odio accusare.
4. Debet se obligare ad delicti probationem.
5. Hoc ipso quo se accusatorem declarat obligatur sub pœna talionis delictum probare.

Arti-

Articulus Secundus.

De Peccatis Accusatoris.

1. **P**eccat si falso hominem accuset utpote de Crimine quod non fecit.
2. Peccat. Si crimen illiusq; circumstantias ultra veritatem augeat.
3. Si peccatum omnino occultum aut emendatum absque causa (qualis esset in proditione Civitatis vel ruina Reipublice imminente) ad judicem defert.
4. Si ex odio aut malevolentia accuset.

TITVLVS OCTAVVS.

De Reo.

Articulus Vnicus.

De Reo ejus obligationibus & peccatis.

REUS vocatur generaliter, qui ab aliquo in re controversa ad iudicium provocatus est, & obligatur ad sequentia. 1. Ut se contra actorem jure defendat. 2. Ut si interrogetur juridice & legitime, iudici veraciter respōdeat, objecta juridice, iuste dissolvat.

solvat. 3. Ut judici in omnibus quæ ad iudicium pertinent obediat.

Peccat igitur mortaliter: 1. Qui Judici juridice interroganti non vult respondere, aut si respondeat, æquivoce, fallaciter, aut mendaciter respondet.

2. Peccat: qui per Calumnias, injustitias, falsitates, aut quosvis illegitimos modos conatur defendere.

3. Peccat qui renuit Judici obedire, per illegitimas Appellationes, declinationes, vel dilationes, quæ in actoris legitimi damnum injustum redundant.

4. Tenetur ad restitutionem omnis damni, quod ex injusto aut falso medio se defendendi, actor justus & juridicus incurrit.

TITVLVS NONVS.

De Testibus.

Articulus Vnicus.

De Testium Qualitatibus ac Peccatis.

Testium qualitates describit *Isidor. in Decret: De Verb: signif: l. Forus. Testes consi-*

consi-

considerantur: conditione, natura, & vita.
 Conditione: si liber: nam sæpe servus metu dominantis testimonium veritatis sup-
 primit. Natura: si vir non fæmina, nam
 vanum & mutabile testimonium semper
 fæmina producit. Vita: si innocens & in-
 teger actu, nam si vita bona defuerit fide
 carebit. Non enim potest justitia cum sce-
 lerato homine habere commercium. Ne-
 que Regularis sine licentia superioris sit
 testis, nec etiam Clericus in causa sangui-
 nis. Deinde requiritur ut ætas sit pubes &
 in causa criminali viginti annorum, & ut
 sit rationis utens, non furiosus, non ebrio-
 sus, non infamis, nec pauper, ne paupertas
 ingerat suspicionem corruptionis.

Peccant vero testes contra octavum præ-
 ceptum. 1. Si falsum testentur. 2. Si verita-
 tem taceant. 3. Si veritatem dissimulent aut
 aliqua arte vel amphibologia eludant, in
 proximi injustum nocumentum, tenentur.
 que ad restitutionem & compensationem
 debitam.

TITV-

TITVLVS DECIMVS.

De Advocatis.

Articulus Primus,

De Advocatorum Obligatione.

ADvocatus dicitur qui in forensibus negotiis proponendis & discutiendis parti suam præbet Patrocinium, verbo vel scripto, hujus præcipuæ qualitates & obligationes sunt sequentes. 1. *Ætas congrua*: non enim pueri ad Advocatorum officium admittendi. 2. *Doctrina probata*: ut nimirum jurisprudentiæ cum fructu studuerint, & gradum Licentiæ aut saltem sufficientem scientiam testimonio Doctorem Academia in qua studiis vacarunt adepti fuerint. 3. *Fidelitas*: ut nimirum justitiæ primo, demum clientibus in iis que causam concernunt, fidem & fidelitatem servent, utrique parti non inserviant, aut sui Clientis imbecillia argumenta adversæ parti non revelent, nihilque injustum aut iniquum etiam contra adversam partem moliantur. 4. *Diligentia*, ne ex negligentia &

Q

tia &

tia & defectu studii, tempestivæ & accuratæ responsiones & comparitiones desint, & ex similibus causis contingat, causam alias justam periclitari cum clientis damno. §. Prudentia ac vita bona cum experientia & praxi conjuncta. Supponendum etiam est juramentum Advocatorum, quo se obligant & jurant, diligenter & ex fide, hoc est fideliter, officium suum præstituros, item se cognita causa improba vel penitus desperata, scienter mala cōscientia liti non patrocinatorios, immo si causa procedente aliquid tale sibi cognitum fuerit à cause Patrocinio recessuros.

Articulus Secundus.

De Advocatis Pauperum.

I. **N**E causæ Pauperum & miserabilium personarum, ex defectu mediorum aut advocati & procuratoris perdantur, & exinde talium sequatur oppressio, tenentur Magistratus & Judices, pauperi & miserabili personæ, ubi similibus causæ agitantur, assignatis advocatis ac procuratoribus providere ne opprimantur. De his per

per Scripturam monentur *Pfal. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate, &c.* Item obligantur Judices ubi pauperes personæ ob defectum stipendii advocatos in suis causis vitæ subsidia, vel famam vel aliam gravem necessitatem concernentibus non reperiunt, illis de publicis sumptibus, Advocatos ac Procuratores constituere, quia illorum est in necessitate extrema aliis providere. Item quilibet advocatus à paupere vel miserabili persona rogatus, ut causam suam aliquam urgentem agat, cum, ut supponitur non habeat unde salarium ei det, tenetur sub peccato mortali gratis advocare: quia necessitatem extremam patienti tenetur Christianus ex præcepto Charitatis, sub peccato mortali subvenire. Item: etsi Clericis non liceat in causis Civilibus advocare, id tamen licet in causis pauperum & miserabilium personarum, & fundatur in charitatis debito & necessitate.

Q 2

Arti-

Articulus Tertius.

De Peccatis Advocatorum.

1. **P**Eccant tam contra Juramentum quam contra justitiam gravissime qui causas omnino improbables sustinet, & qui tales quærent processus & ad hos clientes instigant.
2. Qui omnino in justas causas defendunt, vel si aliquam speciem probabilitatis habeant, eloquentiæ lenociniis & meris fallaciis ita vestiunt ut non nunquam justa causa periclitetur immo omnino succumbat.
3. Peccant qui injustitiam causæ deprehendentes nihilominus illam prosequuntur.
4. Qui lites & causas suis astutiis protrahunt, quæ brevi tempore poterant finire & hoc ut lucra sua augeant.
5. Qui sua negligentia vel ignorantia sunt causa quod causæ etiam justæ perdantur.
6. Qui cum adversa parte colludunt vel quovis modo suis clientibus sunt infideles, quod vel parti secreta revelent, vel utrique deserviant.

porro grave restitutionis jugum imminet

net advocatis in omnibus illis peccatis que triplicem malitiam habent. Deum enim per juro & injustitia offendunt, judicem decipiunt aut decipere tentant: Clientes aut partem in bonis temporalibus lædunt: ita ut ex omni parte restitutionem damni temporalis, interdum etiam honoris & famæ læsæ obligentur.

TITVLVS VNDECIMVS.

De Procuratoribus.

Articulus Primus.

De Procuratorum Obligatione & Peccatis.

1. **P**ROCURATOR ad lites dicitur, qui nomine Clientis litem in judicio contestatam prosequitur, & ad finem deducere conatur, in tali vero procuratore requiritur. 1. Idoneitas, quæ consistit in eo ut non laboret aliquo defectu pro quo à judicii actionibus repellatur. Nimirum: ut non sit mulier sed vir, non puer, non fatuus, aut furiosus, non infamis: sed habeat illas qualitates quas quælibet Curia requirit. 2. Au-

Q 3

ctori-

toritas: quæ requiritur in omni procurante ex parte personæ vel communitatis pro qua procurat, consistit autem in auctentico mandato, quo & procurator designatur, & mandatum de lite prosequenda vel plenarium vel restrictum ipsi datur, cum sponfione de omnibus quæ ad litem spectant. 3. Fides & diligentia: quæ in hoc consistit, quod eadem fide & diligentia omnia sibi commissa peragat, qua ipsemet cliens si adesset & litem per se prosequeretur, ageret.

2. Obligatur vero ad hoc ut bona fide procedat, & bona fide quæ sibi licite demandata sunt faciat. Non censetur autem bona fide procedere, si sciat & adalteret causam injustam, improbabilem, vel cautelis & dolis refertam: nec censetur bona fide agere, si ipsemet injustos dolos, astutias, vel calumnias adinveniat & exequatur, in detrimentum justitiæ, deceptionem advocati, illusionem judicis, ac præjudicium & detrimentum partis. Nec censetur etiam diligentiam bona fide debitam adhibere, si ob suam cupiditatem litem pro-

protrahat, si in tempore comparitionis, Responsiones, defensiones, instrumentorum productiones non habeat: denique quidquid negligenter mala fide, consentiente procuratore in causa agitur, in procuratoris culpam & peccatum revolvitur teneturq; de omni damno quod infidelitate, malitia, vel negligentia sua, clienti vel parti injuste advenit.

TITVLVS XII.

De Salario et Munerum

Receptione.

Articulus Vnicus.

Quid sit Salarium & quæ munera recipi possint.

I. **S**alarium dicitur merces sive honorarium quod alicui præstatur ex iustitia ob laborem vel operam, derivatur vero nomen Salarium à sale, quia sicut sale condiuntur & conservantur cibi, sic operans salario conditur & conservatur. Varia vero salaria ministris iustitiæ obvenire solent, alia sunt jure publico assignata, &

hæc ita persolvi debent ex justitia, ut nec absque injustitia illis subtrahi, nec majora absque injustitia, ipsi stante lege exigere possint. Alia Salaria consuetudine donantur & hæc, quamdiu consuetudo non est reprobata justa reputari debent, & quamvis excedere viderentur, juste tamen accipiuntur, quia consuetudo pro lege habetur & communi utentium sensu justificatur.

2. Licet vero Judicibus extra Domicilium è propria civitate evocatis, & extraordinariis operibus in causæ agitatione, contra communem sortem vacantibus, expensas & sumptus necessarios & congruos accipere ultra salaria, communi jure designata, idem dicendum de Confiliariis, Advocatis, & Procuratoribus, quia illa non censentur venisse in considerationem legis, & quia de facto communem operam excedunt, iis amplius honorarium debetur, etiam præter expensas victus & itineris considerato labore ac opera quam impendunt. Item: Sportulæ quæ longa consuetudine in judiciis peti aut dari consueverunt sine peccato accipi & expendi possunt.

sunt, quia illa per consuetudinem publicam & continuam justificantur.

3. Item munera quæ post totam litem decisam nonnunquam, in gratiarum actionem offeruntur, si non sint prius directe vel indirecte promissa sive prævisa, nec in pactum venerunt, possunt absq; conscientia læsione recipi, quia illa ut sic, non poterunt animum Judicis aut Ministrorum justitiæ movere ante sententiam, & consequenter nec judicium pervertere.

Alias munerum receptio à Ministris vel administratoribus justitiæ, semper reputata est iniqua aut suspecta, aut vilis. Ita communiter Scripturæ. Eccles. 20. Xenia & dona excæcant oculos judicum & quasi mutus in ore avertit correptiones eorum.

TITVLVS XIII.

De Scribis.

Articulus Vnicus.

De Scribarum Obligatione & Peccatis.

1. **S**cribæ dicuntur qui ex officio omnia judicialia acta, dicta, & inquisita de-

Q5

scri-

scribunt fideliter, & in authenticum librum referunt, illos obligat juramentum cui se adstrinxerunt, servare: fidem indubitam scripturis conciliare, diligentia sua providere ne dubium aliquod erroneum in eorum Scripturas serpat: item secretum servare, ne quid dicant, revelent, vel scripto tradant, quod in præjudicium Reipublicæ, Magistratus vel Judicis quibus deserviunt, aut privatarum personarum quarum acta describunt, cedere possunt.

2. Omnis igitur Scriba, qui in aliqua re gravi juramentum suum & fidem violavit sive falsificando Scripturam, vel instrumentum publicum privatumque, sive ex negligentia aut malitia aliquid omittendo vel mutando sive quæ secreto servari debent Revelando, præter pœnas juris quas incurrit, peccat mortaliter, etsi damnum aliquod ex prædictis provenerit tenetur ad restitutionem.

TITV-

TITVLVS XIV.

De Notariis.

Articulus Vnicus.

De Notariorum obligatione ac peccatis.

I. **N**otarius dicitur qui auctoritate publica & legitima institutus est, ad scribenda instrumenta & alias scripturas, quæ fidem publicam faciant, quibus quivis in iudicio & extra stare teneatur. In iis requirebatur antiquitus, scientia sufficiens notariatus, fides sive fidelitas cum probitate vitæ & diligentia, verum alia postea addita sunt, nimirum: ut sint legitime nati, vivacitate sensuum pollentes, hoc est nec surdi, nec cæci, nec muti, ætatis 25. annorum, honestæ famæ, & mediocrum mediocrium, instituti ab habente potestatem, mediante juramento quod sequentia complectitur: Nimirum: quod Notarius de iis ad quæ vocatus fuerit, & quæ personaliter viderit, vel audierit, aut requisitus fuerit absque diminutione veritatis vel admix-

Q 6

tionem

tione falsitatis, aut quavis alteratione veritati repugnante, sua instrumenta integra & non violata faciat. 2. Quod in juncta sibi secreta nemini revelet. 3. Quod de omnibus instrumentis quæ confecerit protocolla sibi servet. 4. Quod de contractu usurario scienter instrumentum non conficiat. 5. Quod absque passione odii timoris vel amoris cum integritate conscientie officium suum administret. Instrumentum vero Notarii ut fidem faciat requirit sequentes condiciones. nimirum: ut invocetur Nomen Domini, & ponatur annus, Mensis, Dies, indictio, Nomen Papæ, Imperatoris, Regis, Principis, respective in terris ipsis subditis: deinde locus contractus, series facti sive actus, testes, quorum etiam erit signare vel notam aliquam adhibere, Notarius vero signet suo ordinario signo, & in subscriptione notet, à quo vel quibus legitime institutus sit notarius, & appareat etiam quod rogatus fuerit: Demum instrumentum debet coram partibus relegi, si etiam partes signent, res magis auctentica erit.

2. Peccant vero Notarii. 1. Si contra veritatem instrumētum faciant, vel illi aliquam falsitatem inspergant, aut alio modo alterent contra integritatem. 2. Si eorum negligentia, ignorantia aut Malitia, aliquis error contra substantiam instrumenti irrepāt. ut: in Nomine, Die, substantia contractus, convocatione testium. 3. Si infidelitatem aliquam committant revelando secreta, aut dando copias instrumentorum iis quibus non debent. 4. Si cui ex negligentia culpabili, ignorantia vel in fidelitate damnum eveniat, tenentur ad restitutionē.

TITVLVS XV.

De Matrimonio ac Coniugatis.

Articulus Primus.

Quæ fuerit Matrimonij Prima institutio.

1. **I**Nstitutum est Matrimonium à Deo in statu innocentia, in loco paradisi, ante Adami & Evæ peccatum, in officium naturæ, & propagationem generis humani, illudque in institutione primæva, mul-

tis prærogativis honoravit. 1. Benedictio-
 ne singulari *Gen. c. 1. Masculum & femi-
 nam creavit illos, benedixit q̄ illis & ait cre-
 scite & multiplicamini.* 2. Singularitate
 duarum personarum ad invicem, ita ut una
 fæmina nullum masculum putet factum in
 mundo præter unum, & è contra. 3. Amo-
 re mutuo & cordium unione, sicut acutissi-
 me testatur Procopius: dicens: *Sapienter
 Deus ex uno fingit duos, ut unum iterum ex
 duobus constituat invicem copulatis per
 Matrimonium.* 4. Indissolubili societate
*Gen. 2. Quamobrem relinquet homo patrem
 suum & matrem & adheret uxori sue &
 erunt duo in carne una.* 5. Castimonia &
 pudica honestate *Gen. 2. Ubi natura Matri-
 monii explicata, statim subjungitur: erat
 autem uter q̄ nudus Adam scili & Eva uxor
 ejus & non erubescabant.* Duos vero tan-
 tum fines habuit Matrimonium in statu
 innocentia, tanquam officium naturæ in-
 stitutum: nimirum: multiplicationem li-
 berorum, & vitam socialem.

2. Matrimonium vero à Deo in statu
 innocentia, ad effectum naturæ institu-
 tum,

tum, pro omni statu sive lege institutum fuit, & usque in hanc horam juxta essentialia sua, etiam in lege Evangelica perseverat. Omnia vero quæ successu temporis vel immutata vel addita sunt, nihil in substantia vel essentia Matrimonii immutarunt, sed tantum in iis quæ à legibus, ob bonum universi pendebant, conditiones nonnullæ, pro ratione circumstantiarum superadditæ sunt: Explico: in lege naturæ post ruinam peccati, & ebullitionem concupiscentiæ carnis, Matrimonium, quod officio naturæ tantum deputatum erat, in remedium concupiscentiæ etiam à Deo ordinatum est, manente officio propagandæ prolis, tanquam basi Matrimonii. Item: quia paucitas personarum homini jam Morti, & eventibus morborum exposito, orbis repletionem impediēbat, à Deo Polygamia permessa fuit. Item: in lege Moyfi circa personarum habilitates & inhabilitates, nonnulla sunt lege Ecclesiastica sancita, & nonnulla ex dispensatione Dei per Moysen decreta, salva semper Matrimonii substantia. Tandem in lege nova Matri-
moni-

monium, quod in officium naturæ, ad illud usque tempus remanserat, substantia & essentia immutata, ad sublimiorem gradum Sacramenti, Redemptoris gratia evectum fuit: quidquid autem additum est, essentiam Matrimonij in ratione Matrimonij non excedit,

4. Petes quid ratio Sacramenti novæ legis Matrimonio addiderit. Resp: quod Matrimonio primævo duo restituerit, & alterum supernaturalis effectus super addiderit, nimirum signum sensibile, efficax gratiæ & auxilii supernaturalis. 1. Quod restituit, est singularitas duarum personarum ad invicem, prohibita enim polygamia, Christus Sacramento novæ legis unitatem conjugii, ad duos solos, ut fuerat à principio reduxit. 2. Est indissolubilitas: nam abrogato divortio indissolubilitatem ad firmum vinculum reduxit. 3. Quod ratio Sacramenti superaddidit, est efficacia gratiæ supernaturalis, per sensibile signum, unde Matrimonium novæ legis sic definitur: Matrimonium in nova lege, est Sacramentum conjunctionis individua, Maris

&

& fæminæ, contractu legitimo & sensibili signo celebratum, quo gratia sanctificans contrahentibus datur, in ordine ad prolis procreationem & alios fines honestos.

Articulus Secundus.

De contractu Matrimoniali ac ejus valore.

I. **C**ontractus Matrimonialis, est legitima traditio & acceptio potestatis in mutua corpora, legitimis signis facta, in ordine ad prolis procreationem, & individuum vitæ societatem. Contractus enim Matrimonialis non dicitur, nisi contrahentes actu potestatem in mutua corpora tradant, & ab invicem illam acceptent, quæ traditio & acceptio, his verbis solet exprimi: accipio te in meam: accipio te in meum.

2. Ad validum tamen & legitimum contractum quatuor requiruntur. 1. Personæ habiles: quæ habilitas personarum consideratur ex potentia Naturali, si nimirum ad actus Matrimoniales, ex naturali constitutione personæ sint aptæ, nec ab actibus

Matri-

Matrimonialibus perpetuo. vel quasi perpetuo impediuntur, hoc porro impedimentum dupliciter evenire potest: tum ratione vasis, aut instrumenti: ut si mulier stricto nimis vase & impedito à copula perpetuo impedita censeatur: & vir virgæ brevitatem ad copulam inneptam laboret. Tum si vir vel femina debito semine careat, itemabilitas personæ oritur, ex potentia naturalis legitimo usu, si nimirum ex aliquo impedimento, actus Matrimoniales prohibiti non sint, quod impedimentum oritur vel ex voto, vel consanguinitate aut affinitate, de quibus infra.

2. Consensus verus liberæ voluntatis: ad quem requiritur liberi arbitrii usus in utroque contrahente. Item: ut de facto libere operentur dum contrahunt, & ut vere in contractum ejusque obligationes, uterque consentiat: hinc excluduntur pueri, amentes, furiosi etiam Ebrii: hi enim pro illo tempore libero arbitrio non utuntur. Item non consentiunt valide qui coactione, violentia, metu in constantem virum cadente, consentiunt. Quia etsi usus liberi arbitrii

arbitrii sint capaces, nihilominus tunc libere non operantur, sicut etiam non consentire censentur, qui intentionem contrahendi non habent, sive etiam qui contrariam voluntatem habent, etsi aliud foris exprimant.

3. Mutua utrimque obligatio: quæ est vinculum debiti mutui in utraque persona & effectus, formalem matrimonii contractum concomitans.

4. Conformitas ad leges divinas: quia validitas matrimonii, ut est Sacramentum vel contractus à Deo institutus, non pendet à legibus civilibus ut civiles sunt, sed solis legibus divinis naturalibus & Ecclesiasticis subjicitur, & conformis esse debet quo ad validitatem, potest enim magistratus Civilis, quædam impedimenta ac leges matrimoniis imponere, quæ etsi contractus matrimoniales in foro Dei non annullent, obligant tamen aliquando in foro conscientiæ quo ad culpam, & in foro Civili quo ad pœnam.

Arti-

Articulus Tertius.

De Impedimentis contractum Matrimoniale dirimentibus.

Impedimenta matrimonium dirimentia quatuordecim referuntur. Nimirum: ignorantia sive error, conditio, votum, cognatio, crimen, cultus disparitas, coactio sive vis, ordo Sacer, Matrimonium cum altero Coniuge, Honestas ex sponsalibus orta, affinitas intra certos gradus, impotentia naturalis coitus matrimonium antecedens, & ex Concilio Tridentino absentia Parochi & testium, Raptus mulieris, verum hæc omnia sequentibus elucidantur.

1. **IMPEDIM:** Erroris est, quando quis errat positive circa substantiam personæ, utpote cum putat se contrahere cum Rachaele, & contractu facto invenit esse aliam V. G. liam.

2. **IMPEDIM:** Conditionis est: si quis putans se ducere liberam, ducat mancipiū, quia etsi quo ad personam in substantia non erret, errat tamen in hæreditaria conditione, quæ personæ adhæret & personam vitiat,

vitiat, qualis est perpetua servitus & pana posteritatis, unde interpretatione communi juris, qui conditionem hanc penitus ignorat, aut positive credit non inesse, non censetur consensisse, aliud esset si persona contrahens sciret personam, cum qua contrahit esse mancipium, tunc enim censetur consentire. Addo: si aliquis ducat in uxorem puellam vulgarem putans esse nobilem; vel meretricem credens esse virginem, imo & fortilegam aut veneficam, ignorans quod talis sit: quod impedimentum conditionis non habeat locum, neque enim ignobilitas, vel virginitas, vel corruptio, aliquid per se ad matrimonii contractum confert: sicut nec divitiæ, paupertas, pulchritudo & deformitas: sed illis stantibus, omnia bona matrimonij, quæ per matrimonium intenduntur, integra sequi possunt. Idem est de Veneficis & Sagis, hoc enim vitium non est conditio personæ qua persona est, sed conditio voluntaria, cui per penitentiam saga renuntiare potest, & bonis omnibus matrimonij qua matrimonium est satisfacere.

3. IMPEDIM: Coactionis sive vis est: quod impedit consensum absolute voluntarium, ad matrimonium enim requiritur ex natura ejus, consensus absolute voluntarius. Sufficit vero ad validitatem matrimonii, ut voluntarium superet involuntarium, si simul sint conjuncta: & hæc est Regula & statera, ad quam expendi debent voluntarii, & involuntarii, ac mixti consensus, in matrimonio, cum de absoluta voluntate & consensu dubitatur. Ubi enim voluntarium excedit involuntarium, signum manifestum est matrimonii validi.

Metus vero cadens in constantem virum, matrimonium invalidans censetur, qui ex apprehensione vera, gravioris mali imminenti oritur, rationabiliter suadens eligendum minus malum. Ad talem vero metum dijudicandum quinque examinanda sunt. 1. Attendenda est persona metum incutiens, an potestate emineat, ut Princeps, Magistratus, Parens tutor, item si sit persona iracunda, moribus ferox, suæ opinionis tenax, quæ soleat quod minatur exequi. 2. Attendenda est persona cui incu-

titur

titur. 3. Attendendum malum quod imminet, ut sit grave in se saltem æstimatione morali, si enim grave saltem æstimatione morali non sit, metus ex eo incussus, gravis non æstimatur. 4. Attendendus est modus quo incutitur, debet enim juste incuti, si enim motivo justo incutiatur, erit etiam metus justus V. G. Judex minatur mortem Joanni qui virginem defloravit nisi ipsam in uxorem ducat, metus ille censetur juste incussus, ad extorquendum consensum & hæc non est violentia sed justitia. 5. Videnda est apparentia mali imminentis aut futuri, si enim non esset apparentia futuri alicujus mali, inutilis formido judicaretur. Metus itaque gravis mali alicujus, juxta has quinque conditiones examinatus, & injuste incussus, matrimonium contrahendum impedit, & contractum dirimit, causat enim involuntarium, & si quid voluntarii reperiat, illud non est nisi imperfectum, quod ab involuntario superatur.

Metus gravis Reverentialis, quo grande malum: ut indignationis & aversionis perpetuæ parentum, exheredationis, apprehen-

prehenditur: casu quo in matrimonium non consentiat, irritat matrimonium, professionem, aliosque contractus, etsi alie comminationes non adhibeantur, talis enim metus vere voluntarium positivum tollit.

4. IMPEDIM: Raptus dicitur: quo puella violenter ex parentum potestate extrahitur, ad matrimonium contrahendum: ad Raptum vero ut sit impedimentum dirimens tria requiruntur. 1. Ut violenter inferatur puellæ, si enim consentiat, non est raptus, quia sponte censetur abiisse. 2. Ut extrahat à potestate parentum. 3. Ut violenter extrahatur ad effectum matrimonii, si enim quis puellam violenter abduceret, ut ea abuteretur, stuprum quidem esset, Raptus tamen ut est impedimentum dirimens non esset. Textus vero Concilii Trident. sess. 24. de Reform. Matrim. c. 6. Sic habet: *decernit S. Synodus inter Raptorem & Raptam, quamdiu ipsa in potestate Raptoris manserit, nullum posse consistere Matrimonium: quod si Rapta à Raptoreseparata in loco libero constituta, illum in vi-*

rum habere consenserit, eam Raptor in uxorem habeat.

5. **I M P E D**: Impotentia perpetua coeundi matrimonium, undecunque proveniat, impedit contrahendum, & dirimit contractum, quia cum finis matrimonii sit, aut proles, aut libidinis remedium, qui ad neutrum finem aptus est, consequenter ad matrimonium ineptus est. Porro in coitu duo concurrunt. Primum est congressus, sive immissio sufficiens membri virilis in vas muliebre: Secundum est: seminatio sive emissio veri seminis intra vas praedictum, qui igitur sive ex naturali impotentia, sive ex morbo: Maleficio, vel quacunque de causa, ante Matrimonium laborat impotentia perpetua, in alterutro vel utroque ad coitum requisito, censetur inhabilis ad matrimonium contrahendum, redditurque nullum si contrahere attentet. In mulieribus provenit haec impotentia, ex arctitudine vasis, in viris ex brevitate ac nimia mollitie virgae, in utrisque ex frigiditate naturae, maleficio, carentia Testiculorum, & veri seminis. Dicitur vero *impotentia*

R

tentia

rentia perpetua: quæ aut omnino non potest tolli, aut non sine miraculo, aut peccato, vel gravi corporis læsione aut periculo vitæ. Et hæc impotentia probanda est prudenti medicorum iudicio, & Theologorum quo ad conscientiam Consilio, nam Ecclesia ubi aliquod dubium est, dedit experientiam Triennii, quo transacto, si conjuges se ad coitum & seminationem impotentes sentiant, ab invicem separari debent, creditur autem eorum juramento, si aliunde non appareat, alias ubi aliunde apparet, per visitationem vel aliam experientiam, triennium expectandum non est.

6. IMPED: Voti intelligendum est, de voto solemnii castitatis, quod emittitur in professione Religiosa. Quia votum simplex etiam castitatis perpetuæ, non dirimit matrimonium, etsi illud impediatur. Ratio est, quia qui se ipsum tradidit uni, non potest se tradere alteri; constat autem quod qui perpetuam Deo vovit castitatem: Deo potestatem corporis sui tradiderit, non potest igitur homini tradere. Et in ista traditione consistit differentia, inter vo-

tura

tum simplex & solemne castitatis: Nimirum: quod in voto simplici, tantum promittatur Deo corpus & animus in perpetuum: voto vero solemni non tantum promittatur, sed & tradatur & solemniter ab Ecclesia Dei nomine acceptetur.

7. IMPED: Ordinis intelligitur de ordinibus sacris seu majoribus, quorum susceptioni votum solemne perpetuæ castitatis, ab Ecclesia annexum est.

8. IMPED. Ligaminis nihil aliud est: quam vinculum conjugum, ex Matrimonio rato & consummato ortum, quod utroque conjuge vivente solvi non potest: adeoque neuter conjux alteri nubere audeat, quod si attentaverit, Matrimonium nullum erit. Patet *Marc. 10. Quicumq; dimiserit uxorem suam & aliam duxerit, adulterium committit, & si uxor dimiserit virum suum & alteri nupserit, machatur.* Rom. 7. *Quæ sub viro est mulier allegata est legi, si autem mortuus fuerit vir ejus soluta est à lege viri.* Et potest ad secundas nuptias transire, accepto nuntio certo de morte viri, ad hoc vero requiritur, ut qui

refert sit vir omni exceptione major, & ut sciat rationem reddere suę notitię Prudentum iudicio, vel ut testes & signa evidentia, ut testamenta vel instrumenta proferat, vel denique ut sit fama communis, ex relatione plurimorum, maxime qui de Magistratu loci sunt, vel aliquam administrationem habent. Certum est tamen quod quacunq; certitudine data, si postea deprehendatur error: Mulierem in absentia viri alteri nuptam, deprehenso viro adhuc vivente vel illo redeunte, debere sub pœna adulterij, à secundo marito discedere, similiter & virum à secunda uxore.

9. **IMPE D:** Criminis triplicia sub se crimina, Matrimonium dirimentia complectitur. 1. Si adulter procuravit proprię uxoris, vel mariti adulterę mortem, vel e contra, ut ad invicem matrimonio jungerentur. 2. Si Adulteri data fide sibi invicem matrimonium promiserunt, marito adulterę vel uxore Adulteri moriente. 3. Quando viventibus conjugibus prioribus, adulteri scienter inter se contraxerunt. 4. Nonnulli addunt quando qui Matrimo-

rimonium ineunt, uterque in mortem alterutrius priorum conjugum consensit, nullo tamen præcedente adulterio.

10. IMPED. Cognationis ut intelligatur, attendenda ejus descriptio. Nimirum: quod cognatio naturalis sit, qua aliqui, quasi uno stipite nati, ex eodem velut sanguine nascendi initium participant, unde & consanguinei dicuntur. Porro pro ut à stipite diversimode distant, diversos gradus obtinere dicuntur, cujus Notitiam ex figura hac crucis Lector habere poterit.

	Tritavus		
	Proavus		
	Abavus		
	Avus		
	Persona Centrica		
Soror	Pater	Mater	Frater.
Consobrina	Filius	Consobrinus	
Filia cōsobrini	Nepos	Sobrinus	
Cognata 4. Gradus.	Abnepos Pronepos	Cogatus 4. Gradus.	

R 3

Qua-

Quatuor hic assignantur gradus super personam centricam descendentes: quatuor utrimque collaturales, ita ut distantia sumatur à personis centricis tam quo ad ascendentes quam descendentes ac collaterales, & Ecclesiastico quidem jure sumitur, distantia à remotiori: ita ut si filia personæ centricæ, cum cognato 4. gradus conferatur reputetur distare 4. gradu, quamvis in praxi dispensationum Romanorum aliud exprimat. Qualiter vero cognatio sanguinis Matrimonium dirimat ex sequentibus patebit.

1. Jure divino naturali prohibitum semper fuit Matrimonium filiorum filiarumq; cum personis centricis, hoc est Patre vel Matre, ita ut ipso jure naturali divino tale Matrimonium nullum & nefandum fuerit.
2. Jure divino naturali prohibitum est Matrimonium inter descendentes & ascendentes in linea recta in quocunque gradu, nam in linea recta descendentes habentur pro filiis, ascendentes pro parentibus à quibus descendentes originem ducunt.
3. Jure positivo Ecclesiastico cognatio
quæ-

quævis naturalis, sive ex legitimo sive ex illegitimo concubitu proveniat, ad primos quatuor gradus collaterales est reducta, ita ut in illis solis quatuor gradibus consanguinitas impediatur matrimonium contrahendum & dirimat contractum. Ita *Concil. Lateranense sub Innocent. 3. c. 3. & allegatur Extravag. de Consanguinitate.*

Cognatio spiritualis est proximitas duarum personarum, ob concurrentiam ad sacramenti Regenerationis & Confirmationis administrationem & susceptionem ex Ecclesiæ instituto, quare sublatis antiquis Canonibus Concilii Tridentini: cognationem spirituales, Matrimonium impediens & contractum dirimentem, ad hæc capita reduxit: ad baptizantem sive confirmantem, & susceptores in Baptismo & confirmatione, (qui ad summum possunt esse unus & una) ex una parte, & ad Baptizatum & confirmatum, & Patrem ac Matrem baptizati, ex altera parte, ita *clare Trident. sess. 24. de reformat. Matrim. c. 2.* Ex quo infertur nullam cognationem nasci, inter susceptores ad invicem, neque in-

ter Baptizantem ex una, & susceptores ex altera parte. Item: si maritus solus suscipiat, uxorem illius nullam contrahere cognationem. Item: casu quo puer ex imminente periculo domi absque solemnitatibus fuerit baptizatus, ij qui solemnitatibus in Ecclesia supplendis assistunt, nullam contrahunt cognationem. Aliud est si Baptismus ex officio à parochò, electis & designatis patrinis domi administratur, cum aliqua solemnitate, qui enim tanquam susceptores, domi puerum de sacro fonte levant ut patrini & tangunt, cognationem spiritualem contrahunt, non vero ij qui in Ecclesia solemnitatibus interfunt. Item: non contrahitur cognatio spiritalis ab ijs qui per procuratorem aliquem de sacro fonte levant, quia vere baptismo non assistunt, nec puerum tangunt pro ut requirit Concil. Trident. nec ipsi etiam procuratores censentur cognationem contrahere, quia vere patrini non sunt. Demum solum unus & una qui electi sunt in patrilinos contrahit cognationem, quod si plures V. G. quatuor in confuso tangant & suscipiant
parvu-

parvulum nec ullus eorum specialiter electus sit, nullus eorum contrahit cognationem.

Impedimentum cognationis legalis vocatur, quod singulari lege contrahitur in vim adoptionis legitimæ, quæ legibus Civilibus & Ecclesiasticis fit conformis, cognatio vero illa est inter adoptantem & adoptatum, inter uxorem adoptantis & adoptatum & uxorem ejus, & inter adoptatum, & filios naturales adoptantis, hæc solum inter illas est distinctio, quod prima & secunda perpetuo duret & sola morte definat, tertia autem extinguitur deficiente adoptione vel filio naturali extra patriam potestatem emancipato. vide: *Gratian: 30. q. 3. c. 1. per adoptionem, & cap. unic. de cognatione legali in decretalibus.*

II. IMPED: Affinitatis: affines dicuntur viri & uxoris cognati, ex eo dicti quod duæ cognationes diversæ, ob copulam carnalem altera ad alterius fines accedat, ita ut cognati uxoris viro affines fiant & contra. Affinitas vero talis ex legitimo thoro in quatuor gradibus collateralibus impedit

matrimonium contrahendum & dirimit contractum. Affinitas autem ex illicito coitu in duobus tantum primis gradibus collateralibus impedit matrimonium & dirimit contractum. Ita Trident. *sess. 24. de Reform. Matrim: c. 4.* Sed collaterales ad invicem, & superiores in linea ascendente cum collateralibus, nullam contrahit affinitatem, unde frater imo & Pater Caji, potest ducere sororem Caje in uxorem, ad solas enim personas quæ copulantur respectu collateralium pertinet affinitas.

12. IMPE: Publicæ honestatis oritur quando quis cum aliqua sponsalia valide contraxit, hoc enim ipso contrahit publicam honestatem, ne possit absq; dispensatione contrahere matrimonium, cum consanguinea ejus intra primum gradum: unde publica honestas definiri potest, propinquitas orta ex sponsalibus de futuro, jure validis.

13. IMPEDIM: Disparitatis cultus est, quando contrahentes sunt diversæ & contrariæ Religionis, ut si Catholicus contrahat cum Pagana, Mahumetana aut Judæa. Hinc jure naturali & positivo semper prohibita

hibita fuerunt matrimonia fidelis cum infideli tanquam illicita. Unde 2. Corinth. 6. *Nolite jugum ducere cum infidelitibus* (& infra) *quæ pars fidelis cum infideli.* Et quamvis matrimonia cum infidelibus contracta per fideles, matrimonia vera essent, non fuerunt tamen indissolubilia, sed pro libitu altero ad fidem converso dissolvi poterunt, verum jure Ecclesiastico antiquo, juri divino & Apostolico conformi, disparitas cultus, facta est impedimentum matrimonium contrahendum impediens, & contractum dirimens, si nimirum disparitas matrimonium antecedit, de hoc in *Concil. Nicæn. Gen. 1. can. 67.* non obscura fit mentio his verbis: *Quæcumq; mulier fidelis viro infideli nupserit, ipsa ex Ecclesia ejiciatur: quæ si penitentiam egerit, & eum virum quem habere non poterat, id est infidelem dimiserit, non est recipienda, nisi eo modo quo recipitur qui postquam fidem negavit, ad fidem revertitur, debet q; ipsa infidelem relinquere.* Si tamen post matrimonium legitime contractum inter fideles, alter incidat in infidelitatem, hoc casu disparitas matri-

monium non dissolvit: quia sacramenti rationem veram habet, & in eo valet lex Evangelica: *Quod Deus conjunxit homo non separet.*

Veruntamen matrimonium Catholicum cum Hæretica & è contra, servatis legibus Christi & Ecclesiæ, etsi illicitum sit, est tamen validum, quia tales à fundamento non sunt disparis cultus, cum uterque baptizatus sit, uterque ejusdem fidei obligatione teneatur ex Baptismo, etsi quoad factum alter hæresis maculam incurrit. Hinc Notandum Matrimonia Hæreticorum, quæ juxta leges naturæ & divinas positivas ac civiles contrahuntur, contractus civiles esse, sacramenta tamen non esse, sequuntur enim primævum matrimonium.

14. IMPED: Quod oritur ex absentia Parochi & Testium, initium sumpsit in Concil. Trident. vigore cujus præsentia Parochi & duorum vel trium testium, ad valorem matrimonij, ubi illud promulgatum & receptum fuerit ita est necessaria, ut matrimonia absq; dicti Parochi & testium præsentia contracta sint penitus irrita ac
inva-

invalida. Ita Concil: Trident: sess. 24. in
Decreto de Reform. Matrim. c. 1. *Qui aliter
quam presente Parocho vel alio Sacerdote de
ipsius Parochi seu Ordinarij licentia, & duo-
bus vel tribus testibus, Matrimonium con-
trahere attentabunt, eos S. Synodus ad sic con-
trahendum inhabiles reddit, & hujusmodi
contractus irritos & nullos esse decernit, pro-
ut eos presenti decreto irritos facit & an-
nullat.*

Articulus Quartus.

De Impedimentis Matrimonium impedientibus.

Impedimenta solum impedientia sequen-
tibus versibus comprehendi solent: Ec-
clesiæ vetitum, nec non tempus feriatum,
atque Cathéchismus, sponsalia, jungito
votum, impediunt fieri, permittunt facta
teneri.

2. Per Ecclesiæ vetitum intelligitur
prohibitio stricto præcepto Ecclesiastico
facta, unicum vero tale præceptum specia-
le est in usu, nimirum de denuntiationibus
tribus, ante Matrimonii celebrationem,

R 7

tribus

tribus festis continuis in Ecclesia coram populo inter missarum solemnias præmittendis, ad impedimenta dirimentia si qua sint cognoscenda. Obligantur itaque sub peccato mortali, nubentes & Parochi providere, ut huiusmodi denuntiationes ante matrimonij contractum fiant, nisi in ijs per Episcopum vel eius delegatum dispensatum sit, qui tamen dispensare non possunt, nisi subsit iusta causa, & nisi summarie ac moraliter examinatis examinandis constet, non subesse aliquod impedimentum.

3. Per tempus feriatum juxta Decretum Concilij Trident. sess. 24. de Reformat. Matrim. c. 10. intelligitur: tempus quod fluit ab Adventu usque in diem Epiphaniæ & à fer. 4. Cinerum usque ad octavam Paschatis inclusive, illo vero tempore tantum prohibentur solemnitates nuptiarum, ut sunt: publicus & sollemnis in Ecclesia contractus, sollemnis benedictio, nuptiarum, deductio sponsi ad sponsæ domum, convivium nuptialium, unde qui absque solemnitate nuptiali, in privato coram Parocho & testibus istis temporibus contrahe-

ret,

ret, non peccaret, à prædictis tamen solemnitatibus, quæ in Nuptijs fiunt, sub peccato mortali abstinendum est ex præcepto Ecclesiæ.

4. Cum vero jam non oriatur impedimentum ex assistentia ad Cathedismum nullaque quantumcunq; imperfecta cognatio, de hoc fufius non tractatur.

5. Impedimentum sponsaliorum in hoc consistit quod qui sponsalia cum una contraxit, non possit absque peccato mortali cum alia matrimonium contrahere, quamvis tamen si actu contrahat cum alia, matrimonium validum censeatur: si vero Arrhæ sint datæ, aut copula vi promissionis extorta, aut alia intervenerint pacta, qui ad alias nuptias transit, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, dotationem puellæ, tam in foro conscientiæ, quam in foro externo. Licite autem & absq; peccato sponsalia dissoluntur. 1. Mutuo utriusque consensu & obligationis remissione. 2. Cum ante pubertatis annos utrimque vel saltem altero impubere sunt contracta, liberum est impuberi, ad annos pubertatis

tis

eis pervenienti à sponsalibus resilire. 3. Si
 alteruter Religionem ingrediatur, & in ea
 profiteatur, alias si egrediatur, & qui man-
 sit in sæculo urgeat, tenetur ad sponsalia
 prius contracta. 4. Qui ordinem sacrum
 suscipit, sponsio enim sponsaliorum, sem-
 per excipit melioris status electionem.
 5. Si tempore per sponsalia præfinito alter
 in longinquas Regiones proficiscatur, ob
 diuturnam absentiam sponsalia dissolun-
 tur, & puella potest licite cum alio matri-
 monium inire. 6. Ex notabili impedimen-
 to vel mutatione in alterutro supervenien-
 te, V. G. supervenit in alterutro morbus
 contagiosus, Paralysis, Lepra, Impotentia,
 deformitas corporis notabilis, paupertas
 magna, oriuntur inter ipsos capitales ini-
 micitiæ. Denique si post sponsalia aliquid
 deprehendatur, quod si prævisum fuisset
 nullatenus sponsalia contracta fuissent.
 7. Si post sponsalia alteruter cum alio for-
 nicetur, tunc enim frangitur inchoata ma-
 trimonii fides. 8. Si nascatur post sponsa-
 lia aliquod impedimentum dirimens.

6. Votum simplex castitatis, vel reli-
 gionem

gionem ingrediendi & in ea profitendi, aut ordinis sacri suscipiendi, impedit matrimonium contrahendum: ita ut si persona ejusmodi votis obligata matrimonium contrahat, peccet mortaliter, etsi matrimonium validum sit. mulier vero voto simplici castitatis obligata, post matrimonium valide contractum, tenetur debitum marito illud exigenti reddere, non potest tamen sine peccato petere: Similiter vir voto simplici castitatis obligatus, potest & tenetur debitum uxori postulanti reddere, petere autem non potest. Notandum vero quod qui cum simplici castitatis voto matrimonium ineunt, mortuo conjugate neantur iterum ad votum castitatis servandum, nec possit absque dispensatione sine novo peccato mortali, ad secundas nuptias procedere. Quia promissio Deo facta tota vita durat, nisi super ea dispenseetur.

Articulus Quintus.

*De Dispensationibus in impedimentis
Matrimonium dirimentibus.*

1. **N**on datur dispensatio, ne quidem à summo Pontifice in impedimen-

ris Matrimonii, jure divino Naturali aut
positivo mere constitutis. Non enim po-
test dispensare ut nubat filia cum patre, fi-
lius cum matre, nurus cum socero, gener
cum socru sua, quia nec directe nec indire-
cte nec permissive, pontifex potestatem
habet in illa, quæ sunt juris divini absoluti,
nec ab humana dispositione dependent
soli enim Deo reservantur.

2. Romanus tamen Pontifex potest di-
spensare in omnibus impedimentis matri-
monium dirimentibus, quæ Ecclesiastico
jure constituta sunt, quia ipse est caput Ec-
clesiæ, in quo tota potestas quæ in Eccle-
siam influit, tanquam in suo principio con-
tinetur. Unde *Concil. Trident. sess. 24. de
Reform: Matrim: c. 5.* Supponit residere in
Pontifice potestatem dispensandi usq; ad
secundum gradum collateralem. *In contra-
hendis (inquit) Matrimonijs vel nulla omni-
no detur dispensatio vel raro, idq; ex causa
gratis concedatur, in secundo gradu nun-
quam dispensetur, nisi inter magnos Princi-
pes.* Illæ vero dicuntur justæ causæ dispen-
sationum, quæ attentis circumstantiis mo-
vent,

vent, aut aptæ sunt movere dispensatorem ad dispensandum. Mensurantur autem his fere circumstantiis: tempore, loco, personis, necessitate, utilitate, malo gravi vitædo.

3. Ex circumstantia temporis dispensandi causa proponitur, uti: Belli, pestis, ætatis, qualis est causa ista Romanis usitata, pro Oratrice excedente 24. annum: quod dicta Oratrix 24. annum excedens hæcenus virum paris conditionis cui nubere posset, non invenit.

4. Ex circumstantia loci: quales sunt quæ propter loci angustiam obtinentur, quod cum dicta Oratrix, propter loci illius angustiam virum sibi non consanguineum, paris conditionis cui nubere possit, invenire nequeat.

Ex circumstantia personarum, ut quia Magnates, ad conservationem Hæreditatum in eadem cognatione, item: ob excellentiam meritorum in Ecclesiam personæ, pro qua petitur: item: ad conservationem familiæ in eodem sanguine alias perituræ.

5. Ex necessitatis circumstantia, ut propter

pter

pter inopiam, vel carentiam dotis ut cum dicta Oratrix indotata existat, & dictus Orator sic illam indotatam in uxorem ducere, ac usque ad quantitatem secundum Oratricis qualitatem competentem, ex integro dotare intendat.

Ex circumstantia utilitatis: quando ex dispensatione in gradibus prohibitis oriatur, reconciliatio Hereticorum cum Ecclesia, & propagatio Religionis.

6. Ex circumstantia mali gravioris vel scandali evitandi, dispensationes justificantur, quæ ad infamiam evitandam conceduntur, cognatis vel affinibus, qui carnaliter se cognoverunt, secuta vel etiam non secuta prole, aut muliere jam gravida. Ad valorem vero dispensationis debent allegari veræ vel reales causæ, & quæ in personis vere à parte rei subsistunt, unde si causæ fictæ, falsæ, & à parte rei non existentes, allegentur, quibus permotus Pontifex dispensationem concedat, dispensatio est penitus nulla, & matrimonium subsequens invalidum.

7. Episcopus vero non potest Ordinaria

naria potestate dispensare in impedimentis Matrimonium dirimentibus, communitamen usu & interpretatione juris, potest Episcopus interdum in impedimentis matrimonium dirimentibus dispensare, concurrentibus maxime quatuor conditionibus. 1. Si Matrimonium jam sit (etsi nulliter) contractum. 2. Si impedimentum sit occultum. 3. Si separatio fieri nequeat sine gravi scandalo. 4. Si ob paupertatem, vel alias causas justas, Romanus Pontifex adiri non possit. Ita *Aloysius Riccius in praxi rerum quotid: Resol: 228.* Fundamentum ejus est, quod si Romanus Pontifex adiri potuisset, aut requisitus fuisset, his concurrentibus circumstantiis, in dispensationem consensisset. Quod fundamentum pertinet ad justam interpretationem legis, communi etiam usu & consuetudine quæ est juris declarativa, concessum est, Episcopis ad supplendos defectus in necessariis casibus, qui non permittunt recursum ad summum Pontificem, ne Ecclesia deesse videatur in iis quæ ad communem fidelium salutem & vitanda peccati pericula, & alia mala requiri possunt. 8. Pe-

8. Petes I. an Episcopus nunquam possit dispensare in impedimento dirimente, ante contractum matrimonium Resp. cum Thoma Sanchez. lib. 2. de Matrim: D. 40. n. 7. Posse evenire casum quo possit, si nimirum duo simul concurrant, ut videlicet sit periculum grave spiritualis salutis, vel ingentis damni in mora, si dispensatio differeretur. Vel quod non pateat facilis aditus ad pontificem vel alium delegatam potestatem habentem. V. G. est concubinaris qui concubinam habet, quæ ab aliis putatur uxor, hic in extremis positus vult ducere concubinam in uxorem, reperitur tamen concubina in aliquo prohibito affinitatis gradu occulto illi conjuncta, cæterum proles habent, uxor legitima creditur, gravissima infamia erit si deprehendatur fuisse concubina & non uxor, mors instat, in hoc casu Episcopus ante contractum matrimonium dispensare potest, & valet axioma illud commune, Episcopum in lege Pontificia & Conciliari dispensare posse, quando est gravis aliqua necessitas, nec patet aditus ad S. Sedem.

9. Petes 2. Quid faciendum casu quo impedimentum occultum, super quo Episcopus ad effectum Matrimonii revalidandi in foro conscientiae dispensavit, postmodum in foro externo manifestum fiat. & in hoc casu Episcopum debere declarare & testari in genere, dispensationem sufficienter obtentam esse, quia Matrimonium virtute dispensationis ejus in foro conscientiae fuit validum & vere contractum, & eo modo quo tunc fieri poterat, cum impedimentum occultum erat, adeoque contractantes in omni foro, in possessione sunt Matrimonii validi. Non enim constat de restricta potestate Episcopi in hoc casu, cum potestas dispensandi illi ex communi juris interpretatione adveniat, & aequales casus non excludat. Maxime cum communis sententia sit, Episcopum in sua Diacesi posse, quidquid Pontifex in Ecclesia, etiam quo ad reservata, quando salus animarum periclitatur, vel grave scandalum imminet, nec datur ad supremam sedem recursus. Non obstante tamen hac declaratione externa, & testimonio Episcopi, summi Pontificis

tificis dispensatione opus est: quia declaratio Episcopi tantum est, ad removendum scandalum, nec servit in foro externo seu litigioso, adeoque casu quo Matrimonium in controversiam traheretur. S. Sedes adiri debet & nova dispensatio pro illo foro obtineri.

Articulus Sextus.

De finibus & bonis Matrimonij.

1. **D**uo sunt fines primarij Matrimonij post primum peccatum Adami. Prior: procreatio prolis, posterior: remedium concupiscentiæ & illicitæ libidinis: quamvis enim Matrimonium ante peccatum ad solam procreationem prolium à Deo fuerit institutum, benigna tamen Dei dispositione factum est etiam in remediû libidinis, ita ut nullum peccatum sit nuptis, etiam sola vitandæ libidinis causa carnaliter copulari. Patet 1. Cor. 7. v. 9. *Propter fornicationem autem unusquisq; suam uxorem habeat & unaqueq; suum virum, melius est enim nubere quam uri.*

2. Secundarii vero fines Matrimonij sunt,

sunt, educatio prolis, & communicatio
mutuæ ac individuæ societatis. Quia illi
dicuntur fines secundarij, qui ex primarijs
ita nascuntur, ut primarij absque illis con-
venienter consistere non possint, sed pro-
creatio prolis non potest convenienter
consistere, absque educatione, neque re-
medium concupiscentiæ, absque mutua &
individua communis vitæ societate, ergo
illi sunt fines necessarij.

3. Sub educatione autem comprehen-
ditur, non tantum sustentatio & nutrimen-
tum corporale prolis, ad quam parentes
obligantur, sed etiam ejus spiritualis insti-
tutio, etiam in ordine ad Deum & salutem.
Ita S. August. lib. de Virgin. c. 12. *Habeant*
(inquit) *conjugia bonum suum, non quia fi-*
lios procreant, sed quia honeste, quia licite,
quia pudice, quia socialiter procreant, & pro-
creatos pariter salubriter educant.

4. Sub communicatione mutuæ & in-
dividuæ societatis, comprehenditur com-
munis communicatio operum, & mutui
auxilij ad œconomiam familiæ, ac onerum
Matrimonij supportationem, sine quibus

S

matri-

Matrimonii operationes claudicant, nec bene dirigi possunt. De quibus passim Scripturæ *Tob. 10. ad Titum 2. ad Tim. 2. & alibi.*

5. Bona etiam Matrimonij potissimum tria referuntur, quibus à Deo & natura Matrimonium cohonestatum est, nimirum: proles, fides, sacramentum, quæ quidem vocantur bona, quia matrimonio junctis, quandam bonitatem conferunt, & velut divinæ bonitatis Benedictiones reputantur, de quibus Apostolus *ad Tim. 2.* Loquens de muliere: *Salvabitur* (inquit) *per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione & sanctificatione cum sobrietate.* Ubi per filiorum generationem bonum prolis, per fidem & dilectionem, bonum fidei: per sanctificationem cum sobrietate, bonum sacramenti intelligit, quibus tanquam tribus bonis in matrimonio suo, conjuges salvantur. Tria hæc paucis complectitur. *S. August: lib. 9. de: ben: ad literam c. 7. Id quod bonum habent nuptiæ, peccatum nunquam esse potest. Hoc autem tripartitum est. Fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculum*
conju-

conjugale cum altero aut altera concumbatur: in prole, ut amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur: in sacramento autem ut Conjugium non separetur, & dimissus aut dimissa, nec causa prolis alteri conjungatur.

Articulus Septimus.

De obligationibus Conjugum de futuro.

1. **O**bligatio est: intentio recta: quæ juxta fines matrimonij in tribus consistit. Nimirum: ut quis Matrimonium contrahat, motivo Conjugalis & individue societatis, ordinatæ ad propagationem prolis, remedium vincendæ libidinis, mutui auxiliij & consolationis, hi enim sunt fines matrimonium rectificantes.

2. Obligatio est: discreta Electio: de qua *Prov. 19. Domus* (inquit sapiens) *& divitiæ dantur à parentibus, à Domino autem proprie uxor prudens.* Ex quo infertur, non minorem requiri vigilantiam in uxore eligenda, quam in divitijs comparandis, quia cum uxor sit donum Dei, precibus ac consultationibus piis requirenda est. **Quod**

clare docet horribilis ista sententia. S. Chrysoft: homil: 1. in c. 1. Matthæi. Qui (inquit) secundum Deum accipit uxorem à Deo provisam, in virtute generat filios: qui autem accipiunt uxores ex provisione Diaboli, id est non Religionis intuitu, nec fideles in infirmitate generant filios, nec prævalentes unquam fortes, nisi in malo.

3. Obligatio est: fidelitas sincera: quæ consistit in sponsalibus, contractibus matrimoniorum, fidei & casta conversatione desponsandorum, tenentur enim in his omnibus servare fidelitatem, illis actionibus ex natura rei & legis annexam.

4. Est præparatio congrua animæ, & sacrarum caeremoniarum observantia, quæ obligatio. Patet ex Concil: Trident: sess: 24. de Reform: Matrim: cap. 3. Postremo (ait) S. Synodus conjuges hortatur, ut antequam contrahunt vel saltem triduo ante Matrimonij consummationem, sua peccata diligenter confiteantur & ad SS. Eucharistie sacramentum pie accedant: Si qua provincia alijs ultra prædictas, laudabilibus consuetudinibus & Cæremonijs hac in re utantur.

ead omnino retineri S. Synodus vehementer optat.

Articulus Octavus.

De obligationibus Matrimonium concomitantibus.

Obligatio est: ut sint liberi ab omni impedimento, tam dirimente quam impediante. 2. Obligatio est: ut in copulatione adsit Parochus & ad minus duo testes. 3. Denique obligatio est: ut adsit verus mutuus consensus, signis externis legitime utrimque datus.

Articulus Nonus.

De obligationibus Matrimonium consequentibus.

Obligatio est: debiti Conjugalis red- ditio: cujus obligatio tanta est, ut absque mortali peccato non possit alter alteri negare, nisi justa causa excuset. Fundatur vero in contractu Justitiæ, quia ut ait Apostol: ad Corinth. 7. *Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet,*

sed uxor. Unde & ante intulerat : uxor vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Et ostendens obligationem vers. 3. superaddit: Nolite fraudare invicem nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram.

Porro obligatio hæc suis terminis coarctatur, nimirum : 1. Ut honeste petatur, non enim tenetur Conjugi inhoneste vel inhonesta petenti, debitum reddere, sed tantum inter terminos honestatis Conjugalis, neque enim tenetur uxor reddere debitum accedenti præpostere, & contra ordinarium modum, cum periculo effusionis seminis, vel alterius inordinatæ libidinis. Eadem ratione non tenetur reddere debitum, si publice vel in loco inhonesto petatur. 2. Ut iuste petatur: tunc autem iniuste censetur peti, quando cum magno detrimento alterutrius Conjugis, aut tertii petitur, aut in irreverentiam Dei. Hinc Conjux infirmus non tenetur petenti debitum reddere. Item si ex impetu
vehe-

vehementi timeat probabiliter infirmitatem. Item si ex nimio uteri tumore timeat abortum. Item tempore menstruorum: si probabiliter timeat in prole monstruositatem. Item si petatur in loco sacro, non enim ibi tenetur alteruter reddere, ob reverentiam Dei & loci sanctitatem, qui moraliter illis actibus profanatur. 3. Requiritur ut oportune petatur: opportunitas autem mensuranda est loco, tempore, circumstantiis, unde non tenetur reddere in cubiculo ubi proles dormiunt. Quo ad tempus, non judicatur opportunum quando orationi vacandum, specialiter nocte præcedente Diem quo sacra communio sumenda est.

2. Obligatio est: fides intemerata Thor i Conjugalis, ad quam mutua obligatione conjuges tenentur, & consistit in hoc, ut nec affectu, nec facto, in alterius copulam unquam consentiant. Unde est illud ad Rom. 7. *Nam quæ sub viro est mulier vivente viro alligata est legi: igitur. Subdit: vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.*

S 4

3. Ob-

3. Obligatio est: dilectio Conjugum, & societas indivisa, quam urgent scripturæ: & quidem ad Ephes. 5. *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam.* Iterum: *Ita & viri debent diligere uxores suas sicut corpora sua, qui uxorem suam diligit se ipsum diligit, & alibi sæpius: Debet vero amor ille esse beneficus, castus, honorabilis ac intimus, & velut primitivus,* Porro quæ dicta sunt de amore viri ad uxorem, è converso debent aptari amori uxorum ad Maritos, unde monet Apostolus: ad Tit. 2. *Annus similiter in habitu sancto &c. (inquit) prudentiam doceant adolescentulas ut viros suos diligant.* Notandum vero quod interdum licita sit separatio individualæ societatis vitæ, quo ad Thorum duntaxat, & habitationem, non vero quoad vinculum, hujus causæ variæ referuntur in jure communi: V. G. ob alterutrius adulterium, nimiam sævitiam, periculum alicujus mali, gravis infamiæ, peccati mortalis, mortis, item ex mera voluntate & consensu mutuo. Si absit periculum peccati, vel gravis detrimenti, possunt libere Conjuges

juges

juges non solum ad tempus, sed etiam in perpetuum ab invicem separari.

Articulus Decimus.

De Mariti Personalibus obligationibus respectu uxoris.

TRes potissimum sunt mariti ad uxorem personales obligationes, obligatur enim ad sustentationem, instructionem, protectionem, jure sustentationis obligatur uxori, ad congruum alimentum & vestimentum, etiamsi dotem non attulerit, hoc enim ipso, quo indotatam ducit, censetur in suum onus eam ducere, & onus alendi in se suscipere; ita etiam ut indotatam, cogatur maritus rixosus extra domum alere. Sub instructione, ad quam tenetur maritus uxori, continentur omnia quæ pertinent ad uxoris & familiæ congruam directionem, tamen moribus, quam in aliis, quia est caput uxoris & familiæ, unde tenetur illam instruere, vel curare instrui in ijs, quæ sunt salutis & bonorum morum, ac muneris veræ matris familias; tenetur corrigere ubi errat, insuper tene-

tur uxoris infirmitates & fragilitates tolerare. Ad instructionem pariter pertinet, potestas virorum in vota & exercitia pietatis suarum uxorum, ut in jejunia, orationes, neque enim vota uxorum rata sunt, nisi de consensu maritorum, qui ea pro suo beneplacito irritare possunt, ut patet *Numer. 30. v. 14. Si voverit & juramento se constringerit, ut per jejunium vel ceterarum rerum abstinentiam, affligat animam suam, in arbitrio viri erit ut faciat vel non faciat.*

2. Uxor etiam in scio marito potest vovere licite & valide, quidquid est extra materiam, leges, officia, exercitia Matrimonij, & familiarum, quia in his est arbitria suarum voluntatis. Unde potest vovere nonnulla quae sunt merae libertatis & salutis. Ut aliqua pia exercitia pietatis, Eleemosynas ex propriis & paraphernalibus bonis, in quantum tamen non spectant ullo modo ad Matrimonii onera & jura.

3. Potest vovere castitatem defuncto duntaxat marito servandam, & alia hujusmodi: & ita de votis Mariti proportionate philosophandum est: neque enim Ma-
ritus

rit^o potest, non cōsentiente uxore, aliquid
vovere, quod Matrimonio & officijs ejus
ac familiæ interesse aliquod alicujus mo-
menti inferat. Dicitur (*proportionate*) in
aliquibus enim maritus circa Uxorem &
familiam, aliqua potestate & auctoritate
potitur, qua non gaudet Uxor in Maritum.
Sub protectione comprehenditur omnis
propulsatio injuriæ, sive in bonis corporis
& naturæ, sive in bonis fortunæ, & in fama
ac honore, & hæc est potior pars dilectio-
nis, quam maritus ad uxorem exercere
tenetur.

Articulus Vndecimus.

De obligationibus Vxoris ad Maritum.

UXOR marito tenetur ad obedientiam
& subjectionem: ad Reverentiam &
honorem, ad liberorum & familiæ conser-
vationem. De obedientia & honore pa-
tet ex textu *1. Pet. 3.* ubi sic: *Subiectæ estote*
proprijs viris, sicut Sara obediebat Abraha,
Dominum illum vocans: liberorum vero
& familiæ conservatio, in hoc consistit, ut
Administrationem communem intra fa-
mili-

miliam suscipiat, prolibus necessaria subministrat, eorum curam singularem gerat, sit adjutorium & consolatio mariti.

Articulus Duodecimus.

De peccatis Conjugum de futuro.

1. **P**eccant mortaliter qui ob meram libidinem & voluptates carnis Matrimonium contrahunt de quibus *Tob. 6. Angelus Raphael. Hi (inquit) qui Conjugium ita suscipiunt, ut Deum à se & à sua mente excludant & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus quibus non est intellectus, habet Demonium potestatem super eos.*
2. Peccant qui uxorem ducunt ob divitias, honores, fastum & ob alios aliquos fines matrimonium ineunt, qui tamen si primarius finis non excludatur, venialiter tantum peccant, non raro tamen gravissimorum peccatorum fundamenta jaciunt, brevi enim displicet uxor, declinatur vel in adulteria, vel in rixas continuas, contemptus, tædia mutuæ societatis.
3. Peccant qui absque ulla salutari consultatione uxores ducunt.

4. Pec-

4. Peccant qui absque consensu & consilio parentum nubunt, non tantum contra obedientiam, sed etiam contra discretionis virtutem, à principio enim instinctu divino à parentibus matrimonia dirigebantur.

5. Peccant mortaliter qui sponsalia legitime contracta, injuste vel illegitime derelinquunt.

6. Peccant qui sponsalia mala fide contrahunt, absque intentione contrahendi aut nubendi. Quia in re gravi proximum decipiunt.

7. Peccant qui in contractibus antenuptialibus se invicem in materia gravi decipiunt, allegando bona quæ non habent, vel si habent, allegando cum intentione non servandi, in quibus aliquando Parentes, aliquando contrahentes se invicem, aliquando procuratores decipiunt vel decipiuntur.

8. Peccant qui sponsalia contraxerunt, si se invicem impudice tangant, aut carnaliter cognoscant, etsi enim honesta amoris oscula, & amplexus ratione futuri matrimonij

monij inter sponſas urbane permittantur, impudicitia tamen nulla permitti poſſunt, cum in mutua corpora nullam adhuc habeant poteſtatem.

9. Peccant mortaliter, qui cum peccato mortali ad contrahendum Matrimonium accedunt, unde ad contritionem veram vel confessionem actualem obligantur ante copulationem.

10. Peccant mortaliter qui absque diſpenſatione legitima denuntiationes omittunt, vel ante illas factas contrahunt.

Articulus Tertiusdecimus.

De peccatis Matrimonium concomitantibus.

1. **P**eccant mortaliter qui aliquo impedimento irretiti Matrimonium contrahunt, & ſi impedimentum ſit dirimens, præter peccatum mortale, Matrimonium eſt invalidum.

2. Peccant mortaliter, qui ſcienter cum impedimento dirimente contraxerunt, quoties carnaliter ante impedimenti diſpenſationem ſe invicem cognoscunt, aut
tactus

tactus inter solutos illicitos ad invicem habent.

3. Peccant mortaliter, qui cum impedimento impediēte contrahunt, quoties debitum exigunt, (non impetrata dispensatione) quamvis illud reddere possint.

4. Peccant mortaliter qui absq; vero consensu, vel absque signis externis legitimis, vel Parochi & duorum ad minus testium præsētia contraxerunt, idque toties quoties postea prætextu Matrimonij se invicem carnaliter cognoscunt, vel tactus solutis personis illicitos ad invicem habent.

Articulus Quartusdecimus.

De peccatis Matrimonium consequentibus.

I. **P**eccant mortaliter, Conjuges qui absque justa causa sibi invicem debitum negant, etiam extra periculum incontinentiæ.

2. Peccant mortaliter, qui ubi est proximum periculum incontinentiæ in alterutro, debitum non reddunt, vel uxores quæ non patiuntur.

3. Pec-

3. Peccant mortaliter viri, qui sequentes passionem desiderij, absque delectu circumstantiarum loci aut temporis, debitum urgent, aut in concubitu periculo abortus, gravis infirmitatis, prolis monstruosæ se exponunt.

4. Peccant mortaliter qui in materia gravi, extra terminos honestatis, justitiæ & oportunitatis debitum exigunt & urgent.

5. Peccant mortaliter qui committunt adulterium, sive sit mentale, voluntatis ac pravi desiderij interni, sive sit externum in alieno concubitu ac actibus & tactibus impudicis, adulterium concomitantibus vel antecedentibus, non enim solum adulterium aëtu externo consummatum, prohibitum est, sed etiam quod oculo libidinoso & affectu interno committitur.

6. Peccant mortaliter viri, qui dure, asperè, crudeliter tractant uxores suas, ac si essent ancillæ, cum sint sociæ & consortes.

7. Peccant qui uxoribus tantum utuntur ad libidinem exsatiandam, absque affectu vero maritali.

8. Peccant qui uxores percutiunt, domo ejiciunt,

ejiciunt, opprobrio afficiunt, illis ex prava suspicione vel zelotypia crimina imponunt. Item: qui vexationibus & morositatibus illas in desperationem, Melancholias graves præcipitant.

9. Uxores notabiliter peccare dignoscuntur, quæ suos Maritos morositate sua, importunis querelis, improperijs & molestijs afficiunt, rixas perpetuas aut suscitando aut fovendo. Similiter quæ sua zelotypia viris suis causa sunt gravis tristitiæ & afflictionis, interdum etiam multorum peccatorum, ebrietatum & dissolutionum.

10. Quamdiu in rixis, turbatione mutua, & familiæ perseverant, nec sibi mutuo reconciliantur, sunt in continuo statu peccati mortalis & damnationis.

11. Omnis separatio quo ad thorum & habitationem, absq; legitima causa facta, est peccatum mortale in conjuge, qui nullitatis causæ conscius illam procuravit.

Arti-

Articulus Quintusdecimus.

De peccatis personalibus Mariti.

1. **P**eccant mariti mortaliter qui uxorib⁹ alimenta & vestimenta juxta statum suum & familiae denegant, eas confundunt & velut derelictas habent.
2. Peccant mortaliter, qui eis tempore infirmitatis non assistunt, vel non curant ut congruis medicinis eis succurratur.
3. Peccant mortaliter qui uxores suas vel non instruunt, nec instrui curant in necessarijs, & qui eas in malis moribus, affectibus, jurgijs fovent, & non reprehendunt.
4. Qui eas diffamant, calumniantur, earum honorem non defendunt, porro viri advertere debent mulieres esse infirmae rationis, naturae fragilis, in passionibus bonis malisve ferventiores, suarum passionum prodigas, suorum conceptuum pertinaces, ideo debent prudenter illis compati, illas juvare, illis bene consulere, illas oportune reprehendere, & ubi est pertinacia etiam durius arguere.

Arti-

Articulus Sextusdecimus.

De peccatis personalibus Vxoris.

1. **P**eccant mortaliter mulieres, odio, averfione, & odio habentes viros suos, eos affligentes morositatibus suis.

2. Peccant mortaliter inobedientes, Rixosæ, garrulæ, domum & familiam perturbantes, nullum viris suis honorem exhibentes, male de illis loquentes.

3. Peccant zelotypia gravi & injusta, viris suis molestæ, in quibus sibi perpetuam damnationem acquirunt, ob injuriam & calumnias maritis & aliis illatas, de quibus vix pænitere possunt.

4. Peccat mortaliter mulier quæ liberorum & domesticorum suorum curam non gerit, nec rei familiaris ullam sollicitudinem habet, sed substantiam & bona familiæ & mariti dissipat. De reliquis gravissimis mulierum excessibus videat lector Cap. 25. Eccles. à ψ .17. usque ad finem, & Cap. 26. ψ . 6. & c.

TITV-

TITVLVS XVI.

De Statu Viduarum.

Articulus Primus.

*De peccatis Viduarum quæ ad secundum
Matrimonium aspirant.*

Hic de Viduarum dignitate, Dei erga
illas singulari protectione, & illarum
piorum operum merito dicendum foret,
sed quia illa magis Concionatores & En-
comiastas concernunt, solum hic peccata
Viduarum allegabimus.

1. Itaque peccant delectatione, verbo vel opere, in materia carnis sicut soluta quælibet.
2. Peccant in cura filiorum & familiæ, sicut & aliæ matres familiæ, si dilapident bona & hæreditatem filiorum, si eorum curam debitam non gerant, si sint illis causa ruine, siue in anima, siue in temporalibus.
3. Peccant peccato scandali si conuersationes scandalosas admittât, aut ea faciant exterius, quæ honestas Matronas & veras Viduas non decent.

4. Pec-

4. Peccant si justam voluntatem Maritorum defunctorum non curent exequi, ut in sepulturis, funeribus, pijs operibus ad quæ se obligarunt.

Petes an liceat Viduæ delectari de recogitata copula cum marito defuncto? *R.* Vel copula illa, ipsi objicitur ut præterita, & intra terminos Matrimonij honesta & licita, absque præsentis motu carnis, cum sola mentali complacentia, tunc tanquam de objecto licito potest Vidua delectari, modo periculo præsentis carnalis delectationis se non exponat. Si vero consideretur copula ut præterita, delectatio tamen ex ista consideratione in carne & voluntate oriens, sic afficit, quasi copula esset præsens, tunc nullatenus licet, sed Vidua peccatum mortale committit, quia illa delectatio vestitur conditionibus & circumstantijs, vere in mente & voluntate præsentibus, quæ ut præsentis carnem afficiunt, & delectationem ut nunc illicitam causant.

Articulus Secundus.

*De peccatis Viduarum quæ voto se ad
calibatam obligarunt.*

1. **P**eccant tales Viduæ peccato sacrilegij
in omnibus transgressionibus casti-
tatis, sicut & aliæ castitatem voventes, te-
nenturq; circumstantiam illam confiteri.
2. Peccant Viduæ illæ voto adstrictæ, si
vestimentorum vanitate, conversationi-
bus varijs, convivijs & commestationi-
bus, se oblectent, quia etsi votum cali-
batus ista absolute & per se non prohi-
beat, status tamen Vidualis, qui ex com-
muni hominum judicio modestiam, so-
brietatem, vitam exemplarem & pietatis
officia complectitur, hæc excludit: sive
propter periculum incontinentiæ in se vel
in alijs, sive propter scandalum, con-
gruitque illis singulariter illud *1. Tim. 5.
versic. 6. Quæ in delitijs est vivens mor-
tua est.*

TITV-

TITVLVS XVII.

*De obligatione Filiorum erga
Parentes.*

Articulus Primus,

*De obligatione amoris Filiorum erga
Parentes & peccatis eorum.*

I. **I**N tribus consistit obligatio amoris
erga Parentes, nimirum. 1. Nec ma-
lum eis velle, nec malum inferre. 2. Posi-
tive amare & bene velle ac benefacere. 3.
Omnem injuriam & nocumentum (quan-
tum in nobis est) ab eis propulsare.

2. Quicumque igitur odio malevolen-
tia, vel gravi indignatione animi fertur in
Parentes: aut aliquo opere externo odiū,
malevolentiam, vel indignationem gra-
vem ostendit, peccat mortaliter. Id scriptu-
ræ passim indicant de maledictionibus,
contemptu, derelictione, pravo affectu, af-
flictionibus, contristationibus parentum.
*Exod. 21. Qui maledixerit patri suo vel ma-
tri, morte moriatur. Deut. 27. Maledictus
qui*

qui

qui non honorat Patrem suum & Matrem
& dicet omnis populus Amen. Proverb. 19.
Oculum qui subsannat Patrem & qui despi-
cit partem Matris sue, effodiant eum corvi
de torrentibus, & comedant eum filij aquila,
ex quibus manifestum est peccare
mortaliter.

1. Qui odio & pravo affectu in parentes
feruntur, eis mortem optantes vel de eor-
um notabili damno gaudentes.

2. Qui maledictionibus, contumelijs, ver-
bis injuriosis eos afficiunt.

3. Qui quovis modo alloquio duro, vel
toruo aspectu eos affligunt.

4. Qui in suis domibus eos recipere no-
lunt, nisi forte alibi æqualiter eis provi-
deant, sicut in propria domo: alias enim re-
putarentur eos affligere & velut à sua do-
mo fugare.

5. Qui contemnunt, subsannant, irrident,
vel eos quovis modo despiciant.

Petes: quæ censeatur materia gravis in
odio, malevolentia, aut injuria erga Paren-
tes: R. Quæ censeatur gravis in proximum,
est summa, si sit in Parentem, ratio desun-
tur

tur ex parte gradus obligationis : Si enim teste S. Joanne 1. Cap. 3. Omnis qui odit fratrem suum homicida est, consequenter, qui odit Patrem suum parricida est, adeoq; ad peccatum mortale hic non de requiritur tanta materia quam alias.

3. Deinde filij tenentur positive amare parentes, & ubi ratio postulat illis benefacere alimenta præbendo, in infirmitate & occurrentibus casibus, illis per se vel per alium assistendo, opitulando, à carceribus liberando, &c. & qui in istis notabiliter sua culpa deficit, peccat mortaliter. Expenditur vero debitum filiorum in parentes. 1. Æstimatione ipsius esse. 2. Æstimatione sollicitudinum, laborum, periculorum, quæ parentes sustinent in filijs alendis & conservãdis. 3. Ob educationem, quia ab ipsis educatio & institutio filiorum pendet. Etiam illud naturæ ciconiarum instinctu probatur, quæ parentes in senectute alunt, conservant, & ubi opus est, deportant.

4. Petes : an possit filius intrare Religionem parentibus in necessitate relictis.

T

R. Fi-

R. Filium Religionem intrare non posse, minus profiteri, si parentes habeat in necessitate actuali gravi constitutos, & speret illis se posse in aliquo opitulari, quia obligatio juris divini naturalis, antecedit omne opus voluntarium & liberum quantumcunque sanctum.

§. Petes 2. quid agendum illi qui vovit Religionem, aut de facto Religionem est professus: R. durante vita & necessitate Parentum, si nondum est professus, non potest licite profiteri: nec Religionem ingredi, si nondum est ingressus: si vero sit professus, potest egredi ad subveniendum parentibus, mortuis autem parentibus aut finita necessitate, tenetur ad munia Religionis ac voti onera & ad ordinem unde egressus regredi, quia obligatio votorum semper perseveravit.

Articulus Secundus.

De obedientia Filiorum erga Parentes.

I. **I**N omnibus justis, licitis & honestis, ad curam Paternam pertinentibus, tenentur filij parentibus obedire. Ita Apostolus:

Stol:

Stol: ad Coloss: 3. Filij obedite Parentibus per omnia, hoc enim placitum est in Domino. Dicitur (in omnibus justis, licitis & honestis) non enim licet filijs obedire in ijs, quæ aperte sunt injusta, aut quo vis modo illicita aut inhonesta, in simili enim casu valet illud axioma Act: 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Dicitur (ad curam paternam pertinentibus) sunt enim quædam, in quib⁹ est filius sui arbitrij, ut in eligendo statu, studiis honestis, invocationibus salutaribus, in his enim est filiorum divinas dispositiones & ductum attendere.

2. Tenentur vero obedire. 1. In ijs quæ sunt de necessitate salutis & observantia mandatorum Dei. 2. In Materia morum & honestatis ut si parentes prohibeant aliquam conversationem inhonestam, ingressum alicujus domus periculosa, exercitium alicujus artis quæ infamis est, si non obediat filius & res sit satis gravis, peccat mortaliter. 3. Quæ pertinent ad familiae administrationem & disciplinam domesticam tam in temporalibus quam spiritualibus, & quidem quo ad temporalia: ut certo

tempore filij domum redeant, ut non vagentur, ut de domesticis rebus non disponent alienando, donando, vendendo, item ut in domum aliquas personas non admittant, &c. Quo ad spiritualia: ut certo tempore orent, Missas audiant, opera misericordiae faciant, pietatis rudimenta addiscant.

3. Omnis inobedientia, rebellio, contumacia, contra expressa mandata parentum, est peccatum mortale. Id colligitur ex gravissimo supplicio, quo filii inobedientes apud Hæbreos pledebantur, uti legitur *Deut. 21. v. 14.* *Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat Patris aut Matris imperium, & coercitus obedire contempserit, apprehendent eum & ducent ad seniores civitatis, dicentque ad eos: Filius noster iste protervus & contumax est. Monita nostra audire contemnit, commensationibus vacat & luxuria atque convivijs: lapidibus eum obruet populus civitatis & morietur, ut auferatis malum de medio vestri.*

Arti-

Articulus Tertius.

De Reverentia Filiorum ad Parentes.

I. **T**Ribus fere modis peccari solet contra Reverentiam debitam Parentibus: Nimirum verbo, signo, defectu, verbis irreverentiam faciunt, qui durioribus, asperis, inurbanis, risibus, jocis, eos sive in præsentia sive foris excipiunt. Signo irreverentiam faciunt, qui subsannationibus, gesticulationibus, simulatis actibus, illis illudunt etiam absentibus. Defectu censentur irreverentiam causare: qui eis juxta patriæ morem non assurgunt, locum non cedunt, caput non discooperiunt, non salutant, &c.

TITVLVS XVIII.

De Tutoribus.

Articulus Primus.

Qui dicantur Tutores & quinam esse possint.

I. **T**utores dicuntur, qui impuberes aut Orphanos parentibus deficientibus,

bus, juxta legum dispositionem, tam in personis, quam in bonis tuentur, assignantur vero triplices: Primi dicuntur testamentarij, qui per testamentum paternum prolibus constituti sunt. Secundi vocantur legitimi: qui testamento deficiente legum decreto sunt assignati, & hi ordinarie propinquiore in parentela sunt. Tertij appellantur dativi: qui ubi nec per testamentum nec per legem provisum est, utpote quod inter consanguineos nullus idoneus reperiatur, à Judice singulariter pupillis impuberibus dantur. Alij etiam sunt tutores Honorarij: qui realiter tutelam non gerunt, sed ratione honoris & potestatis, gerentibus tutelam realem adjuncti sunt, ut sua auctoritate illos in defensione adjuvent, & tutoribus actualibus, eorumque actionibus circa pupillos invigilent.

2. Nullus vero potest esse tutor qui quovis defectu tutelam administrare & per se gerere non potest. Quia ille censetur ad finem, ad quem tutela instituta est, ineptus: unde infirmitate continua laborantes,

in-
an-
ta-
um
an-
le-
rie
rtij
sta-
ut-
llus
iter
iam
te-
po-
un-
tio-
eo-
vi-
qui
&
se-
est,
no-
es,

frantes, surdi, cæci, muti, & hujusmodi à tu-
tela repelluntur. Hac etiam ratione mu-
lier à tutela repellitur; excipiuntur tamen
Mater & avia, si per testamentum consti-
tuantur, vel expressæ tutrices & admini-
stratrices relinquuntur: quia ob affectum
& amorem ad filios, illorum curam singu-
larem habituræ creduntur. Mater vero ad
secundas nuptias procedens tenetur tute-
lam deserere, quam tum in detrimentum
pupillorum habitura præsumitur. Omnes
autem qui ad tutelam fideliter admini-
strandam sunt capaces non tantum tutores
esse possunt, sed etiam tutelam, secundum
præscripta legum sibi demandatam assu-
mere tenentur, quia in bonum publicum
ita constitutum est.

Articulus Secundus.

De obligationibus Tutorum.

1. **T**enentur pupillorum moribus & in-
structioni invigilare, sunt enim pu-
pilli illorum curæ dati, ut tanquam Patres
sive patris loco illorum curam gerant.

2. Tenentur fideliter & paterno affectu

res pupillorum administrare, in eorum majorem utilitatem, unde Plato: lib. II. de legibus: Qui fæminam (inquit) maremve tutatur, & qui de legum custodibus (id est de Magistratibus) Tutorem observare constitutus est, non minus orphanos, quam si genuisset eos, diligat: neque res illorum pejus, quam suas, gubernet, imo etiam affectu animi melius.

3. Tenentur tutores defendere pupillos ab omni injuria tam personæ quam bonorum temporalium, imo & famæ.

4. Debent & possunt tutores pupillos, ubi deficiunt, corrigere, & debitis modis & pænis, à malis coercere, ac delinquentes ad meliorem frugem reducere. E contra, pupilli tenentur tutori obedire ut parenti, nec acta pupillorum subsistunt sine consensu tutorum.

Petes: Quando tutela finiatur, & illam finiri varijs modis. 1. Adveniente pubertate, quæ in fæmina 12. in masculino 14. anno advenit, ille vero qui tutoris officium usque ad pubertatem egit, usque ad 25. annum curatoris officium, juxta leges nationum, exer-

exercet. 2. Finitur morte naturali tutorum vel pupillorum. 3. Civili etiam morte finitur tutela, si enim tutor fiat Religiosus, professione emissa, non est amplius tutelæ capax: si pupillus etiam ad Religionem transit, à professione sua tam à tutoris quam curatoris subjectione liberatur. Item tutela finitur, si tutor suspectus, aut inventus pupillo inutilis vel damnosus à tutela removeatur.

Articulus Tertius.

De Peccatis Tutorum.

1. **P**ECCANT si ex defectu affectus vel vigilantia Tutorum, pupillus ad malos mores declinet, aut malis conversationibus se polluat.

2. Qui odio vel malevolentia pupillos sibi commissos persequuntur, & eos in aliqua incommoda vel mala præcipitant, aut alias sua duritia & animi crudelitate ipsis lapsus occasionem dant, vel male tractant.

3. Qui in bonorum administratione negligentes sunt, nec ullatenus pupillorum

utilitatem quærunt, unde si quid damni pupillo ex culpa tutoris eveniat, tutor obligatur ad restitutionem.

4. Peccant gravissime & ad restitutionem tenentur, qui bona pupillorum suam velut prædam faciunt, ea in suum commodum convertunt, ex eis sibi suisque fructificant, ea distrahunt & interdum ad usuras tradunt, vel periculosa negotia-
 tionem exponunt.

5. Peccant pupilli mortaliter, peccatis inobedientia, rebellionis, irreverentia, distractione bonorum absque consensu tutorum, denique in omnibus in quibus filij contra parentes peccare solent.

TITVLVS XIX.

*De Mercatura et Peccatis ac
 iniusticijs in illa committi solitis.*

Articulus Primus.

Quid & quotuplex sit Mercatura.

I. **M**ercatura sive negotiatio describitur, quod sit: Contractus iustitiæ, quo Dominum, vel usus alicujus rei,

rei, ex pacto transfertur in alterum, ad aliquam utilitatem contrahentium, vel reipublicæ & communitatis: hujus vero variorum sunt species, aut enim per contractum, mediante pecunia, res ipsa in se transfertur, & est emptio & venditio: aut res pro re transfertur, & est permutatio: aut Dominium transfertur, mediantibus obligationibus nonnullis appositis, vel secundum tempora modificatis, & est Census vel Emphyteusis, aut usus tantum rei transfertur, & est elocatio, in utuum, impignoratio contractus societatis.

2. Mercatura vero & negotiatio per se, absque culpa & injustitia exerceri potest, imo necessario exercetur, pro conservatione vitæ & societatis humanæ. Quia Deus hoc vinculo voluit homines ad invicem colligare, ut unus alterius indigeret adminiculo, & una Regio aliquibus gauderet, quibus alia indiget, ut sic per mutuam negotiationem sibi invicem succurrerent, societate & affectu invicem jungerentur. Dicitur (*per se*) id est ex natura sua: quod enim mercatura & negotiatio facta

fit mala, id avaritiæ & malitiæ hominum imputandum est, quæ fraudibus, dolis, usuris, iniustijs, illam deturpavit.

3. Porro respectu rei quæ venditur, sequentes iniustitiæ committuntur. 1. Si res defectuosa & in sua qualitate diminuta, vendatur pro re integra & in sua qualitate perfecta, maxime si defectus intuenti non appareat, eo quod ipse qualitatis rei sit ignarus. Tenetur enim ille qui vendit, defectum rei aperire, unde monet Apostol. *1. Thessal. 4. Ne quis circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus.* 2. Si emptore explicante finem suæ emptionis, illi vendis rem quam scis omnino inneptam ad illum finem. 3. Si venditor vendat rem non suam. 4. Si vendit rem jure prohibitam vel ementi damnosam. 5. Si vendit rem non vendibilem: ut rem spiritualem vel spirituali annexam, est enim Simonia.

4. Respectu pretij etiam iniustitiæ committuntur, si taxatum jure pretium excedatur: ex parte vendentis injuste agitur. 1. Si mendacijs perniciosis persuadeat
rem

rem esse bonam & integram quæ mala est, aut pluris valere quam valet. 2. Si perjurium addat. 3. Huc referenda sunt Monopolia & pacta mercatorum, qui frumentum, vinum & alia impie coacervant, & vendere nolunt, ut annonæ caritatem causantes, vendant inordinato pretio, ex quadam coactione invalescentis penuriæ, de his *S. Chrysof. orat. in kalendis habita: maledictus qui rei frumentaria caritatem auget.* 4. Si mensuram suam fraudulenter immutet.

5. Ex parte e mentis injustitia committitur. 1. Si rem scienter multo minoris emit, ex eo quod venditor pretium commune ignoret, censetur circumvenire. 2. Si cogat venditorem ad vendendum rem minori pretio, V. G. quia venditor illi debitor est, & premit eum ut solvat, nec vult merces illius accipere in solutionem, nisi diminuto injuste pretio. Item si sciat venditorem esse in gravi necessitate, à qua ut se sublevet, tenetur vendere merces quovis modo. 3. Si simul et emptor se non indigere mercibus, sciens quia nullus mer-

cator illas emet, ut sic cogatur venditor ad vendendum. 4. Si fraude ac mendacijs venditorem circumveniat, ut merces ejus injusto pretio habere possit. Generaliter vero omnis injusta lesio in re gravi, in venditione & emptione quovis respectu fiat, sive ob excessum vel diminutionem pretij extra rationem justitiæ, sive ob fallaciam vel deceptionem in re, sive ex circumventionem vendentis aut ementis, est peccatum mortale.

Articulus Secundus.

De permutatione Pecuniarum sive Cambio.

I. **C**ambium est permutatio negotiatoria pecuniæ pro pecunia, cujus variæ assignantur divisiones: 1. Est cambium reale, cum re ipsa una pecunia cum alia commutatur, ut argentea cum aurea, vel absens cum præsentis. 2. Est cambium fictum: qua pecunia pro pecunia datur absque ulla alteratione rei, & si ex illa pecuniæ nuda traditione lucrum accipiatur, est usura. 3. Est Cambium minutum quo fit permuta-

permutatio numismatum, diversæ rationis & speciei ad invicem. 4. Est cambium locale: quando permutatur pecunia præsens cum alia quæ est in loco distante.

2. Campsores vero juste aliquando aliquod lucrum recipiunt, ultra sortem pro pecunia, quam postulantibus in loco distante numerari, ac eo transportari curant, per Cambium locale aut alio quovis modo. Justitiæ hujus fundamentum est lucrum aliunde cessans, cum privet se pecunia, qua posset alibi uti & de facto uteretur: addo & damnum ex natura rei emergens: cum interdum aliqua pericula incurrat. Hoc autem vel alijs justis titulis deficientibus nihil ultra sortem recipi potest absq; injustitia & obligatione restitutionis. Deinde in Cambio etiam solius pecuniæ pro pecunia alterius rationis & speciei quod vocamus cambium Minutum, est licitum quandoque recipere lucrum aliquod rationabile ultra sortem, absque periculo usuræ, quia servitur magnæ commoditati utentium, magnam enim præstat operam, qui

qui

qui Monetam ibi non usitatam recipit suo periculo, ut tibi utilem præstet.

3. Variæ porro injustitiæ in Cambijs interveniunt. 1. Si campfor lucrum excessivum requirat & recipiat. 2. Si in cambio minuto fraus in monetarum ratione, specie, pondere, & usuali valore, ex parte Campforis vel etiam Campforij interveniat, solent enim se invicem non raro decipere. 3. Quando Monopolio communi campfores conveniunt, ut pretium pecuniarium augeatur: unde campfarijs magnum provenit detrimentum. 4. Cum cambium est siccum, id est cum campfor dat alteri Pecuniam ut eam ratione tantum prolongatæ solutionis, sive refusionis cum lucro ultra sortem sibi reddat. Et generaliter quando non est justus titulus recipiendi aliquid ultra sortem scilicet nec ratione damni emergentis, lucri cessantis nec ratione operis vel laboris præstiti, vel alterius quod pretio æstimari possit.

Arti-

Articulus Tertius.

De Usura.

1. **D**upliciter in hac materia nomen usuræ observatur; Primo pro lucro usurario, quod ultra sortem datur & accipitur. Secundo pro contractu ipso unde hoc lucrum emergit: usura primo modo: est lucrum ultra sortem immediate ex mutuacione proveniens. Usura secundo modo: est ipse contractus mutui, sive mutuatio cum pacto explicito sive implicito, supra sortem aliquid recipiendi ex vi solius mutui, sive mutuacionis. Sola vero mutuatio: est contractus quo res aliqua certo pondere, mensura & numero constans, in alterius potestatem traditur, cum pacto ut similis specie & bonitate restituatur.

2. In omnibus vero rebus usura committi potest, quarum fructus & utilitas consistit in quadam consumptione vel quasi consumptione. Porro fructus utilitas & usus dupliciter potest contingere. 1. In ipsius rei permanentia & stabili dominio, utpote quia res permanente earum possessione

sione

sione fructificant, tales sunt agri, fundi, arbores, vestes, animalia. 2. Fructus & utilitas aliquarum rerum consistit in ipsa consumptione, V. G. grani, panis, vini, olei, quarum utilitas consistit in eo, quod in hominis alimentum consumantur, in quasi consumptione autem utilitas & usus pecuniæ reputatur, quatenus est instrumentum venditionis & emptionis, ac formaliter nummus, denarius, moneta, vocatur: in hoc enim utilis est pecunia quod distrahat & varie expendatur ad mercaturas, contractus. In his itaque rebus posterius relatis, quarum usus in consumptione vel quasi consumptione consistit, committi potest usura: V. G. dat Villicus aliquis alteri in Hyeme unum modium tritici, ut unum modium cum medio recipiat in Augusto, usura est: nisi certum sit eo tempore, quo dat, illa plus multo valere, quam tempore quo accipiens est redditurus, tum enim damni veri & certi compensatio postulari posset.

3. Demum omne onus ex debito iustitiæ vel coactione quacunque, à mutuante

mutua-

mutuario impositum ultra sortem, sive
precisam exigentiam fortis corresponden-
tis mutuo, usuram inducit, estq; ex genere
suo nisi levitas materiæ excuset, peccatum
mortale contra omnes leges, tam divinam
naturalem & positivam, quam humanam,
unde usurarij ab Ecclesia excommunicati
sunt, & ut tales à Sacramentorum partici-
patione & consortio sacrorum Mysterio-
rum separantur, ac sepultura Ecclesiastica
privantur. Et monet Christus *Luc. 6. Be-
nefacite & mutuum date, nihil inde speran-
tes*, est igitur usura peccatum contra iusti-
tiam naturalem, quia lucrum ex alieno,
imo ex eo sæpe quod non est, injuste exi-
git, & ad rapinam spectat, quia publico au-
sufacit.

Articulus Quartus.

De Elocatione.

Locatio sive elocatio est contractus,
quo persona vel res aliqua ad aliquem
usum vel fructum conceditur. Dicitur
(quo persona) potest enim aliquis se ipsum
& operam suam, filios, servos, ac ancillas
eorum-

eorumque operas, in usum, utilitatem, aut fructum, paciscendo de pretio alteri deputare. Dicitur (*vel res aliqua*) sub qua comprehenduntur res tam mobiles quam immobiles, sic enim equi, animalia, instrumenta artis, domus, ad usum elocantur. Dicitur (*pretio*) ut excludatur commodatum, quod gratuitum est: unde qui vestem pretio commodat, non commodare, sed elocare censendus est. Porro iniustitiæ sequentes in elocationibus committi solent.

1. Si locans rei locatæ pretium excedat notabiliter, peccat mortaliter & tenetur ad restitutionem: iniustum autem pretium censetur quod communi æstimatione juxta rerum, temporis, ac loci circumstantias, tale reputatur.
2. Si res, quam conductor ad suum usum vel fructum accepit, sua culpa pereat aut deterior fiat.
3. Qui operam suam pretio addixit, V. G. ad transvehendas merces in aliquem locum, ad agrum colendum &c. si ejus culpa merces pereant, tenetur ad restitutionem. Item si agrum non coluit ordinario operario-

reriorum labore, & opera adhibita, tene-
tur ad damnum compensandum.

4. Si is, qui domum vel rem aliquam, et-
iam famulos alteri locato tradit, non stet
conditionibus locationis, ex quarum de-
fectu locatario damnum emergit: tenetur
ad damnorum compensationem.)

Petes: si superveniat sterilitas agro,
quem elocavi ad culturam, an tenebor Do-
mino, qui mihi elocavit, ad integram solu-
tionem pretij quo elocatus est. R. Si in
contractu nil sit reservatum, ex vi contra-
ctus teneri. Dicitur (*ex vi contractus*) ex
lege enim charitatis etiam obligantis gra-
viter, vel congruentiæ naturalis non cen-
setur obligari.

Articulus Quintus.

De Censibus.

I. **C**ensus est jus percipiendi annuam
pensionem, ex re aliena utili, vel ex
persona alterius. Dicitur (*jus percipiendi
annuam pensionem*) ipsa enim pensio non
est census, sed ista pensio annua consistit in
pecunia, aut in re aliqua mobili, ut tritico,
avena,

avena, &c. Dicitur (*ex re aliena*) nemo enim sibi constituit censum in re propria, respectu enim rei propriæ dominium habet, & non tantum jus percipiendi pensionem. Dicitur (*ex re utili*) si enim res sit inutilis, jus fructus percipiendi fundare non potest. Dicitur (*vel ex persona alterius*) potest enim quis se obligare ad censum annum, super labore, opera, & industria propria.

2. Tribus vero modis licite potest dari pecunia in censum. 1. Emendo censum jam constitutum valore legali. 2. Constituendo novum censum super re fructifera aliena, virtute pecuniæ datæ, ut census constitutatur. 3. Dando personæ certam pecuniæ summam, sub onere quod ex sua industria annuam pensionem solvat, sic enim, mediante pecunia, census realis vel personalis constituitur virtute pecuniæ: ita ut fundamentum census non sit pecunia, sed ipsa res vel persona sive ejus labor & industria, pecunia autem se habeat per modum instrumentalis causæ, per quam jus illud percipiendi pensionem constituitur.

In

Injustitiæ autem sequentes in censibus reperiuntur. 1. Si pensio excedat fructum qui ex re speratur, vel juste sperari potest. 2. Si res super qua census est fundatus, nec in se, nec in aliquo conjuncto est fructifera. 3. Si re ex toto vel ex parte pereunte, tota pensio exigatur. 4. Si in contractu emptionis census, gravamina injusta apponantur. 5. Si census sive pensio minus ematur quam valet modo, vel brevi speratur valitura, quo casu sæpe opprimuntur pauperes, dum census suos ob temporum penuriam coguntur divitibus pro nihilo vendere.

Articulus Sextus.

De Restitutione.

1. **R**estitutio est actus justitiæ, quo redditur vel compensatur quod injuste ablatum ab alio, vel in re aliena damnificatum: ad talem vero restitutionis actum, tenetur omnis ille, qui rem alienam abstulit, accepit, scienter detinet, vel rebus proximi damnum intulit. Item: qui furto vel damno illato aut detentioni cooperatur, aut
coope-

cooperatus est. Dicitur (*qui rem alienam abstulit, accepit, vel rebus proximi damnum intulit*) ad indicandos primarios fures, Raptores, fraudatores vel damnificatores, hi enim primario ad restitutionem tenentur. Dicitur etiam (*aut illam scienter detinet*) ut comprehendatur is, qui à fure rem emit, aut apud quem fur deposuit, si sciat esse alienam: item omnis qui rem alienam accomodatam, locatam, impignoratam, aut depositam, injuste ultra tempus invito Domino detinet. Dicitur (*qui furto vel damno illato cooperatur*) ut includantur omnes, qui iussione, consilio, receptione furum, in actione furti cooperantur: sive etiam, qui observatione, vigilia, inductione, signo, participatione, vel alio quovis modo furto vel damno cooperantur: hi enim omnes ad restitutionem tenentur, si principales fures vel aliquis illorum non restituat. Res vero ipsa ablata, si extet, restituenda est, si non extet, aut non possit commode restitui, æquivalens restituendum est, & generaliter omne damnum in æquivalenti compensandum est.

2. Petes quæ à restitutione excusent:
R. Nunquam homo in vita sua, ab habituali & radicali obligatione restituendi si-
ve compensandi, damnum proximo illa-
tum, excusatur ante restitutionem, nisi sola
condonatione illius, à quo res ablata est,
aut cui damnum illatum, vel ipsius hære-
dum, siue eorum ad quos jus in rem devo-
lutum est. Quinque vero casus sunt, in
quibus aliquis à restitutione excusatur:
1. Ignorantia juris vel facti circa rem: ut
cum ignoro an sit aliena, vel an restituere
tenear. 2. Necessitas: si sine periculo vitæ,
vel gravissimo damno sui quis restituere
non possit. 3. Impotentia: quo refertur
cessio bonorum tanquam signum omni-
modæ inopiæ, si tamen vera sit & dolo non
sit immixta. 4. Est compensatio secreta
prius facta: utpote si adhuc effectum, of-
ficium, obsequium, operam æquivalen-
tem, absq; mercede, impenderit, aut alio
modo satisfecerim, etiamsi ignoret. 5. Si
jure legitimo præscripserim aut usu cepe-
rim.

Articulus Nonus.

De Detractione.

1. **D**etractio est alienæ famæ injusta ablatio, sive imminutio per verba occulta. Dicitur (*per verba occulta*) ut distinguatur à diffamatione, contumelia vel convitio, sive exprobratione publica alicujus criminis. Porro fieri solet quatuor modis directis. 1. Crimen falsum proximo imponendo. 2. Amplificando crimen verum. 3. Crimen verum sed occultum publicando. 4. Sinistre interpretando alterius factum. Indirecti modi sunt: 1. Si ex dissimulatione nostra, fama alterius injuste periclitetur. 2. Consistit in quorundam frigida laudatione, vel permixtione vitiorum alienorum, ex quibus sæpe plus decrescit honor laudati, quam si de eo male loquerentur. 3. Dum quis negat aut minuit alterius laudabile factum.

2. Detractio vero ex genere suo est peccatum mortale, & eo gravius quo majoris boni est destructiva, nimirum famæ, quæ homini est vita charior. Sumitur ex
Scriptu-

Scriptura Psal. 49. v. 20. *Sedens (inquit) adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium Matris tuæ ponebas scandalum hac fecisti & tacui.* Et postea vers. 21. *Arguam te (inquit) & statuam contra faciem tuam.*

3. Detractor autem & infamator injustus, tenetur ad restitutionem famæ. Quia ut bene *S. Aug: Epist: 54. ad Macedonium.* *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Porro modus restituendi famam, judicio prudentis viri vel Confessarij est relinquendus. Si enim detractor vera imposuit, non potest dicere se mentitum: Si falsa: etsi possit dicere se mentitum, sæpe tamen non expedit. Videndum igitur si laude, officio contrario, beneficio, promotione, vel aliqua congrua compensatione fieri possit. Unicum monetur: quod quamvis universum genus humanum, hoc vitio linguæ sit plenissimum, paucissimos esse, qui, ut debet fieri, illud æstimant, pauciores qui debite de iis conterantur, vix ullos qui famam restituant.

4. Petes: quid censendum de audien-

te detractorem. R. Quicumque detractorem audit, ita ut detractiōni aliquo modo cooperetur, sive adulando, sive excitando, sive confirmando, aut ex placido auditu occasionem præbendo, in re gravi peccat mortaliter. Unde *S. Bern: lib. 2. de Consider: sub finem:* inquit: *Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.* Non tamen qui detractorem audit, tenetur illum reprehendere, aut contradicere, vel positive pro fama alterius defendenda, contra ipsum agere, sed sufficit, ut quovis modo se nolentem exhibeat, aut ostendat dicta illius sibi non placere, nisi tamen sit superior, aut persona gravis, quæ sua reprehensione possit detrahentem reprimere.

TITVLVS XX.

De Agricultura.

Articulus Primus,

De Agricultura obligationibus.

- I. **N**ecessitatem Agriculturæ demonstrat, ejus ab initio naturæ humanæ crea-

næ creatæ institutio: Si enim statum Innocentiæ perpendamus, illam quamvis non laboriosam, sed recreatione plenam, pro particulari exercitio homini Deus dederat. *Genes. 2. Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio: in quo posuit hominem quem formaverat, ut operaretur & custodiret illum.* Porro, quæ in statu Innocentiæ ad recreationem homini beata erat: post peccatum facta est generi humano ad conservandam vitam necessaria, ac laboribus & sudoribus plena, utilis tamen & honesta, nam dicit *Cicero lib. 1. de Officijs circa finem: Omnium rerum, ex quibus acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.*

2. Triplicis generis Agricolaë distinguuntur: alij enim propria colunt rura vel per se, vel servorum suorum opera utentes: alij colunt rura aliena, locatione tamen vel Emphyteusi ad tempus facta, sub certa pensione: alij tantum operas suas, mercede ex conventionione facta elocant. Leges igitur Agricolarum sive proprietarij Domini

mini sint: five locatarij & Emphyteutici: five partiarij: hæ sunt: ut ab alienis agris, qui ad eos nullomodo pertinent, abstineãt: Decimas persolvant. Hæc autem inter omnes illos est distinctio, quod agricolæ, qui simul agrorum Domini sunt, liberam habeant de suis agris dispositionem, five ut colantur, five ut à cultura cessent, five ut hoc vel illo semine seminentur, five ut his vel alijs modis excolantur: Agricolaë vero locatarij tenentur legibus locationis, five de quibus in locatione conventum est: & eodem modo partiarij tenentur, conditionibus five legibus quibus cum Domino proprio convenerunt: qui autem solum operas suas mercede locant, ab arbitrio Domini Principalis in omnibus pendent.

Articulus Secundus.

De peccatis Agricolarum.

1. **P**Eccant si ex agris ad se pro tempore non pertinentibus fructus accipiant.
2. Si, ut plus terræ occupent, terminos agrorum suorum excedant, & in alienos agros

agros transferant. Hi peccant mortaliter tenenturque ad restitutionem.

3. Peccant si permittant sua animalia in alienis agris pascere.

4. Si sua incuria alienis agris damna inferunt, illaque compensare non student.

5. Peccare convincuntur locatarij, qui Agrorum conservandorum curam habent, & permittunt illos delabi in sterilitates, in damnum proprietariorum.

6. Peccant qui leges in locatione positas non servant, sed ijs contrarium agunt.

7. Partiarj juxta rationem materiæ peccant, qui suos patronos defraudant, non restituentes partem integram fructuum, de qua conventum est, vel non nisi ex peioribus.

8. Quamvis proprietarii agrorum, vix in ipsa agrorum cultura peccare possint, non raro tamen in venditione sive distractione fructuum peccant, nimirum vendendo fructus excessivo pretio, vel diminutis mensuris, vel fruges vitiatas pro bonis, vel commutando grana tempore quo vili pretio comparantur, ut altero tempore summum

mum & excessivum pretium, vel in ampliori mensura recipiant.

9. Peccant Agricolaë juxta qualitatem materiæ mortaliter: qui decimas negant, aut quovis modo injuste defraudant, nisi privilegio aliquo ab illis solvendis liberi sint.

10. Peccant peccato gravi inhumanitatis villici, qui pauperes tempore messis à suis agris & messoribus abigunt.

11. Alia quædam sunt peccata, quæ etsi Agricolis non sint propria, apud illos tamen valde frequentia sunt. Ut observationes vanæ æeris, volucrum, superstitiones in feminibus jactandis, in animalibus conservandis à lupis, sanandis ab infirmitatibus, & id genus alia: In hoc enim sæculum devenimus, quod Agricultura, quæ de se innocentissima erat, humana malitia, in peccatorum quandam voraginem delapsa videatur.

TITV-

TITVLVS XXI.

De Pastoribus Gregum.

Articulus Primus.

De obligatione Pastorum animalium.

I. **A** principio quidem Patriarchæ & ipsi Reges, Pastores pecudum fuerunt, & divitiæ illorum in animalibus constituebantur, de quibus passim Scriptura. Porro nunc Triplicis generis pastores sive Armentarij reperiuntur: alii enim Mercenarii, alii Partiarrii, alii Domini sunt. Mercenarii dicuntur: qui ad custodiam & curam animalium, suam operam & industriam stipendio certo elocant. Partiarrii: qui industriam suam & operam gregibus impendunt, contractu quodam societatis; ut certa pars gregis eis cedat, sive ut Dominus animalia, partiarrius operam & industriam ex contractu contribuant. Domini dicuntur: qui per se sive filios animalia pascunt absq; opera aliena: quales fuerunt Abel: & cæteri Patriarchæ etiam David, V 5 2. Por-

2. Porro sub nomine Pastorum comprehenduntur, omnes qui animalium pastui invigilant, quocunque tandem vocabulo nuncupentur, à variis animalium speciebus: ut caprarii, qui capras custodiunt: Bubulci, qui Bobus pascendis vacant: Porcarii qui porcos: Equisones & Agisones, qui equos & mulos pascunt & gubernant: horum obligationes potissimum sunt tres. 1. Ut gregem & singula gregis animalia, ab omni injuria, quantum possunt, defendant, & suo Domino bene conservent. 2. Ut gregem ad pascua salubria, & animalibus proficua deducant. 3. Ut caveant ne greges & animalia suorum Armentorum, alicui damnum inferant.

Articulus Secundus.

De peccatis Pastorum.

1. **P**Eccant mortaliter in Materia gravi, si ex eorum culpa vel negligentia aliquod pecus pereat, utpote: vel devoretur à lupo, vel alia fera: vel furto auferatur, aut ob imperitiam gravem animalia incurrant morbos, quibus aut sterilecant aut emoriantur,

riantur, & in his pro ratione culpæ & negligentia, tenentur ad restitutionem, quia ex eorum culpa Dominus damnum injustum patitur.

2. Peccant qui furantur oves, vel cum furi-
bus paciscuntur, aut etiam eas vendunt,
vel quomodolibet Dominos in ovibus &
armentis defraudant, obliganturque ad re-
stitutionem.

3. Peccant qui de pascuis salubribus non
curant, & defectu congrui alimenti da-
mnum pecoribus inferunt, si modo alia
pascua haberi commode possint.

4. Peccant qui vel positive per animalia
sua curæ commissa, infert alicui tertio, in
se vel in suis bonis, notabile aliquod da-
mnum: vel ex sua negligentia indirecte
inferri permittit.

5. Peccant etsi animalia non immiserint,
Armentarij, quorum negligentia & defe-
ctu custodię, in aliena sata & prædia irrum-
punt, & ad damni restitutionem tenentur.

6. Peccant dum Missas in Dominicis &
festis non audiunt, cum tamen extra ca-
sum necessitatis teneantur.

TITVLVS XXII.

De Molitoribus.

Articulus Vnicus.

De Molitorum obligatione & peccatis.

Molitores legibus Iustitiæ & æquitas, tam respectu molitionis, quam respectu stipendii, & portionis acceptandæ ex farina, obligantur, & juxta qualitatem damni illati, peccant mortaliter vel venialiter, & obligantur ad restitutionem. Tribus vero modis molitores injustitiam committere solent.

1. Si Bladum vel Granum acceptum immutent in aliud, quod etsi sit ejusdem speciei, est tamen minoris bonitatis & valoris, hoc autem solent facere, ut illud melius dividant, in quo multum lucrantur, & alteri injuriam faciunt, tenenturque ad restitutionem saltem pretii, quo illud plus valebat.

2. Peccant, si diversorum grānorum farinam simul immisceant, cum acceperunt

unius

unius speciei granum, unde fraudes multæ fiunt, in damnum illorum, qui granum attulerunt.

3. Peccant si pro stipendio & portione sibi pro opere assignata, plus debito accipiant, velut non advertatur, pondera immutent, alterius generis farinam imo quisquillas immiscent, item si Gabellas justas de fraudent.

TITVLVS XXIII.

De Pistoribus.

Articulus Vnicus.

De peccatis Pistorum.

1. **C**raviter peccant si ex ignorantia artis Pistoriæ, alienos panes male pinxerunt, unde tertio grave damnum facere convincuntur.

2. Qui farinam acceptam adulterant, miscent, & varie componunt, in grave damnum eorum, pro quibus operantur.

3. Qui pro pane triticeo, vendunt panem mixtum siligine, hordeo, &c. æ quali ta-

men pretio quo merum triticeum venderent.

4. Qui de pondere justo diminuunt, aut ut pondus suppleant, varia immiscent, aut non bene coquunt, ut humiditatis aliquid remaneat.

TITVLVS XXIV.

De Lanionibus.

Articulus Vnicus.

De peccatis Lanionum.

1. **P**Eccant Laniones, juxta qualitatem & quantitatem damni, si carnes infectas aut corruptas diuendant, earum corruptionem malitiose tegentes.
2. Qui carnes varie alterant inflationibus vel aliis mediis, ut corpulentæ appareant.
3. Qui varie illas immutant, vendentes ovinam pro vervecina, vaccinam pro bovina, auctione pretij.
4. Qui ponderibus falsificatis utuntur, vel miscent ossa ut pondus augeant, denique quidquid æquitati & justitiæ contrarium attentant.

TITV-

TITVLVS XXV.

De Coquis.

Articulus Vnicus.

De peccatis Coquorum.

1. **C**Oci peccant indirecte, si in condimento Ciborum, omnis frugalitatis & temperantiæ humanæ modos excedant; siue ille modus in excessu pretii & impensarum prodigarum: siue in incentivo gravi carnis & appetitus aut concupiscentiæ carnalis consistat. Sicut enim homines, qui eis utuntur, in gravissima peccata prodigalitatis, gulæ, intemperantiæ, & carnalitatum incidunt, sic Coci, qui illa præparant, tanquam peccatorum gravissimorum Ministri, in statu damnationis vivunt, peccatis multis mortalibus irretiti.

2. Peccant ex indirecto, qui cibos ita alterant, ut sæpe sanitati hominis noceant, ex ignorantia quidem condimentorum, quæ sanitatis venena sunt, quorum tamen rationem ex vi artis suæ habere tenentur.

TITV-

TITVLVS XXVI.

De Cauponibus.

Articulus Vnicus.

De peccatis Cauponum.

1. **P**Eccant Caupones, qui cerevisiam vel vinum lymphatum aut varie mixtum, pro puro vendunt, vel dolose subministrāt.
2. Peccant qui mensuris iniquis sive diminutis, aut excessivo pretio Cerevisiam vel Vinum vendunt.
3. Peccant qui plus adnotant quam bibitum sit.
4. Peccant qui universaliter in cibis potibus, lignis ad ignem, & aliis huiusmodi injustitias committunt, ea occulte subtrahendo, immutando vel carius vendendo, tenenturque ad restitutionem.
5. Peccant qui Lenones, Meretrices, ludos alearum & chartarum, in suis tabernis sovent, quia eis imputantur peccata, que in ludis huiusmodi committi solent.
6. Peccant qui non tantum promunt potum

tum

tum petentibus, sed etiam alliciunt ad potum, etiam si videant eos actu inebriari.

7. Peccant qui sustinent fures, latrones, grassatores viarum, & magis qui eorum furtis communicant, vel in ijs vendendis ac distrahendis cooperantur, quæ non tantum sunt peccata mortalia, sed tales etiam digni sunt morte temporali.

8. Peccant qui hospitantibus apud illos infideles sunt, non tantum eos non protegentes, sed permittentes, ut hospitem farcinæ capiantur, hæc omnia & plura, in istis tabernis, tam in civitatibus quam foris ita communia sunt, ut vindictam foris clament, vix ijs quorum est invigilare ne fiat.

TITVLVS XXVII.

De Textoribus.

Articulus Vnicus.

De peccatis Textorum & Lanificum.

1. **P**eccant: qui Lanam præparant & vendunt adulterinam vel diminutam, pro bona, corruptam, pro integra, & eodem pretio, quo probatam venderent.

2. Pec-

2. Peccant qui in pondere defraudant, madefacientes sive humectantes lanam, ut amplius ponderet, & minus de illa præstent, quæ fraudes etiam in lino Serico & huiusmodi intervenire solent.
3. Peccant qui lanas tinctas dividentes, tincturis adulterinis & sophisticis utuntur, vel etiam in tincturæ opere lanam inficiunt, comburunt, aut aliter valori lanæ officiant, & nihilominus pretium probatæ tincturæ accipiunt.
4. Peccant qui diversas lanas permixtas ad invicem, divident eodem pretio, quasi ejusdem qualitatis essent, tenenturque ad damni restitutionem.
5. Qui lanam, linum sericum filunt, si misceant fila scienter unius qualitatis lanæ cum altera, vel linum cum lana, aut linum cum serico.
6. Peccant textores qui lanam linum sericum sibi pro textura data, in damnum magnum mercatorum mutant, miscent, & alterant.
7. Qui non satis torquent, stringunt, aut texunt.
8. Qui

8. Qui nimis extendunt, ut in aliquot ulnis unam lucrentur, item qui in extensione dilacerant, & denuo studiose conluunt, ut divisio non appareat.

9. Peccant qui in ulnis & mensuris injustitiam committunt.

TITVLVS XXVIII.

De Sartoribus.

Articulus Vnicus.

De peccatis Sartorum.

1. **P**eccant Sartores si non fideliter vestimenta consuunt, aut arte debita illa disponant.

2. Peccant si de panno, serico, tela, bombice, &c. partem subtrahant, nisi forte in compensam laboris id facerent, in casu quo eis stipendium sufficiens non daretur.

3. Peccant si inventores novitatum fuerint, aut singulari industria vestes impudicitati & vanitati servientes faciant.

4. Peccant juxta rationem damni, qui veteres vestes ita apposite purgare, & apparenti

renti

renti quadam specie reparare norunt, ut eas pro novis & integris vendant.

TITVLVS XXIX.

De Sutoribus.

Articulus Vnicus.

De peccatis Sutorum.

1. **P**Eccant Sutores, qui materiam calceorum immutant, vendentes in calceis corium unius generis, pro altero, impingentes intus vetus & improbum corium, pro novo, item madefactione, percussione, calefactione, varie corium immutantes, ut e mentes decipiant, quibus revera pro damno tenentur, eo quod omnibus computatis ultra dimidium nonnunquam vendant calceos, ocreas, & alia suæ artis opera.

2. Peccant qui vanitati, luxui & impudicitii augendis, in extrema & contemptibili parte corporis, suis ad inventionibus adminiculo sunt.

TITV-

TITVLVS XXX.

De Medicis et personis Medicinae deservientibus.

Articulus Primus.

De Medicorum obligatione.

I. **T**Ria in Medicis requiruntur. Primum est scientia approbata, nulli enim licet absque illa officium Medici administrare, ob periculum cui infirmi exponerentur, debet etiam scientiæ adjuncta esse experientia, non enim Medicus inexpertus quantumvis doctus, admittendus est. Requirit autem scientia ista, speculationem & notitiam corporis humani, & constitutionis ac complexionis ejus: Similiter herbarum, succorum, radicum, metallorum, & aliorum quæ in Medicinis adhibentur.

2. Secundum quod in Medico requiritur est fidelitas, quæ in hoc consistit: ut fideliter primum de morbo, de causis & qualitatibus morbi, & personarum complexione inquireat: demum: magis certa, congrua
& ef-

& efficacia, ad sanitatem consequendam medicamina adhiberi curet, fidei enim ej⁹ infirmus committitur. Ad fidelitatem etiam Medici spectat, ut naturalibus Medicinis contentus, ad superstitiones, vanas observantias, aut artes magicas non recurrat. Item: ut causas secretas morborum, quæ illi sub secreto naturali committitur, non revelet, possunt enim interdum vel infamiam vel aliud detrimentum causare. Item ad fidelitatem Medici ex præcepto divino & Ecclesiastico pertinere dignoscitur: ne volens corpori subvenire animæ noceat, quod fit, si aliquid ordinet cui annexum est mortale peccatum, V. G. ut ad humores evacuandos, mulierem extra statum Matrimonij cognoscat, ut se ipsum polluat, vel pollui se procuret, ut ad vomitum causandum inebrietur, qui similia suadent, præter peccatum mortale, pœnam excommunicationis incurrunt.

3. Tertium quod in Medico desideratur est: cura & sollicitudo diligens circa ægrotum, unde non sufficit simpliciter ægrotum visitare, ad salarium; sed tenetur ordinare

dinare de Diæta, & observatione victus, tam bene, quam de Medicinis probatis, & maxime super Pharmacopolis invigilare, ut quæ ordinantur, fideliter subministret. Item ad curam ejus spectat, observare tempus oportunum, quando æger non periclitatur, antequam adhibeat urgentia medicamenta, quæ adhibita tempore non suo, interdum aut mortem, aut periculosa symptomata causarent. Item: ut bene advertat nedum portionem medicam mulieri præscribit gravida sit, & ne per portionem procuret abortum, maxime animato fætu, in hoc enim homicidij reus convincitur. Item ad curam Medici spectat, ut ubi advertit morbum invalescentem, etiam ante periculum mortis, suadeat, ut advocetur spiritualis Medicus, qui à peccato animam curet, teneturq; ad hoc post tertiam visitationem sub peccato mortali.

Articulus Secundus.

De Chirurgis.

I. **C**Hirurgi sunt Medicinæ Ministri, & in his eadem proportionaliter requi-

requiruntur. Quæ in Medicis: nimirum: scientia Chirurgiæ, experientia approbata, & expertorum iudicio confirmata, & si absque tali scientia à Magistratibus admittantur: ipsi exercentes, & Magistratus admittentes, ob pericula, quibus hominem exponunt, mortali peccato ut plurimum se polluant. Requiritur etiam in iis fidelitas, ut curando homini fideliter assistant, & ab eventibus fortuitis, quæ ex variis causis infirmo evenire possunt, caveant. Requiritur etiam sollicitudo, ne defectu vigilantia ac industria, patienti aliquod periculum vel detrimentum superveniat.

Articulus Tertius.

De Pharmacopæis.

I. **P**Harmacopæi Medicis omnino necessarii sunt, quorum officium est medicinas componere, & ad præscriptum Medicorum disponere, & hos artis scientia, fidelitas, & iustitia in distribuendis medicinis, maxime obligat: Scienter quidem, ut praxim medicinas conficiendi, miscendi, adhibendi norint: fidelitas: ut probas
 non

non mutatas neque vitiatas, non corruptas nec nimis vetustas subministrant. Justitia: ut justo pretio divendant, in quibus multæ fraudes intervenire non raro solent.

Articulus Quartus.

De Obstetricibus.

I. **O**bstetrices etiam particulam aliquam medicine sibi usurpant, quia quadam arte uti debent, ut feliciter absque detrimento Matris & fætus, parturienti, obstetricem manum adhibeant, ut lotioni, præcisioni umbelici, compositioni corporis puerilis, dum partus egressus est invigilent, ut denique omnia observent, quæ ad fætus & Matris conservationem in illo actu sunt necessaria: quare ad hoc assumi non possunt, nisi providæ & honestæ ac expertæ, quarum vita ac fama integra sit. Nam præter ea quæ superius narrata sunt, solent adhiberi ut cognoscant, an puella integri claustrum virginalis sit, an corrupta, an capax coitus Matrimonialis, an incapax, quarum judicio, si nihil obstet, statur. In necessitate etiam debent invigilare, ut proles tempe-

X

stive,

stive, etiam vix egressæ ex utero matris, si membrum sufficiens appareat, baptizentur, & ipsæ possunt & debent, ubi non est alia persona dignior, baptizare, adeoque formam Baptismi callere. O quot Diaboli Ministræ, proles è ventre prodeuntes occiderunt, Baptismo privarunt, & veneficiis ac sortilegiis innocua membra addixerunt, hinc invigilandum ut suis muniis probe & fideliter satisfaciant, unde iuramentum à magistratibus ab iis exigendum,

Articulus Quintus.

De Salario Medicorum.

I. **S**alarium Medicorum diversimode assignatur: aliis enim plenum Salarium ex ærario publico solvitur, ut omnium Civium infirmitatibus medeantur, & hi à particularibus, qui isti⁹ Civitatis membra sunt, salarium non accipiunt, sicut nec ij qui ab hospitalibus bene dotatis stipendium habent. Alii sunt qui quidem stipendium ex ærario accipiunt, sed non sufficiens, & his licet accipere stipendium à particularibus quos visitant, exceptis pauperibus

peribus, quibus ex vi publici stipendii servire tenentur. Alii denique sunt: qui nullum salarium ex ærario publico accipiunt, hi à particularibus conveniens salarium accipere possunt, cujus quantitas publico decreto, usu vel consuetudine approbata, mensurari debet. Aliud est de Chirurgis, qui artem, industriam, laborem, medicinam, unguenta præstant, hæc enim omnia in æstimationem & computum deduci debent, & secundum illa solutio fieri.

Articulus Sextus.

De peccatis Medicorum.

1. **P**eccant mortaliter, qui permittunt vel procurant se ad gradus Licentiæ vel Doctoratus in Medicina promoveri, quamvis sciant se ignaros vel insufficientes, si intentionem habeant exercendi Medicinam: Similiter peccant ij qui tales promovent.
2. Peccant qui ignari & inexperti scientiæ Medicæ, medicinas ordinant, subsistente aliquo periculo vel damno, quia qui alicui periculo alium exponit, tantum peccatum

committit quantum est periculum, cense-
tur autem exponere periculo mortis vel
gravioris infirmitatis, aut diuturni morbi,
qui ignorat constitutionem ægroti, quali-
tatem morbi, virtutem medicinæ.

3. Peccant qui etsi artis medicinæ gnari,
adhibent tamen ex proprio cerebro non
nulla, quibus infirmus gravibus periculis
exponitur, solum ut experimentum ac-
cipiant.

4. Peccant qui spe majoris lucri infirmi-
tates prolongant, quas citius sanare pos-
sent, quo vitio singulariter laborant Chi-
rurgi, in longum curas suas protrahentes
absque causa.

5. Peccant qui utuntur aliquibus mediis,
vel suadent ægroti aliqua quæ sunt contra
Dei mandata.

6. Peccant qui abortum post animatum
fætum per potiones medicas scienter cau-
sant, hi enim homicidii rei sunt. Similiter
qui extra casum necessitatis potionem ad
abortum præbent, etiam ante animatum
fætum mortaliter peccant.

7. Qui negligentia oportunæ visitationis
in

in causa sunt vel gravioris infirmitatis, vel diuturnioris languoris, vel etiam mortis.

8. Peccant qui infirmum periculose laborantem non monent, aut per alium efficaciter moneri curant ut confiteatur, & de sua anima disponat.

9. Si ob æmulationes quas ad invicem habent, nolunt cum aliis ad consultationem concurrere, aut in consultatione malitiose sibi invicem contradicunt, aut consilium suum pertinaciter etiam contra veritatem agnitam defendunt, in grave detrimentum infirmi.

10. Pharmacopæi frequentius se peccatis mortalibus intricant. 1. Si medicinas corruptas & antiquatas exhibeant. 2. Si pharmacum unum pro alio velut æquivalenti misceant. 3. Si pharmaca ipsa, ut Syrupos sophisticent. In quibus non minus peccant Medici, qui illa fieri sinunt, & participatione lucri marsupium unum cum illis faciunt. 4. Si extra jurati Medici certam ordinationem, aliquid venenosi admisceant. 5. Si venena vendant ut sicutam, Salamandram, mandragoras cantharydes, &c.

Tractatus Tertius,
 quæ jure etiam civili vendi prohiben-
 tur.

TITVLVS XXXI.

De Militia.

Articulus Primus.

Quid sit Militia.

1. **M**ilitia est hominum multitudo, au-
 ctoritate publica collecta, sub
 præfectis & Ducibus congruis legibus ar-
 tificiose adunata, Sacramento sive Jura-
 mento obligata, ad juste, & justitiæ affectu
 hostes reipublicæ vel propulsandos vel
 persequendos, amore justitiæ & pacis or-
 dinata. Dicitur (*auctoritate publica*) quæ
 residet in Rege, Principe supremo, vel re-
 publica independente: non tamen in infe-
 rioribus, nisi de auctoritate superiorum,
 aut in casu angustiarum, vel necessariæ defen-
 sionis: Dicitur (*artificiose adunata*) con-
 tinet enim militia artem singularem, sive
 se & rempublicam fossis, vallibus, armis, vigi-
 lijs defendendi, sive industrie & ordinate

in a.

in aciem procedendi. Dicitur (*ad juste & justitiæ affectu hostes propulsandos*) in quibus verbis causæ justæ belli, simul & recta intentio bellantium exprimitur: nimirum: protectio populi ab injuriis, quæ fit bello defensivo, vel ultio injuriarum jam inflatarum, quæ fit bello offensivo, intentio autem recta, est veræ justitiæ & æquitatis affectus.

2. Porro tribus conditionibus bellum juste inchoatur. Nimirum: si sit sufficiens auctoritas: causa justa: intentio recta: sufficiens auctoritas censetur, si à Rege aut Principe supremo aut republica independente indicatur. Causa justa belli offensivi, his clauditur partibus. Prima est: si instituat ad recuperandas terras & bona injuste ablata, sic pugnarunt Hebræi contra Philistæos, quia detinebant terram sibi à Deo promissam. Secunda: dum ad ulciscendam publicam injuriam instituitur: sic ob injuriam factam legatis publicis, & consequenter Regi David eos mittenti ipse bellum indixit Regi ammonitarum, 2. Reg. 10. Tertia ad protegendam justiti-
X 4 tiam.

tiam. Quarta: ad recuperanda jura Regnorum: tale fuit bellum Joram contra Regem Moab 4. Reg. 3. ex recta intentione bellum justum est: dum scilicet ob justitiam, bonum publicum, & pacem bellum geritur, non tam amore vindictæ, quam satisfactionis & justitiæ. Quatuor vero conditionibus bellum finitur & pax coalescit: nimirum restitutione ablatorum, compensatione damnorum: satisfactione injuriarum: vel omnium liberali condonatione.

Articulus Secundus.

De potestate Militum circa personas & bona hostium.

I. **M**iles in hostem potest quidquid spectat, aut aliquo modo pertinet ad finem justum belli consequendum: five fiat occisione, mutilatione, captivitate, bonorum usurpatione, aut incendio. Quia qui juste intendit finem, potest juste adhibere media ad finem, illa autem media sunt, quibus hostis vel juste punitur, vel juste ad restitutionem bonorum vel compensationem

penfationem injuriarum compelli potest.

3. Occifio vero vel mors extra conflif-
tum vel pugnam non permittitur, fi aliter
hoftis poffit subjici, & aliud malum non
immineat, quia occifio non justificatur ni-
fi cum neceffitas, vel juftitiæ & legum ex-
emplaritas ad hoc cogit.

3. Abftinendum etiam eft militi ab oc-
cifione innocentum in bello: quia nemo
ob peccatum, cujus fibi confcius non eft,
morte plecti debet: inter innocentes au-
tem computantur pueri, infantes, captivi,
qui apud hoftes detinentur, mulieres, pe-
regrini, item qui ad hoftem nullatenus fpe-
ctant, nec illi ullo modo cooperantur.

4. Licet militibus fpoliare bona mo-
bilia hoftium, fervata tamen proportione
juftitiæ & æquitatis, damni vel compenfa-
tionis, quæ per bellum intenditur; juxta
legum Militiæ præfcripta & ordinationes:
quia bona mobilia hoftium bello capta,
jure Gentium funt victorum. Unde mili-
tibus *Deut. 20.* omnia fpolia adjudicantur:
Cumq̄ (inquit) *tradiderit Dominus: Deus*
tuus illam (supple civitatem) *in manu tua*

X 5

omnem

Tractatus Tertius,
omnem pradam exercitui divides, & com-
medes de spolijs hostium tuorum quæ dominus
Deus dederit tibi.

Articulus Tertius.

De obligationibus Regum erga Mi-
litiam & Milites.

I. **O**bligatio est: ut Rex in electioni-
 bus præfecturarum, habeat ratio-
 nem idoneitatis, probitatis & justitiæ, in
 personis quas eligit vel instituit, ad idonei-
 tatem requiritur. 1. Scientia & praxis artis
 militaris, ut sciat defendere Civitates, valla
 & fossas industrie construere, acies diri-
 gere, &c. 2. Prudentia agendorum: quæ
 consistit in eo ut Duces norint pericula
 declinare, opportunitatem ad aggredien-
 dos hostes, militum animos ad pugnam di-
 sponere. 3. Fortitudo: quæ consistit in
 constanti adversitatum tolerantia labo-
 rum perpeffione, difficultatum forti evi-
 ctione. 4. Probitas: quæ in hoc consistit,
 ut Christiane & Catholice vivant, manda-
 ta Dei servantes, à vitiis & concupiscentiis
 elongati. Justitia autem eorum in hoc
 elucet:

elucet: si neminem concutiant, nemini calumniam inferant, sed suis stipendiis contenti vivant.

2. Obligatio est ut provideat militibus de stipendio. Hinc enim Regi bona & proventus assignati sunt, & ei tributa solvuntur, ut Regno subveniat, & milites congrua stipendia accipiant, quibus non licet aliquid exigere, ultra id quod jure ipsis assignatum est, & quidquid accipitur aut exigitur ultra stipendium, injuste accipitur & exigitur, adeoque peccatum mortale juxta rationem materiæ committitur, cum obligatione ad restitutionem. Licet vero interdum militi, petere & recipere à populo & Rusticis quæ necessitas, charitas, gratitudo vel urbanitas requirit. E. G. miles stipendio destitutus potest cibum, vestimenta, medicinam, sive in pecunia sive in specie postulare, & qui habent media tenentur illis dare, quia milites suam vitam pro Republica exponunt. Item si aliquam gratitudinem præstent Rusticis bona eorum conservando, liberale aliquod subsidium accipere possunt.

3. Obligatio eſt : ut de Annona quæ ad militum ſuſtentationem & neceſſitates, ſive quęcunque bello gerendo neceſſaria, ex communi ærario ſubminiſtratur, provideat. Ad quam proinde annonam pertinent frumenta, panes, vinum, cereviſia, avena, & fænum pro equis, arma, pulveres tormentarij, medicamenta & id genus alia, qua exercitui in caſtris præſto eſſe debent.

4. Obligatio eſt : militum conſervatio & diſciplina, bene meritorum remuneratio.

5. Obligatio eſt : proviſio hoſpitiſiorum pro militibus, qui enim militem conducit, tenetur ei de hoſpitio providere, attendendum vero ne regulas hoſpitiſiorum excedat, nimirum : 1. Ut ſub titulo ſervitii plures milites ſecum ad hoſpitium non adducant. 2. Ne tenuioris fortunæ homines, & qui unicam forte cellulam habent vexentur, aut è caſula ſua ejiciantur. 3. Ut in domibus hoſpitii capacibus, hoſpes poſſit retinere duo loca ſibi & familiæ, modo unum militi præſtet. 4. Apothecæ & loca mercibus deputata, domino libera manent.

neant. 5. Ut omnis concussio absit, alias Domino hospitii liceat propria auctoritate, militem expellere, nec tenetur Dominus hospitii aliud præbere, quam quod habitationi Ordinariæ sufficit, nimirum: quæ ad cubile, mensæ supellectilem & hujusmodi necessaria sunt: unde nec tenentur cibos præbere, animalia & equos nutrire, nisi aliunde causa justa vel necessitas hoc exigat.

Articulus Quartus.

De obligationibus Ducum ac Militiæ Officialium.

1. **O**bligantur ut milites in armorum exercitijs & officijs suis dirigant: & milite utiliter & provide utantur: item ut milites in suo officio contineant, & ne alteri injuriam inferant, cohibeant.

2. Obligantur Commissarii aliique officiales qui distributioni stipendiorum militarium intendunt ad tria: nimirum: pecuniam paratam in tempore habere: illam in fideli moneta suppeditare: eandem fideliter & capitatim distribuere.

X 7

3. Ob-

3. Obligantur ij qui annonæ militari præficiuntur ad tria, nimirum: annonam debito tempore paratam habere: illam in speciebus probatis suppeditare: eandem fideliter distribuere.

Articulus Quintus.

*De peccatis Regum, Ducum, aliorumq;
Militiæ Officialium.*

1. **P**eccat Rex & ad restitutionem tenetur, qui ubi sufficiunt regni proventus, nova tributa sub prætextu militiæ imponi curat.
2. Peccant qui in Duces & præfectos militum assumunt, artis & scientiæ militaris ignaros, item qui adolescentes, effæminatos, & in delitiis effusos præficiunt, tales enim aptiores essent ad januam amasiæ suæ vigilare, quam cohorti alicui militum præesse.
3. Peccant qui præfecturas militiæ, indignis pecunia vendunt, aut favoribus communicant.
4. Peccant qui cum præfecturam indigni adepti

adepti sunt, aut eam non deponunt, aut se idoneos reddere non student.

5. Peccant qui Lasciviis vacantes, militi suo malum exemplum præbent, & carnis vitiis ac ebriatibus dediti, disciplinam militarem negligunt.

6. Qui non contenti suis stipendiis populum concutiunt, & ad contributiones injustas cogunt, aut facto communi marsupio, cum populi ministris prædam dividunt.

7. Committunt peccatum in caelum clamans, qui militi stipendia subtrahunt, aut negant, vel ipsum in solutione stipendii, quovis practicabili modo defraudant.

8. Peccant qui frumenta corrupta vel vilissimi pretii pro annona congregant, ea nihilominus carissimo pretio Regi vendentes.

9. Peccant qui debito tempore annonam non congregant & distribuunt, unde frequenter exercitus, retardatur vel miles fame consumitur.

10. Peccant qui ubi pro triginta militibus, quos solum habent, panes sufficerent, exigunt panes pro centum, aut cum præfecto
annonæ

annonæ vel panum componunt, ut summam pecuniæ accipiant, prædam inter se dividentes.

II. Peccant Duces & præfecti militum, qui tumultuarie & extra Regulas unicuiq; sibi hospitium accipere permittunt: qui concussionem & injusta gravamina non cohibent, sed effreni militum libidini omnia derelinquunt.

12. Peccant qui pagis vicinis ad contributiones pecuniarias adactis, in unum aut alterum pagum, totum onus militum divertunt.

13. Qui prætextu sui status & nobilitatis vel officii, in delitiis mensalibus excessiva exigunt, sive ut ijs delitiantur, sive potius ut cogant illa pecuniis multis redimi.

14. Peccant qui suis militibus in terris amicis prædas permittunt, & partem sibi præstandam reservant.

15. Peccant Metatores castrorum, qui in dispositione hospitiorum alios pecunia accepta eximunt, alios gravant: aut qui cum officariis pagorum conveniunt, ut accepta pecunia vel ab eis declinent, vel minori numero pagos gravent. Ar-

Articulus Sextus.

De obligationibus Militum.

1. **O**bligantur Milites ad fidem seu fidelitatem, in avertendis à Rege & Republica malis: in conservandis bonis, quæ ad salutem & utilitatem eorum pertinent: in servandis secretis suæ partis.
2. Obligantur ad obedientiam respectu Ducum & præfectorum militiæ, nomine regis, debet autem esse obedientia cæca: ut de causa, ratione mandati non disputent. Item debet esse expedita: ut non tergiversentur: etiam debet esse præcisa: ut nihil ex ijs quæ mandantur prætermittant.
3. Obligantur ad fortitudinem in tolerandis duris & adversis: in aggrediendo vel fugando hoste: in exponendo se morti pro rege & republica.
4. Obligantur ad populi conservacionem, protectionem & injuriarum propulsiionem.
5. Tenentur hostibus servare fidem datam, & ad Christianam charitatem ac humanam mansuetudinem.

Arti-

Articulus Septimus.

De peccatis Militum.

1. **P**eccant contra fidelitatem proditores, factiosi, cum hostibus paciscentes.
2. Qui in defendenda civitate speculatores positi obdormiunt, agredientem hostem vel non denuntiant, vel non repellere conantur.
3. Qui sua infidelitate vel positive suam stationem, aut etiam civitatem, hosti produnt, vel negative non resistentes, viam parant ad faciliorem occupationem.
4. Qui secreta militiæ revelant: ex qua revelatione, sua pars à consecutione alicujus victoriæ præpeditur, vel ab adversa damna reportat.
5. Peccant qui mandatis obedire detrectant, vel tergiversantur, vel ex culpa sua aliquod mandatum vel pactum prætereunt.
6. Peccant contra fortitudinem militarem, qui nec in duris se exercent, nec in acie strenuitatem ostendunt, nec in defensione constantiam: ad fugam magis habiles quam ad hostis persecutionem.

7. Pec-

7. Peccat miles cum rusticos aut hospites suos percutit, affligit & variis modis vexat, aut ab eis quæcunque cupit extorquet. Taceo stuprationes Virginum, invasiones faminarum, ruinas & incendia domorum, dissipationes mobilium, quæ his temporibus militibus quotidiana sunt.

8. Peccant qui fraudulenter culpam aliquam Civi aut Rustico imponunt, ut hoc prætextu in bona illorum involent, multas & pænas pecuniarias imponant, illos incarcerent.

9. Peccant qui fidem hosti datam non servant vel quovis modo violant aut fraudulenter interpretantur.

10. Peccant qui hostibus captivis injurias graves inferunt, illos calumniis vexant, & durius tractant, absque ulla humanitate.

11. Peccant qui cives & rusticos hostes spoliantes, cum non resistunt, verberibus concutiunt, ijs injurias irrogant, & quas-cunque barbaries in eos exercent.

12. Qui in imbellem fæmineum sexum, non tantum per concubitus & tactus illicitos, sed etiam per inverecundas actiones

&

& denuntiationes involant, in hoc bestiis crudeliores.

13. Peccant qui dum hospitia designata vel tumultuarie accepta occupant, patronos domorum divexant, familiam concutiunt, & omnis generis nequitias exercent, quæ lubent prædantur, pecunias extorquent, domos dilacerant, ferramenta plumbum & alia detrahunt.

TITVLVS XXXII.

De Duello.

Articulus Vnicus.

Quid sit Duellum & an licitum.

1. **D**Uellum est pugna duorum ex condito adversus invicem pugnantium, ad mortem sibi invicem inferendam. Porro diversæ similis duelli causæ assignari possunt.

1. Cum indicitur duellum ad litem & controversiam aliquam dirimendam, ita ut ei qui superat justitia attribuatur.

2. Ob odium & inimicitiam pugnantium,

tium, qui in mutuam cædem anhelant.

3. Ob ostentationem virium & subtilitatem pugnandi, ita tamen ut se mortis periculo pugnantes exponant.

4. Ad honorem conservandum qui imminutus aut perditus creditur, si quis duellum recuset.

2. Verum omnia duella ob causas specificatas, vel alias etiam invenibiles indicta aut inita, sub peccato mortali & pænis gravissimis ab Ecclesia Dei prohibita sunt: rationem huic prohibitioni dederunt. 1. Res ipsa, quæ ex natura sua & per se est peccatum mortale. 2. Diabolica crudelitas, qua sub colore honoris vani & futilis tuendi, nefandam carnificinam animæ & corporis, Dæmon excogitavit, quam omnibus modis tollere oportuit.

3. Nec Principum aut Regum auctoritas, ulli in hac causa modo suffragari potest, videatur *Bulla Clementis octavi*, nec non *Pij quarti & Gregor: decimi tertij*. Ubi pugnantes in Duello pæna excommunicationis, proscriptionis bonorum, perpetuæ infamiæ, ferit: & si in duello mortui fuerint

fue-

fuerint Ecclesiastica sepultura privat, similiter eorum Patronos, item Principes & Dominos permittentes, responsa & scripturas ferentes, omnesque quovis modo cooperantes.

TITVLVS XXXIII.

De vitiis Carnis tam Militibus quam cuiusvis conditionis hominibus communibus.

Articulus Primus.

De fornicatione Simplici.

I. Fornicatio simplex est concubitus inordinatus, simplex, & naturalis soluti cum soluta, estque ex natura sua peccatum mortale, id clare patet. *1. ad Corinth. 6. v. 18. Fugite fornicationem: omne peccatum quodcunq; fecerit homo extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, quia illud impie prostituit.* Multiplicia etiam peccata ex simplici fornicatione oriri solent. *1. Impedimentum positum ne proles nascatur, dum enim timent fornicatores honori*

honoris suo derogatum iri, aut nimia libidine conantur dissolvere conceptum, aut inchoatum actum carnis divertere, ne semen penetret: aut agitationibus excutere: aut potiones meretrici dare quibus vel conceptus impediatur, vel formatus expellatur, sive ante sive post animatum factum quæ omnia sunt gravissima peccata. 2. Neglecta cura prolis ob incertitudinem parentis, quia meretrix pluribus addicta est: sive quia parens non vult prolem suam agnoscere, ad quod tamen sub peccato mortali tenetur. 3. Hinc exponuntur pueruli non sine periculo mortis, vel pravæ educationis, & consequenter æternæ damnationis, quorum omnium causa sunt fornicatores.

Articulus Secundus.

De Stupro.

Stuprum est defloratio virginis contra ipsius liberam voluntatem, si vero virgo consentiat libere in copulam, non est stuprum quod singularem speciem luxuriæ constituit, quia patienti libere coitum injuri

injuria non fit. Si autem non consentiat, stuprum præter peccatum mortale illiciti concubitus, superaddit malitiam gravem injuriæ virgini illatæ, ratione cujus speciem distinctam luxuriæ constituit. Cum enim integritas claustrum virginalis sit donum summæ æstimationis: gravissimam injuriam & injustitiam committere censetur, qui contra voluntatem Virginis Claustrum virginalis frangit, & si talis deflorator promiserit virgini Matrimonium tenetur eam ducere in foro conscientiæ etsi nulla adesset promissionis probatio: in casu autem quo illam ducere non possit, tenetur ad dotem, secundum æstimationem prudentem, & qualitatem ac divitias personæ quæ promisit.

Articulus Tertius.

De Raptu.

Raptus est eductio violenta puellæ sive corruptæ sive incorruptæ, à domo Patris vel quasi patris, eo prætextu ut in uxorem habeatur. Dicitur (eductio violenta) quia si libere consentiat & libere cooperetur,

peretur egressui non est Raptus, debet enim ut sit Raptus contra voluntatem educi, & talis Raptus est gravissimum peccatum mortale, in rapiente majus fornicatione, quia non tantum ordinatur ad illicitum concubitus, sed ad violentum & ex circumstantiis coactum, vel ad Matrimonium contra liberam voluntatem.

Articulus Quartus.

De Incestu.

INcestus est concubitus illicitus, cum Consanguinea vel affine, usque ad quartum gradum consanguinitatis vel affinitatis, estque gravissimum peccatum mortale. Quod constat ex *S. Gregor: Epist: ad felicem Episcop: 25. q. 3. c. nec eam*: ubi sic: *Nec eam quarum aliquis ex propria consanguinitate conjugem habuit, vel aliqua illicita pollutione maculavit, in conjugem ducere, ulli profecto licet Christianorum aut licebit, quia incestuosus est talis coitus, & abominabilis Deo & cunctis hominibus.*

Y

2. Pe-

2. Petes an in confessione gradus incestus sit exprimendus. V. G. an sufficiat pœnitenti dicere , commisi incestum cum consanguinea vel affine, an vero addendum sit: in secundo, tertio aut quarto gradu? R. Necessario exprimendos esse duos primos gradus collaterales, ut fratris cum sorore, cognati germani cum cognata germana, quia gradus illi turpitudinem speciei velut infimæ constituunt. Dicitur (gradus duos primos collaterales) quod intelligendum tam de gradibus consanguinitatis quam affinitatis, alij duo gradus non specificantur, quia etsi ad incestum pertineant, non videntur tamen ex copula illicita speciem particularem constituere, nec speciem immutare, quamvis illorum duorum graduum ratio haberi debeat, per modum circumstantiæ aggravantis vel minuentis. Ubi vero confessarius ex specificatione graduum, in cognitionem complicis deveniret, in tali casu graduum qualitates exprimendæ non sunt: quia illa accusatio in gravem infamiam tertiæ personæ cederet. R. Secundo: Necessario expri-

exprimendos omnes quatuor primos gradus collaterales, tam affinitatis quam consanguinitatis, de duobus primis gradibus, patet, quia gradus illi turpitudinem specie velut infimæ constituunt. De tertio & quarto gradu probatur: quia licet non videantur speciem immutare, non sunt tamen circumstantiæ mere aggravantes, sed sunt aliqua ratione de substantia actus, sive operis mali, quatenus sunt pars notabilis objecti circa quod: quæ notabilis deformitas fundatur in Respectu & Reverentia naturali debita affinibus, & à fortiori consanguineis, etiam in gradu tertio & quarto, ratione copulæ carnalis tam illicitæ quam licitæ, unde & propter fatam Reverentiam, fundat copula carnalis licita impedimentum dirimens, etiam quo ad affines in tertio & quarto gradu.

Articulus Quintus.

De Sacrilegio.

IN Materia luxuriæ Sacrilegium proprie dicitur, peccatum carnis sive concubitus illicitus, alterutro vel utroque peccantium

solemni voto castitatis adstricto. Dicitur (voto solempni) etsi enim qui votum castitatis simplex emiserunt, si peccent carnaliter illam, circumstantiam voti exprimere tenentur: non committunt tamen proprie dictum sacrilegium. Quia etsi per tale votum sint Deo sua promissione obligati, non sunt tamen Deo consecrati, & traditi, sed non obstante tali voto, vinculum Matrimonij ligat, & ad reddendum debitum non vero exigendum obligat. Extrinsecum vero Sacrilegium committunt, qui in locis Deo consecratis concubitus illicitos habent, aut peccata carnalia cum effusione seminis committunt, ut sunt peccata Mollitiei, sive pollutionis voluntariæ, Sodomix, Bestialitatis, &c. Item concubitus carnalis Patrini cum filia quam de sacro fonte levavit, aut Bapuzantis cum illa quam baptizavit, partim est incestus, partim Sacrilegium, & ut verbo significetur est incestus Sacrilegus, & gravissimum peccatum. Item: Confessarius cognoscens carnaliter filiam spiritualem, ex parte sua
quia

quia est Sacerdos, committit sacrilegium,
non tamen ex parte filia spiritualis.

Articulus Sextus.

De peccatis contra Naturam.

TRes sunt species Peccati contra natu-
ram, Mollities, Sodomia, Bestialitas.
Mollities est: libidinosa & voluntaria semi-
nis provocatio & effusio, extra vos natura-
le ad generationem ordinatum, estq; mor-
tale peccatum ex natura sua: unde 1. ad
Corint. 6. Nolite errare neque molles neq;
masculorum concubitores regnum Dei
possidebunt. Sodomia est: Coitus inordi-
natus in vase à natura ad generationem
non ordinato. Porro Coitus ille non tan-
tum est Masculorum in Masculos, sed etiam
masculorum in feminas: etiam conjuga-
torum, si contrario vase coire contendant:
imo & feminarum in feminas, e mentitis
virilibus congressibus & fictis modis. So-
lent etiam quidam perditissimi in ore coi-
re, & in hoc turpitudine illa contra naturam
cōsistit; quamvis autem interdum vasa fin-

gantur, & mulieres fictis modis & instrumentis in invicem exardescant, si tamen in vase aliquo contra naturam non fiat, molitiei peccatum magis judicandum erit, quam Sodomix, utrumque tamen turpissimum est, & vitium diabolicum. Bestialitas est: Coitus libidinosus & inordinatus hominis cum bruto, sive passive sive active, & in quocunque casu fiat. Unde Levit. 18. cum omni pecore non coibis, nec macula-beris cum eo, mulier non succumbet jumento nec miscebitur ei, quia scelus est.

Articulus Septimus.

De Osculis & Amplexibus.

Oscula & amplexus, intuitu affectus boni & casti, non tantum cum morali honestate, sed etiam interdum meritorie dari possunt, celebrantur enim in scriptura tanquam signa benevolentix, amoris & pacis. Oscula vero & amplexus extra conjugium, quæ vel ex affectu libidinoso procedunt, vel cum libidinoso affectu sunt conjuncta, sive ad concubitum carnalem ordinentur, sive in delectatione ex ipso osculo

osculo & amplexu oriente sistant, naturâ suâ sunt peccata mortalia, nisi levitas materiæ aut imperfectus consensus excuset: Dicitur (*extra conjugium*) in conjugio enim licita sunt, in quantum ad conjugales actus & amorem conjugalem conservandum ordinantur. Cavenda tamen meretricia impuritas & pericula pollutionis. Dicitur (*nisi levitas materiæ excuset*) admittitur enim levitas materiæ in motibus carnis, quæ facile subrepunt, & à quibus homo vix in hujusmodi liber esse potest. Unde levitas non attenditur in ipso osculo, si osculum alias impudicum sit, sed levitatem in motu Carnis levi & subreptitio, ratione cujus osculum non infigitur, vel qui ex osculo alias non inhonesto consurgit, imperfectio autem consensus ponitur in inadvertentia & motibus, sive primo primis sive secundo primis.

Articulus Octavus.

De Tactibus.

Tactus omnes, in quacunque parte corporis sive proprii sive alieni, quos

justa necessitas vel congrua utilitas exigit, per se peccata non sunt. V. G. Medicus debet in partibus etiam naturæ secretioribus mederi mulieri : Mulier absque peccato potest permittere, & Medicus quantum justa necessitas exigit mulierem tangere. Omnis vero tactus impudicus ab affectu libidinoso proveniens, nisi imperfectus consensus excuset, est peccatum mortale, quia vel ad concubitum ordinatur, vel ad delectationem libidinosam quæ ex tactu oritur, utrumque autem est peccatum mortale. Dicitur porro tactus impudicus, ex ratione materiali ipsius, quod in membris verecundis mulieris fiat, ut Mamillis, Lumbis, Vulva, &c. vel ex solo affectu libidinoso quo fiunt, ut tactus manuum, faciei, brachij, pressio pedis, &c. hi tamen non plus habent Malitiæ, quam affectus impudicus suggerit.

TRA-